

**Α.Τ.Ε.Ι ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θ Ε Μ Α

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΠΑΡΑΜΕΘΟΡΙΩΝ

ΠΕΡΙΟΧΩΝ "ΛΕΣΒΟΣ"

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

**Η Σπουδάστρια:
Αναστασίου Άννα**

**Ο Εισηγητής:
Καμπισόπουλος Ιωάννης**



ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	6921
----------------------	------

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΡΜΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΛΕΣΒΟΥ

- ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ – ΒΥΖΑΝΤΙΟ – ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ.....
- ΑΡΧΑΪΚΑ ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ (1100 – 88 Π.Χ)
- ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (88 Π.Χ – 324 Μ.Χ)
- ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ (324 – 1453)
- ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΓΑΤΕΛΟΥΖΩΝ (1453 – 1462)
- ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1462 – 1817)
- ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ (1817 – 1912)
- ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ , Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1912 – 1944)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΣΑΝ ΝΗΣΙ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΘΕΛΓΗΤΡΑ ΛΕΣΒΟΥ

- ΔΗΜΟΙ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
- ΜΟΥΣΕΙΑ
- ΣΠΗΛΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

- ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΛΕΣΒΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

- ΑΞΟΝΕΣ
- ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ
- ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΟΤ
- ΚΥΡΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΗ ΚΥΡΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ
- ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ
- ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ
- ΑΦΙΞΕΙΣ ΕΠΙΒΑΤΩΝ ΠΤΗΣΕΩΝ CHARTERS ΝΗΣΟΥ ΛΕΣΒΟΥ 1987 - 2004

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΜΕΤΡΑ

- ΜΕΤΡΟ 1 – ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
- ΜΕΤΡΟ 2 – ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ
- ΜΕΤΡΟ 3 – ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- ΜΕΤΡΟ 4 – ΜΜΕ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ – ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ
- ΜΕΤΡΟ 5 – ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ, ΕΜΠΟΡΙΑ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
- ΜΕΤΡΟ 6 – ΆΛΛΑ ΜΕΤΡΑ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
- ΜΕΤΡΟ 7 – ΣΥΣΤΑΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΟΜΑΔΑΣ (ΕΤΑΛ ΑΕ) ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΛΕΜΑΤΙΚΗΣ
- ΜΕΤΡΟ 8 – ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

- ADAPT
- LEADER
- PROJECT
- ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ
- ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΝΑΙΑΣ ΚΑΙ ΟΡΦΕΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Α) ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΕΙΝΑΙ:

1. ΜΝΗΜΕΙΑ
2. ΚΑΣΤΡΑ
3. ΜΟΥΣΕΙΑ
4. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ – ΤΖΑΜΙΑ
5. ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΑ ΔΑΣΗ

Β) ΣΥΝΘΕΤΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΧΩΡΙΑ
2. ΨΑΡΟΧΩΡΙΑ
3. ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ
4. ΧΩΡΙΑ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΛΛΟΣ

Γ) ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ – ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Δ) ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΒΙΟΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ (ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ) ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ε) ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΣΤ) ΠΡΟΣΚΥΝΙΜΑΤΙΚΟΣ

Η) ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ

1. ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΕΣΒΟΥ
2. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
3. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ Ν. ΛΕΣΒΟΥ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΠΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
4. ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ : ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΕΝΑΝΤΙ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ
5. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ Ν. ΛΕΣΒΟΥ

ΚΥΡΙΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

- ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ
- ΟΙ ΔΗΜΟΙ ΤΟΥ Ν. ΛΕΣΒΟΥ ΚΑΙ ΤΑ « ΔΥΝΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΗΜΕΙΑ »
- ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ
- ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΛΕΣΒΟΥ
- ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΛΕΣΒΟΥ – ΑΕΝΑΛ
- ΔΗΜΟΙ
- ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΑΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΤΟΣΟΙ ΛΙΓΟΙ ΚΡΟΙΣΟΙ ΣΤΗΝ
ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ, ΕΙΝΑΙ ΓΙΑΤΙ ΛΙΓΟΙ, ΕΛΑΧΙΣΤΟΙ
ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΞΕΡΟΥΝ ΝΑ ΒΛΕΠΟΥΝ ΠΟΛΥ
ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ Σ' ΕΝΑ ΝΗΣΙ ΟΠΩΣ Η ΜΥΤΙΛΗΝΗ
ΠΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΜΙΑ ΤΟΣΟ ΠΛΟΥΣΙΑ
ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΗ ΤΡΟΦΗ ΣΤΑ ΜΑΤΙΑ, ΘΑ ΕΛΕΓΕΣ
ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ' ΝΑΙ ΚΑΝΕΝΑΣ ΤΡΕΛΟΣ Η
ΑΟΜΑΤΟΣ ΩΣΤΕ ΝΑ ΜΕΙΝΕΙ ΕΔΩΘΕ ΑΠΟ ΤΟ
ΦΩΣ.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η **Λέσβος** νησί το οποίο βρίσκεται στο Βόρειο Αιγαίο με ξεχωριστές ομορφιές και πλούσια ιστορία, ο τόπος καταγωγής μου.

Η δυνατότητα του νησιού να συνδυάζει βουνό και θάλασσα, παραδοσιακά χωριά και τουριστικά κέντρα, καλοκαιρινό και χειμερινό τουρισμό, αναμφισβήτητα θα μπορούσαν να προσελκύσουν και τον πιο δύσκολο επισκέπτη.

Η ιστορία του νησιού, διαγράφεται στο πέρασμα των αιώνων αφήνοντας αναλλοίωτα σημάδια σε κάθε μέρος του. Τα κάστρα, τα μουσεία, τα αρχοντικά, οι εκκλησίες διάσπαρτα σε όλο το νησί φανερώνουν τον αγώνα των κατοίκων για απελευθέρωση, βελτίωση των συνθηκών ζωής, για κοινωνική και οικονομική ευημερία. Οι παραδόσεις, τα ήθη, τα έθιμα και οι αξίες αποτέλεσαν ισχυρούς θεσμούς στο πέρασμα των χρόνων παραδίδοντας έτσι από γενιά σε γενιά ως βαρύτερη κληρονομιά την ιστορία του νησιού. Τα πολλά προβλήματα, η αδιαφορία που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι του νησιού, τόσο από τους τοπικούς ηγέτες όσο και από την ίδια την πολιτεία, αποτελούν εμπόδιο στην ανάπτυξη και τουριστική πρόοδο του νησιού.

Οι προσπάθειες λοιπόν των προγόνων μου, οι ιδιαίτερες ομορφιές του νησιού μου, ο σημερινός κοινωνικός και οικονομικός παραγκωνισμός των συντοπιτών μου, αποτελούν τους λόγους που με ώθησαν να επιλέξω ως θέμα της πτυχιακής μου το νησί μου, τη Λέσβο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΑΡΜΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ

Η Λέσβος, ονομαστή απ' την αρχαιότητα, είναι το νησί της αρμονίας και του ονείρου. Άνθος μίας αιώνιας άνοιξης επάνω στα γαλάζια νερά του Αιγαίου, ένα όραμα που ξανοίγει στον ορίζοντα την αβρή ομορφιά του, με ένα κάλεσμα αγάπης και υπόσχεσης. Μία ουσία αέρινη θαρρείς, καμωμένη απ' τη πνοή του Θεού. Μία ύλη από φως απαλών τόνων και γλυκών φωτοσκιάσεων, που αναδύεται απ' την αγκαλιά της θάλασσας αλαφρούψώνεται και ισορροπεί πάνω στο νερό, σ' ένα σμίξιμο μύθου κι αλήθειας, στοχασμού και πραγματικότητας. Ξαν να στάθηκαν οι καιροί με μία συναίσθηση ευθύνης και σεβασμού μπροστά στην ομορφιά και την άφθονη ανέγγιχτη, αυτή τη γη όπου λατρεύτηκαν οι θεοί της χαράς και του ήλιου και ακούστηκε το σαπφικό παράπονο στο ανυπέμβλητο μεγαλείο του <<αιολικού μέλους>>.

Εδώ πρωτόανθισε η λυρική ποίηση, ο φιλοσοφικός στοχασμός και οι τέχνες, όπως μαρτυρούν τα αρχαία ευρήματα. Ο Όμηρος αναφέρει τη Λέσβο σαν έδρα του Μάκαρος, γιου του Ήλιου, του πιο φημισμένου απ' τους μυθικούς βασιλιάδες. Ο Παλαμάς χαρακτηρίζει τη Λέσβο ναό της αρμονίας και ο Μυριβήλης τη θέλει ανθισμένο καράβι που αρμενίζει ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Ανατολή. Και είναι μια πριγκίπισσα αληθινή η Λέσβος μέσα στο καταγάλανο Αιγαίο. Μια οπτασία, ένας μύθος, μια αλήθεια, ένας παράδεισος γαλήνης.

Το θερμό κλίμα του νησιού, το πλούσιο έδαφος και τα άφθονα νερά του, δημιούργησαν την καταπράσινη Λέσβο που απολαμβάνει ο κάθε επισκέπτης σήμερα. Οι αρχαίοι απέραντοι ελαιώνες, τα δάση από πεύκα, με μεγαλύτερο το Τσαμλίκι, χιλιάδες είδη φυτών και δένδρων συνθέτουν τοπία μαγευτικά όπως η Πηγή της Καρήνης και ο Κήπος της Παναγίας. Μέσα σε αυτή τη βλάστηση, η πανίδα της Λέσβου ζει εδώ και εκατομμύρια χρόνια. Η θαλάσσια χλωρίδα και πανίδα περιμένει τους πιο τολμηρούς να την απολαύσουν, στις καθαρές και πλούσιες θάλασσες του νησιού. Το κλίμα της Λέσβου είναι γλυκό και εύκρατο. Ο χειμώνας είναι ήπιος με σπάνιες χιονοπτώσεις. Η θερμή περίοδος στο νησί αρχίζει από τον Απρίλιο και διαρκεί μέχρι τον Οκτώβριο. Κατά τη διάρκεια της θερμής περιόδου βρέχει σπάνια. Το μέγιστο ετήσιο ύψος βροχοπτώσεων καταγράφεται τον Δεκέμβριο και το ελάχιστο τον Ιούλιο. Από βιοκλιματική άποψη το νησί έχει υγρό μεσογειακό κλίμα με θερμό γενικά χειμώνα. Η Λέσβος ήταν γνωστή από την αρχαιότητα για τις περίφημες αλκυονίδες μέρες τη, ένα διάλειμμα από ζεστό, καλοκαιρινό φως στην καρδιά του χειμώνα, που συνεχίζεται από τότε ως σήμερα, με θερμές και γλυκύτερες μέρες στο διάστημα Ιανουαρίου-Φεβρουαρίου. Ο Ρωμαίος ιστορικός Τάκιτος ονομάζει το νησί από το κλίμα του, <<ευγενές και τερπνόν>>. Η ηλιοφάνεια στη Λέσβο είναι η μεγαλύτερη από όλα σχεδόν τα σημεία του ελληνικού, ίσως και του μεσογειακού χώρου. Το νησί που τόσο λάτρεψε στην αρχαιότητα το θεό του φωτός, τον Απόλλωνα, δε μένει σχεδόν μέρα και στον πιο βαρύ ακόμα χειμώνα, που να μη δεχτεί, έστω και για λίγο, το ζεστό χαϊδεμα του ήλιου.

Οι μεγάλες ελαιόφυτες εκτάσεις τέμνονται από πλούσια πευκοδάση. Βελανιδιές, καστανιές και πλατάνια, μυρτιές, δάφνες και αγριελιές και μία ποικιλία αρωματικών φυτών καλύπτουν ολόκληρο το λεσβιακό χώρο.

Η ουσία της ομορφιάς είναι διάχυτη. Παντού υπάρχει η αίσθηση της γαλήνης και του μέτρου. Εδώ συναντάς την ομορφιά. Στα καταράχια των βουνών, στις νεροσυρμές και στους δροσερούς ίσκιους των αιωνόβιων δέντρων. Στη βαθιά σιωπή των δειλινών, στα ζεστά ήρεμα πρωινά και στους ασημένιους κόλπους, όπου πέρασαν και χάθηκαν αρχαίοι πολιτισμοί. Ακόμα στις κρυστάλλινες καλοκαιριάτικες νύχτες και στο ξεχείλισμα της άφθονης βλάστησης που σταματά τη γεμάτη από ζωή εξάπλωσή της, επάνω στις ακρογιαλιές και τα γυμνά ξέφωτα.

Είναι πραγματικά πρωτόγνωρος ο τρόπος με τον οποίο οι κάτοικοι της Λέσβου αντιμετωπίζουν τις αλλαγές που επιφέρει στη ζωή τους η σύγχρονη εξέλιξη και ο τουρισμός. Διατηρούν τα ήθη και τα έθιμά τους με μία θρησκευτική ευλάβεια, ιδίως στο εσωτερικό του νησιού, κι όμως δεν είναι καθόλου απομακρυσμένοι από τον επισκέπτη. Αντίθετα, δύσκολα θα βρεθεί τόπος όπου να συναντάς τόσους ανθρώπους, φιλόξενους, που είναι σίγουροι για τον τρόπο ζωής τους κι έχουν πολλά να σου πουν, χωρίς να φοβούνται το καινούργιο. Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής δεν είναι στη Λέσβο αντίθετος με την πρόοδο, αλλά διυλίζει κάθε τι νέο και το εξαγνίζει, πριν ενσωματωθεί και αυτό στην καθημερινή ζωή των κατοίκων του νησιού.

Ο φυσικός πλούτος της Λέσβου, με τα γόνιμα εδάφη και την πλούσια θάλασσα, στηρίζει αιώνες τώρα όσους δουλεύουν με τα παραδοσιακά μέσα. Γεωργοί, βοσκοί, κεραμιστές, ξυλουργοί και τόσοι άλλοι, δουλεύουν τα δώρα του νησιού και τα κάνουν μικρά έργα τέχνης και το βράδυ, θα σου μιλήσουν γι' αυτά σαν σε παλιό φίλο, στα μικρά, γραφικά καφεενεδάκια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΛΕΣΒΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ - ΒΥΖΑΝΤΙΟ - ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Σύμφωνα με τη μυθολογία το νησί εποίκιστηκε από το Μάκαρα, γιο του θεού Ήλιου. Ο μυθικός αυτός βασιλιάς είχε πέντε κόρες: τη Μυτιλήνη, τη Μήθυμνα, την Ίσσα, την Άντισσα και την Αρίσβη και τέσσερις γιους: τον Ερεσό, τον Κυδρόλαο, τον Νέανδρο και τον Λεύκιππο. Απ' τα παιδιά του Μάκαρα πήραν αργότερα την ονομασία τους οι κυριότερες πόλεις της Λέσβου. Γαμπρός του γενάρχη ήταν η Λέσβος, γιος του Θεοσσαλού ήρωα Λαπίθου και απ' αυτόν λέγεται ότι πήρε το νησί το όνομά του. Άλλη εκδοχή αναφέρει ότι το όνομα Λέσβος σημαίνει νησί κατάφυτο, με φύση μαγευτική που θέλγει. Η αφετηρία της ιστορίας της Λέσβου χάνεται στην ομίχλη των αιώνων. Τεκμήρια που ήρθαν στο φως μαρτυρούν ότι η Λέσβος κατοικήθηκε την όψιμη τουλάχιστον νεολιθική περίοδο. Ο εποίκισμός της αρχίζει απ' τα μέσα της τέταρτης π.Χ. χιλιετίας. Ο Όμηρος αναφέρει τη Λέσβο στην Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Εδώ ο Αχιλλέας και ο Αϊάντας έθασαν τον Παλαμίδα, ήρωα του τρωικού πολέμου και εφευρέτη των γραμμάτων, των αριθμών των μέτρων και σταθμών. Στη Λέσβο ανταμώνουν, ύστερα από την πτώση της Τροίας, ο Μενέλαος, ο Διομήδης και ο Οδυσσεύς για να αποφασίσουν τον τρόπο της επιστροφής. Στη Λέσβο, όπως μαρτυρείτε από τα αρχαιολογικά ευρήματα, αναπτύχθηκε πολιτισμός αντίστοιχος με το τρωικό και τον μυκηναϊκό.

ΑΡΧΑΪΚΑ – ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ (1100 – 88 Π.Χ)

Το 1100 – 1000 π. Χ., εξήντα χρόνια ύστερα απ' την άλωση της Τροίας, ιδρύεται στη Λέσβο αιολική αποικία από τον Πενθιλίδη Γρα. Η Μυτιλήνη ακμάζει και επεκτείνει με το καιρό την εμπορική και εποίκιστική της δραστηριότητα στην απέναντι μικρασιατική ακτή που παίρνει το όνομα << Μυτιληναίων Αιγιαλός >>. Στην περιοχή αυτή, κοντά στο τάφο του Αχιλλέα, οι Μυτιληναίοι έχτισαν την πόλη Αχιλλείο. Το 659 π.Χ. λήγει η δυναστεία των Πενθιλιδών. Οι Λεσβίοι στράφηκαν στη γεωργία και στη θάλασσα και για αρκετό διάστημα ήταν μια μεγάλη ναυτική δύναμη. Το 570 π.Χ. ιδρύουν στην Αίγυπτο τον εμπορικό σταθμό Ελλήνιο. Το 492 π.Χ. τους υπέταξαν οι Πέρσες. Αποτίναξαν τον περσικό ζυγό το 479 π.Χ. και μετείχαν με ίσους όρους στην αττικοηλειακή συμμαχία. Κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο οι Λεσβίοι, εκτός απ' τους Μυθημναίους, αποστάτησαν απ' την Αθηναϊκή συμμαχία και τάχτηκαν με το μέρος της Σπάρτης. Τον Ιούλιο του 427 π.Χ. όμως, η Μυτιλήνη υπέκυψε στους Αθηναίους. Το 415 π.Χ., στόλος των Μυθημναίων εκστρατεύει με τους Αθηναίους εναντίον των Συρακουσών. Το 405 π.Χ. κατέλαβαν τη Λέσβο οι Σπαρτιάτες με το Λύσανδρο και ανακαταλήφθηκε απ' τους Αθηναίους το 389 π.Χ. Το 395-387 π.Χ. πήρε μέρος στον κορινθιακό πόλεμο, το 385 π.Χ. βρέθηκε πάλι στην εξουσία των Σπαρτιατών και το 375 π.Χ. πήρε μέρος στη δεύτερη Αθηναϊκή συμμαχία. Το 334 π.Χ. μετά τη μάχη του Γρανικού, οι Μυτιληναίοι συμμαχούσαν με το Μέγα Αλέξανδρο.

Κατά την περίοδο αυτή αναδεικνύονται οι Λεσβίοι αδελφοί Ερίγυος και Λαομέδων, που ήταν παιδικοί φίλοι του Μ. Αλέξανδρου.

Ο Λαομέδων μιλούσε άριστα τις ασιατικές γλώσσες και χρησιμοποιήθηκε σε εμπιστευτικές θέσεις κατά την εκστρατεία στην Ασία.

Μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου ανέλαβε τη σατραπεία της Συρίας. Στον Ερίγυο είχε ανατεθεί κατά την εκστρατεία η αρχηγία του συμμαχικού ιππικού. Το 323 π.Χ., μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου, η Λέσβος βρέθηκε στο κράτος των Πτολεμαίων.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (88π.Χ. – 324 μ.Χ.)

Το 88 π.Χ. η Λέσβος κυριεύθηκε απ' τους Ρωμαίους. Στις μάχες που έγιναν κατά την πολιορκία της Μυτιλήνης, διακρίθηκε για τη γενναιότητα του ο νεαρός τότε Ιούλιος Καίσαρ. Ο ρήτορας Κικέρων, μιλώντας από το βήμα της ρωμαϊκής Συγκλήτου για την επιτυχία αυτή των Ρωμαίων, χαρακτήρισε τη Μυτιλήνη πόλη με ωραίες οικοδομές και με αγρούς εύφορους. Το 62 π.Χ. επισκέπτεται τη Μυτιλήνη ο Πομπήιος. Οι Μυτιληναίοι, για να τον τιμήσουν, οργανώνουν μεγαλοπρεπείς αγώνες. Ο Πομπήιος, που συνδεόταν με φιλία με τον ιστορικό Θεοφάνη το Μυτιληναίο, παραχωρεί αυτονομία στη Μυτιλήνη. Το 48 π.Χ. ο Πομπήιος περνά για δεύτερη φορά από τη Μυτιλήνη. Την εποχή αυτή ξεχωρίζουν ο σοφιστής και ρήτορας Λεσβώνας, πατέρας του επίσης ρήτορα Ποτάμωνος, ο ρήτορας Λεσβοκλής και ο επιγραμματικός ποιητής Κριναγόρας, που ο Στράβωνας τους κατατάσσει μεταξύ των μεγάλων ανδρών της Μυτιλήνης. Ο Κριναγόρας στάλθηκε σαν πρεσβευτής της Μυτιλήνης στη Ρώμη δύο φορές και επέτυχε προνόμια για τους Μυτιληναίους απ' τον Ιούλιο Καίσαρα. Το 52μ.Χ. περνάει από τη Λέσβο ο Απόστολος Παύλος. Το 70, επί αυτοκράτορα Βεσπασιανού, η Λέσβος γίνεται και πάλι ρωμαϊκή επαρχία και τα προνόμια της καταργούνται. Τα αποκτά ξανά επί αυτοκράτορα Αδριανού.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ (324-1453)

Κατά τη διαίρεση του Ρωμαϊκού κράτους σε Ανατολικό ή Βυζαντινό κράτος. Σε όλη τη διάρκεια της βυζαντινής εξουσίας το νησί χρησιμοποιείται σαν τόπος εξορίας επιφανών προσώπων, όπως της Ειρήνης της Αθηναίας, του Συμεών Μάγιστρου, του Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου κ.α. Από το 851 γίνονται αλληπάλληλες επιδρομές Σαρακηνών στο νησί. Ακολουθούν λεηλασίες από τους Ενετούς και τους Σταυροφόρους. Περιέρχεται διαδοχικά στο κράτος των Λατίνων και της Νίκαιας και το 1261 επανέρχεται στο Βυζάντιο.

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΓΑΤΕΛΟΥΖΩΝ (1354-1462)

Το 1354 η Λέσβος παραχωρείται ως προίκα στο Γενουάτη ευγενή Φραγκίσκο Γατελούζο, γαμπρό του αυτοκράτορα Ιωάννη Παλαιολόγου, που έρχεται με τη γυναίκα του Μαρία στο νησί το 1355. Τον διαδέχτηκαν ο Ιάκωβος Γατελούζος, ο Φραγκίσκος Γατελούζος, ο Νικόλαος Γατελούζος σαν επίτροπος του ανήλικου Δωρίνου Γατελούζου, ο Δωρίνος Γατελούζος και ο Δομίνικος Γατελούζος. Το 1373 γίνεται η ανακαίνιση του φρουρίου από το Φραγκίσκο Γατελούζο. Σχετική είναι η εντοιχισμένη επιγραφή στη μεγάλη πύλη του.

Το 1401 το νησί καταστρέφεται από σεισμό και σκοτώνεται ο Φραγκίσκος Γατελούζος, κάτω από τα ερείπια των ανακτόρων του.

Το 1445 ο Βούλγαρος Μπαλντάογλου λεηλατεί τη Λέσβο και καταστρέφει απ' τα θεμέλια την πόλη Καλλονή που παρουσίαζε την εποχή εκείνη μια εξαιρετική οικονομική άνθιση. Το 1462 έρχεται εναντίον της Μυτιλήνης ο Μωάμεθ ο Β΄ ο Πορθητής. Την 1^η Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου πολιορκείται απ' τη ξηρά και τη θάλασσα. Στην πόλη μέσα υπάρχουν είκοσι χιλιάδες κάτοικοι από τους οποίους δεκαπέντε χιλιάδες άμαχοι και πέντε χιλιάδες μαχητές. Ο Σουλτάνος έχει φέρει πολύ πεζικό και στόλο. Οι Τούρκοι επιχείρησαν να καταλάβουν τα οχυρά του κάστρου με επίθεση κατά μέτωπο, αλλά αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν με μεγάλες απώλειες απ' τους ογκόλιθους που κυλούσαν οι πολιορκημένοι. Την τέταρτη μέρα της πολιορκίας οι Μυτιληναίοι με εξόρμηση που πραγματοποίησαν έδιωξαν τους Τούρκους μακριά απ' τα τείχη, τόση δε ήταν η ορμή τους, ώστε παρασύρθηκαν προς το τουρκικό στρατόπεδο. Βρέθηκαν όμως μπροστά σε υπέρτερες δυνάμεις και αποδεκατίστηκαν. Την πέμπτη μέρα οι Τούρκοι άρχισαν σφοδρή επίθεση. Από τους βομβαρδισμούς έπαθε σοβαρές ζημιές το φρούριο. Οι προμαχώνες των Μυτιληναίων ο ένας ύστερα από τον άλλο εξουδετερώνονταν και τα τείχη σε πολλά σημεία ράγισαν. Ο Νικόλαος Γατελούζος, βλέποντας το μάταιο της αντίστασης, πρότεινε στο Μαχμούτ Πασά, αρχηγό των τουρκικών δυνάμεων, να του παραδώσει το κάστρο με τον όρο να του παραχωρηθεί άλλη χώρα για εγκατάσταση. Η πρόταση διαβιβάστηκε στο Σουλτάνο και αυτός την αποδέχτηκε. Βγήκε από το πλοίο του στη Μυτιλήνη και εγκαταστάθηκε σε πολυτελή σκηνή, στην Επάνω Σκάλα, κοντά στο φρούριο. Εκεί κάλεσε τον Νικόλαο Γατελούζο και υπογράφηκε η συνθήκη, με τον σουλτανικό όρο να παραδοθεί ολόκληρο το νησί και να αφοπλιστούν τα κάστρα του. Στις 14 Οκτωβρίου η Λέσβος υποτάχτηκε στο Μωάμεθ το Β΄.

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (1462-1817)

Το τι ακολούθησε είναι αδύνατο να περιγραφεί. Ο Σουλτάνος έδωσε εντολή να περάσουν από μπροστά του όλοι οι κάτοικοι, άντρες, γυναίκες και παιδιά. Ήταν καθισμένος σε θρόνο και τον περιστοιχίζαν οι σωματοφύλακες και οι αξιωματούχοι του. Γονείς, αντρόγυνα, αδέρφια, χωρίστηκαν απάνθρωπα σύμφωνα με τα συμφέροντα των κατακτητών. Οχτακόσια κορίτσια και αγόρια, όμορφα και γεροδεμένα, στάλθηκαν στην Πόλη, για το χαρέμι του Σουλτάνου και για τους οντάδες των γενίτσαρων. Η πόλη λαφυραγωγήθηκε. Από τους εκατό χιλιάδες κατοίκους που είχε το νησί στα χρόνια τον Γατελούζων έμειναν μόνο τριάντα χιλιάδες αγράμματοι και φτωχοί. Πολλοί πουλήθηκαν σκλάβοι και άλλοι βρέθηκαν βίαια ή θεληματικά στην Πόλη. Ο Σουλτάνος παρασπόνδησε. Αντί να αφήσει ελεύθερο το Γατελούζο τον έκλεισε στις φυλακές μαζί με τον ξάδερφό του Λουκίνο, όπου, αφού αρνήθηκαν το Χριστιανισμό, απαγχονίστηκαν με χορδή τόξου, με τον ίδιο τρόπο που και κείνοι είχαν απαγχονίσει πριν τέσσερα χρόνια το Δομίνικο Γατελούζο. Η ιστορία της Λέσβου κόπηκε με μία ματωμένη γραμμή από το σπαθί του νέου κατακτητή. Ωστόσο μέσα στη στάχτη και στα ερείπια, με μια μυστική, πανάρχαια δύναμη, αρχίζουν να δημιουργούνται οι πρώτες μικρές εστίες για την επιβίωση και τη συνέχεια του ελληνισμού. Κρυφά σχολεία λειτουργούν στις εκκλησίες και στα μοναστήρια και ο κλήρος πρωτοστατεί, όσο είναι δυνατό, στο ζέσταμα της ελπίδας, όπως και στην υπόλοιπη σκλαβωμένη Ελλάδα, για την εθνική αναγέννηση.

Κατά το διάστημα της τουρκοκρατίας γίνονται στη Λέσβο επιδρομές από τους Ενετούς και τους Ρώσους και χρησιμοποιείται το νησί σαν τόπος εξορίας πατριαρχών και επιφανών Τούρκων, που έπεσαν στη δυσμένεια του Σουλτάνου. Το 1677 επισκευάζεται το φρούριο της Μυτιλήνης και το 1757 οι Τούρκοι φτιάχνουν το φρούριο του Σιγρίου για να προφυλάξουν τα περιοχή από τις επιδρομές. Κατά το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1768-1774, η Λέσβος διαδραμάτισε το ρόλο της σαν προπύργιο του Ελλήσποντου, όπως είχε προβλέψει ο Μωάμεθ ο Β΄. Τα άτακτα σώματα, που συνόδευσαν τους Ρώσους επιχειρήσαν λεηλασίες στο νησί και οι Τούρκοι για εκδίκηση έσφαζαν τους χριστιανούς. Με τη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καιναρτζή, με την οποία τελείωσε ο ρωσοτουρκικός πόλεμος, αρχίζει για τη Λέσβο μία νέα εποχή ακμής μετά από σχεδόν 2.000 χρόνια. Η συνθήκη εκείνη όριζε την ελεύθερη άσκηση της λατρείας από τους υπόδουλους χριστιανούς και έδινε το δικαίωμα στη Ρωσία να παρεμβαίνει υπέρ της Εκκλησίας, που τότε ήταν ο συνεκτικός κρίκος του υπόδουλου ελληνισμού. Αναπτύσσεται το εμπόριο και πραγματοποιείται άμεση και συνεχής επαφή με τις ελληνικές παροικίες. Έτσι μεταφέρονται στο νησί οι καινούριες ιδέες, που προετοιμάζουν την εξέγερση κατά του δυνάστη.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ (1817- 1912)

Το 1817 εμφανίζονται στη Λέσβο οι πρώτοι φιλικοί. Ένας από αυτούς είναι ο έμπορος Παλαιολόγος Λεμονής που μυήθηκε στη Φιλική Εταιρία από τον Εμμανουήλ Ξάνθο. Το 1821 ο πυρπολητής Δημήτριος Παπανικολής ανατινάζει στα νερά της Ερεσού την τουρκική φρεγάτα <<Κινούμενο Όρος >>. Οι Τούρκοι για εκδίκηση επιδίδονται σε φοβερές σφαγές των χριστιανών, που έμειναν στην ιστορία με το όνομα <<Μεγάλο τζουλούσι >>. Σε όλη τη διάρκεια του αγώνα η Λέσβος, λόγω της γεωγραφικής θέσης της, ήταν σταθμός, ορμητήριο και καταφύγιο του τουρκικού στόλου. Η επανάσταση των Μυτιληναίων το 1824 πνίγεται από τους Τούρκους στο αίμα.

Το 1826 ο Μιαούλης νικά στο στενό της Μυτιλήνης τον τουρκικό στόλο και τον καταδιώκει μέχρι τη Σμύρνη. Το 1867 καταστρέφεται η Λέσβος από σεισμό. Χίλια άτομα σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν και η πόλη έπαθε μεγάλες ζημιές.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ, Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ (1912-1944)

Το πρωί της 8ης Νοεμβρίου 1912 η Μυτιλήνη ελευθερώνεται από μοίρα του ελληνικού στόλου, που έφθασε στα λεσβιακά νερά με ναυαρχίδα το θωρηκτό <<Αβέρωφ >>. Ο ναύαρχος Κουντουριώτης ζήτησε απ΄ τους Τούρκους να παραδώσουν την πόλη μέσα σε δύο ώρες. Ο τούρκος στρατιωτικός διοικητής ζήτησε εικοσιτετράωρη προθεσμία για να συνεννοηθεί με την Κωνσταντινούπολη. Ο Κουντουριώτης αρνήθηκε και έδωσε παράταση μόνο άλλης μιας ώρας. Σε λίγο άρχισε η αποβίβαση των ελληνικών αγχημάτων στην Πετρόσκαλα και η ελληνική σημαία υψώθηκε στον ιστό του τουρκικού κυβερνητικού κτιρίου και στο φρούριο μέσα σε στρόσφαιρα ενθουσιασμού. Ο τουρκικός στρατός τραβήχτηκε στο εσωτερικό. Η απελευθέρωση της Λέσβου επισφραγίστηκε με τη μάχη του Κλαπάδου (4-8 Δεκεμβρίου 1912). Ο τουρκικός στρατός νικήθηκε και αναγκάστηκε να παραδοθεί.

Στο ύψωμα <<Τυραννίδι>> υπάρχει το ηρώο των Ελλήνων, που έπεσαν στη μάχη εκείνη και στο δρόμο προς την Πέτρα, δεξιά, σε μικρό κτίσμα, στη θέση που υπογράφηκε το πρωτόκολλο της παράδοσης, βρίσκονται οι φωτοτυπίες των σχετικών εγγράφων.

Οριστικά η Λέσβος παραχωρήθηκε στη Ελλάδα με τις Συνθήκες του Λονδίνου και των Αθηνών το 1914. Τα ελληνικά δικαιώματα στο νησί αναγνωρίστηκαν με τη Συνθήκη των Σεβρών και της Λωζάνης το 1923 οπότε, με την ανταλλαγή των πληθυσμών, έφυγαν και οι τελευταίοι Τούρκοι. Κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η γερμανική κατοχή στη Λέσβο άρχισε στις 4 Μαΐου 1941. Το νησί ήταν πάλι ελεύθερο στις 10 Σεπτεμβρίου 1944.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΣΑΝ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η Λέσβος βρίσκεται αντίκρυ στη Μικρά Ασία, από την οποία απέχει 5-8 μίλια. Είναι τοποθετημένη, θα λέγαμε, στην είσοδο του Αδραμυττινού κόλπου, βόρεια της Χίου. Ανήκει στο νομό Λέσβου, που περιλαμβάνει ακόμα τη Λήμνο και Άγιο Ευστράτιο. Έχει έκταση 1636 τ.χλμ. είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί της Ελλάδος και ακτογραμμή 370 χλμ. Απέχει 188 ναυτικά μίλια από τον Πειραιά, 218 από την Θεσσαλονίκη και 55 ναυτικά μίλια από την Χίο. Ο πληθυσμός της είναι περίπου 100.000 και η Μυτιλήνη είναι η πρωτεύουσα του νησιού καθώς και το διοικητικό κέντρο – έδρα της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λέσβου, Υπουργείου Αιγαίου, Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου και Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Το ταξίδι με το πλοίο διαρκεί περίπου δώδεκα ώρες ενώ με το ταχύπλοο (Κεντέρης) ο χρόνος ταξιδιού μειώνεται στις εξήμισι ώρες. Επίσης γνωστές εταιρείες όπως η HELLENIC SEA WAYS με τα σύγχρονα ταχύπλοά της πραγματοποιεί καθημερινά δρομολόγια από Πειραιά για Χίο και Μυτιλήνη με αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση των τιμών των ακτοπλοϊκών εισιτηρίων της ναυτιλιακής εταιρείας Λέσβου (NEL LINES). Αυτό έχει ως συνέπεια τη δημιουργία ανταγωνισμού μεταξύ των δύο εταιρειών. Επίσης υπάρχει ακτοπλοϊκή σύνδεση με Χίο, Λήμνο, Καβάλα, Αλεξανδρούπολη, Βόλο, Αϊ Στράτη, Ψαρά, Σύρο, Θεσσαλονίκη και τα τουρκικά παράλια. Το αεροπορικό ταξίδι από το Ελευθέριος Βενιζέλος της Αθήνας διαρκεί περίπου 45 λεπτά, ενώ γίνονται δρομολόγια και προς Χίο, Λήμνο και Θεσσαλονίκη.

Στη Λέσβο περιλαμβάνονται συνολικά 13 Δήμους. Εκτεταμένες πεδιάδες δεν υπάρχουν στην Λέσβο. Οι πιο σημαντικές είναι, από άποψη έκτασης και απόδοσης, της Καλλονής, του Ιππείου, του Περάματος στον κόλπο της Γέρας και της Σκάλας Ερεσσού. Οι ελαιόφυτοι χώροι καλύπτουν μεγάλες όπως και οι δασώσεις περιοχές. Τα κυριότερα βουνά είναι ο Λεπέτυμνος, στο βόρειο τμήμα του νησιού, ύψους 968μ. με τις κορφές Μυριβήλη και Προφήτης Ηλίας, ο Όλυμπος, στο νότιο τμήμα, με ύψος 967μ., καθώς και το Ψηλοκούδουνο, ύψους 914μ., ανάμεσα στο τρίγωνο κόλπου Γέρας - Πλωμαρίου - Αγιάσου. Σε διάφορα σημεία του ορεινού συγκροτήματος του νησιού υπάρχουν χείμαρροι που διαρρέουν και γονιμοποιούν μικρές ή μεγάλες πεδινές εκτάσεις. Ένα πλήθος ακρωτήρια σχηματίζονται στην περιμετρική έκταση του νησιού που παρουσιάζει, με τις μικρές και μεγάλες κοιλώσεις του, μια ιδιαίτερη εικόνα μέσα στο ανατολικό Αρχιπέλαγος.

Η Λέσβος λόγω της πλούσιας ενδοχώρας της και της γεωγραφικής θέσης, είχε κατοικηθεί, όπως τα πλούσια αρχαιολογικά της ευρήματα καταδεικνύουν, από τα βάθη της αρχαιότητας. Οι πρώτες οργανωμένες κοινωνίες αναπτύχθηκαν πριν από τέσσερις περίπου χιλιάδες χρόνια και πολύ νωρίς άρχισαν οι εμπορικές σχέσεις με τις περιοχές της Ανατολής, τα άλλα νησιά του Αιγαίου και τον ευρύτερο ελλαδικό χώρο.

Η οικονομία της Λέσβου υπήρξε για πολλούς αιώνες συνδεδεμένη άρρηκτα με τα απέναντι μικρασιατικά παράλια, τα οποία λόγω της μικρής απόστασης λειτουργούσαν και ως ενδοχώρα, με "μητρόπολη" της περιοχής τη Σμύρνη. Από τα μέσα του περασμένου αιώνα έως τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, η Λέσβος γνωρίζει μια ραγδαία οικονομική άνθιση με βάση τη μονοκαλλιέργεια της ελιάς.

Η αναβίωση του Λεσβιακού ελαιώνα τόσο σε ποικιλίες όσο και σε έκταση (ο ελαιώνας δεκαπλασιάστηκε), μετά την ολοσχερή καταστροφή που υπέστη το 1850 λόγω εξαιρετικά δυσμενών καιρικών συνθηκών, σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής. Οργανώνονται βιοτεχνίες και βιομηχανίες, που επεξεργάζονται τα προϊόντα και υποπροϊόντα του ελαιοκάρπου και δημιουργούνται αξιόλογα εμπορικά δίκτυα που διοχετεύουν τα τοπικά προϊόντα στα Βαλκάνια, την Ευρώπη, τις Παρευξείνιες χώρες, τη Μ. Ασία, τη Β. & Κεντρική Αφρική.

Οι μέθοδοι τυποποίησης και επεξεργασίες συναγωνίζονται αυτές της Διεθνούς Αγοράς. Η Λέσβος γίνεται μια πύλη προς την Ανατολή, με Δυτικές προδιαγραφές, πράγμα το οποίο σμιλεύεται επάνω στην κουλτούρα της. Χτίζονται οικοδομήματα, εκκλησίες, πλούσιες κατοικίες, που συνδυάζουν στοιχεία πολιτισμικά Δύσης και Ανατολής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΘΕΛΓΗΤΡΑ ΛΕΣΒΟΥ

ΔΗΜΟΣ ΜΗΘΥΜΝΑΣ

Το βορειότερο τμήμα της Λέσβου καταλαμβάνεται από τον ορεινό όγκο του Λεπέτυμνου. Οι βορινές πλαγιές του βουνού, από την κορυφογραμμή μέχρι τη θάλασσα, είναι η εδαφική έκταση του Δήμου. Εκτός από τη Μήθυμνα που είναι παραθαλάσσια κωμόπολη με μικρή πεδινή περιοχή, τα χωριά είναι ορεινά, χτισμένα σε φυσικού εξώστες με θέα τη γη της Τρωάδας και τα νερά του δίαυλου που χωρίζει το νησί από τα μικρασιατικά παράλια. Σ' όλη τη βόρεια παραλία, δυο πόλοι ενδιαφερόντων, η γραφική Σκάλα Σκαμνιάς και η Εφτάλου των φυσιολατρών, συγκεντρώνουν κατοίκους και επισκέπτες. Ενδιάμεσα σ' αυτές τις δύο περιοχές οι ακτές είναι ακόμη αναξιοποίητες και γι' αυτό μια πρόκληση για το μέλλον.

Όταν ταξιδεύει κανείς στην Ελλάδα, σχεδόν παντού βρίσκει μια αρμονική σύζευξη ιστορίας και φυσικής ομορφιάς που τον γοητεύει. Ένας τέτοιος προνομιάς τόπος είναι και η Μήθυμνα μια μικρή πολιτεία στο βόρειο άκρο της Λέσβου. Δεν υπάρχει ταξιδιώτης που να μη μείνει έκθαμβος κάθε φορά που βλέπει τη Μήθυμνα να προβάλλει στο ήμερο τοπίο των ελαιώνων, στεφανώνοντας το βράχο όπου δεσπάζει το μεσαιωνικό κάστρο. . .

Τα στέρεα παραδοσιακά κτίσματα, πέτρινα ή από έντονα βαμμένο ξύλο, κατανέμονται σ' ένα δαίδαλο στενών λιθόστρωτων δρόμων, συνθέτοντας ένα πυκνό σύνολο. Στο άκρο του οικισμού, στη θέση του αρχαίου λιμανιού, το σημερινό λιμανάκι ολοκληρώνει τη μοναδική αυτή εικόνα.

Από το ανατολικό οδικό άξονα του νησιού πρώτο χωριό στην περιήγηση του δήμου η **Συκαμνιά** χτισμένη σε κατάφυτη από πεύκα και πλατάνια πλαγιά του Λεπέτυμνου. Η χαρακτηριστική της ρυμοτομία και τα πέτρινα σπίτια της, τα αρχοντικά με τα «σαχνισίνια» και τις επιγραφές του 19^{ου} αιώνα, τα καλντερίμια με τις βαθμίδες, όλα ενώνονται σε αρμονική σύνθεση. Στη Συκαμνιά βρίσκεται ανοιχτό στους επισκέπτες το πατρικό του Στρατή Μυριβήλη του πασίγνωστου Έλληνα λογοτέχνη "κατά κόσμον" Στρατή Σταματόπουλου. Τρία χιλιόμετρα βόρεια, η **Σκάλα Συκαμνιάς**, ένα χαρακτηριστικό ψαροχώρι και ο βορειότερος οικισμός του νησιού, αντικρύζει τα μικρασιατικά παράλια. Αλησμόνητα μένουν τα ηλιοβασιλέματα από «**την Παναγιά τη Γοργόνα**» εκκλησιάκι χτισμένο πάνω σε βραχώδη σχηματισμό που προστατεύει το μικρό λιμάνι. Από το ομώνυμο μυθιστόρημα του Στρατή Μυριβήλη φημίστηκε τούτη η γωνιά, όμως η προέλευση του ονόματος της εκκλησιάς όπως γράφει και ο συγγραφέας θυμίζει παραμύθι. Τοιχογραφία άγνωστου λαϊκού ζωγράφου, που απεικόνιζε την Παναγιά με ουρά γοργόνας σε ένα συγκινητικό «δέσιμο» θρησκειών και παραδόσεων, χάραξε τη μοίρα του τόπου.

Από την ελαιοπαραγωγική Συκαμιά η άσφαλτος συνεχίζοντας προς Μήθυμνα, περνάει ψηλότερα από το χωριό **Λεπέτυμνος** και χαμηλότερα από την κτηνοτροφική **Άργενο**.

Λίγο πριν μπούμε στο πεδίο της Μήθυμνας, ο οικισμός Βαφείος με τις ταβέρνες που σερβίρουν νησιώτικα εδέσματα.

Η Μήθυμνα, παρέχοντας πραγματικά αστείρευτες πηγές έμπνευσης, ήταν πάντα πόλος έλξης καλλιτεχνών, ντόπιων και ξένων. Με τη λειτουργία θερινού **παραρτήματος της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών**, ο αριθμός τους αυξήθηκε. Η σχολή στεγάζεται σε αναπαλαιωμένο κτήριο (1812) που ανήκει στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, από το 1960 χρονολογία ίδρυσής του παραρτήματος. Πρόκειται για κτήριο παραδοσιακό, διώροφο, κτισμένο από πέτρα και ξύλο (μπερντές) με τοιχογραφίες οι οποίες αναδείχθηκαν ολοκληρωτικά το 1995 όταν τελείωσαν οι εργασίες ανάδειξης από τον αναστηλωτή Παναγιώτη Γούτο.

Η **Πινακοθήκη Μήθυμνας** (1981) βρίσκεται στο κέντρο του χωριού. Στην αυλή του κτιρίου υπάρχει η προτομή του ποιητή και πεζογράφου της Μήθυμνας, Αργύρη Εφταλιώτη. Στην Πινακοθήκη εκτίθεται μεγάλος αριθμός έργων τα οποία έχουν δωριστεί από τους ζωγράφους που πέρασαν, γίνονται όμως και εκδηλώσεις που έχουν καθαρά πολιτιστικό χαρακτήρα, όπως εκθέσεις παλαιών σκευών, κεντημάτων, φορεσιών, παλαιάς φωτογραφίας και στιδήποτε άλλο έχει στόχο τη γνωριμία των νεοτέρων με κομμάτια του πολιτισμού που ανήκουν σε παλαιότερες εποχές. Το σύγχρονο **Συνεδριακό Κέντρο**, διαρρυθμισμένο προς τούτο, αναπαλαιωμένο παραδοσιακό δημοτικό κτήριο, είναι άλλη μια γωνιά συχνής πολιτιστικής δράσης του Δήμου.

Από την ίδρυση της μέχρι και τις μέρες μας, η Μήθυμνα παραμένει και εξελίσσεται στην ίδια γεωγραφική θέση. Η ανάγκη προστασίας από τους εξωτερικούς κινδύνους προσαδίορισε τόσο την καθ' ύψος ανάπτυξη του οικισμού, όσο και την αμυντική του διάταξη. Το

κάστρο το οποίο επισκευάστηκε από τον Φραγκίσκο Γατελούζο (15αι.), είναι το σημείο αναφοράς, γύρω από το οποίο εκτείνεται η κωμόπολη σε σχήμα ημικυκλίου. Κρήνες με ανάγλυφες επιγραφές και διακοσμήσεις που σώζονται, ``μαρτυρούν`` τα όρια κάθε γειτονιάς. Αυτό που χαρακτηρίζεται στην εποχή μας ως ``γραφικό και παραδοσιακό`` περίσσειε πάντα σ' αυτόν το χώρο. Δόμηση με παραδοσιακά υλικά, μορφή σε ανθρώπινο μέτρο, αναλλοίωτος γήινος ρυθμός που έπρεπε να μείνει αναλλοίωτος. Ο οικισμός της Μήθυμνας είναι ο πρώτος στο νησί χαρακτηρισμένος ως διατηρητέος και παραδοσιακός.

Σε απόσταση 4 χιλόμετρα βορειοανατολικά από τη Μήθυμνα βρίσκεται η **Εφταλού** το ησυχαστήριο του **Ηλία Βενέζη**, με τις όμορφες, καθαρές δαντελωτές ακρογιαλιές και την απέραντη θέα προς τη Μικρά Ασία. Στην Εφταλού αναβλύζει χλωρονατριούχος ραδιενεργός **ιοματική πηγή**. Λειτουργεί μικρή μονάδα υδροθεραπείας, του Δήμου, με δυνατότητα ανάπτυξης κέντρου θερμολιστικού τουρισμού.



ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΑΣ

Στο βορειοδυτικό τμήμα της Λέσβου, καταλαμβάνοντας τις δυτικές και τις νότιες πλαγιές του ορεινού όγκου του Λεπέτυμνου με ακτές στο Αιγαίο Πέλαγος, εκτείνεται ο **Δήμος Πέτρας**. Καθώς το βουνό 'πατάει' στα χώματα του νησιού, λόφοι χαμηλώνουν προς τη θάλασσα, αφήνοντας στο διάμεσο τους μικρές ή μεγάλες πεδιάδες με κατάληξη πλατιές αμμουδιές, όπου η οικιστική και η τουριστική ανάπτυξη συνεχώς επιτυγχάνονται. Στα ψηλώματα, σκαλωμένα σε πλατωσιές του βουνού, βρίσκονται τα ορεινά χωριά του δήμου, αλλά κυκλωμένα από ελαιώνες και άλλα από βοσκοτόπια διάσπαρτα από ηφαιστειογενείς βράχους. Προσβάσιμη από τρεις κατευθύνσεις, στη μεγαλύτερη πεδιάδα, είναι χτισμένη η Πέτρα.

Πέτρα, όνομα πρωτοφανές σε όποιον πρωτοαντικρύσει το μεγάλο βράχο στη μέση του χωριού. Η ιστορία της χάνεται μέσα στη μυθολογία. Σύμφωνα με την παράδοση, ο Αχιλλέας κατά την τρωική εκστρατεία άραξε εδώ τα πλοία του. Σήμερα έχει εξελιχθεί σε σύγχρονο τουριστικό θέρετρο, με θαυμάσια αμμουδερή ακρογιαλιά. Ο **βράχος της Παναγίας** Γλυκοφιλούσα - το «Μετέωρο» του νησιού – ύψους 40 μέτρων, με 114 σκαλοπάτια, σύμφωνα με μαρτυρίες ξένων περιηγητών της εποχής, ήταν οχυρό (Castel Petra). Η περίοπτη εκκλησία με τα κελιά στη σημερινή της μορφή είναι αποτέλεσμα της τελευταίας ανακαίνισης (1840). Μέσα στον οικισμό βρίσκεται ο μνημειακός παλαιοχριστιανικός **ναός του Αγίου Νικολάου**, μονόκλιτη βασιλική με τρία στρώματα τοιχογραφιών. Οι παλαιότερες ίσως του 16^{ου} αιώνα.

Το «**Σπίτι της Βαρελτζιδαινας**», σε μικρή απόσταση από την πλατεία, αρχοντικό του μεταίχμιου του 18^{ου}-19^{ου} αιώνα, ανήκει στην κοσμική αρχιτεκτονική της Λέσβου της ύστερης τουρκοκρατίας, με πάντρεμα ντόπιων και ανατολικών στοιχείων με τι νεοκλασικισμό, τη βυζαντινή αρχιτεκτονική και το ρυθμό μπαρόκ. Το δικό τους χρώμα στον παραδοσιακό οικισμό της Πέτρας δίνουν τα καλοδιατηρημένα **νεοκλασικά αρχοντικά** του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα με καταπράσινες αυλές και περίτεχνες πόρτες με τα πολύμορφα «ρόπτρα» τους.

Τον όρμο της Πέτρας στολίζουν οι νησίδες: Αι Γιώργης, Γλαρονήσι και Μυρμήγκι, που αποτελούν προστατευμένη ζώνη άγριας πτηνοπανίδας και λειτουργούν ως οικολογικά παρατηρητήρια.

Στην Πέτρα λειτουργούν άνετα ξενοδοχεία, ψαροταβέρνες, εστιατόρια, μπαρ και το πασίγνωστο για τη δράση του **Πνευματικό Κέντρο – Πολύκεντρο** του Δήμου, με χορευτικό και θεατρικό τμήμα και πλούσια βιβλιοθήκη.

Πρωτοπόρος στην Ελλάδα (ιδρ.1983) ο πολυβραβευμένος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών Πέτρας, με ενοικιαζόμενα δωμάτια και δικό του εστιατόριο, εξακολουθεί αδιάλειπτα την πολύτιμη προσφορά του.

Ανεβαίνοντας προς τον οικισμό **Πετρί**, τη γραφική αετοφωλιά με την απεριόριστη θέα, δρόμος αριστερά της ασφάλτου, οδηγεί στην «**Αχιλλειοπηγάδα**» την πηγή από όπου θρυλείται ότι ήπια νερό ο ήρωας και στο βράχινο κρικό όπου έδεναν τα πλοία του. Στην περιοχή βρίσκεται η ρεματιά του Λιγώνα με τους πετρόχτιστους υδρόμυλους, πεδίο δροσιάς που διατρέχει η οικολογική διαδρομή Πέτρας – Στύψης.

Οκτώ περίπου χιλιόμετρα δυτικά της Πέτρας βρίσκεται ο Σκουτάρος, μεγάλο ημιορεινό χωριό. Οι κάτοικοι είναι κυρίως ελαιοκαλλιεργητές και κτηνοτρόφοι, ενώ τα



τελευταία χρόνια αρκετοί ασχολούνται με τον τουρισμό. Επίγειο του χωριού είναι η Άναξος, με μεγάλη αμμουδερή ακρογιαλιά, γραφικές ταβέρνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενοδοχεία

Νότια του χωριού, σε απόσταση δύο χιλιάμετρα σε πλάτωμα με πεύκα και πλατάνια, βρίσκονται τα ερείπια παλαιοχριστιανικού ναού, καθώς και το **ξωκλήσι του Αγίου Αλεξάνδρου**. Εκεί κοντά διασώζεται λάρνακα από γκρίζο τραχείτη όπου, πιθανότατα, ενταφιάστηκε ο ασκητής Άγιος. Από το εγκαταλειμμένο χωριό **Κλαπάδος**, που βρίσκεται στα νότια όρια του Δήμου, πεδίο των καταληκτικών νικηφόρων μαχών της Λέσβου, ξεκινά η μαγευτική **περιπατητική – οικολογική διαδρομή προς Άγιο Αλέξανδρο**, μέσα στο δημοτικό πευκόδασος.

Δέκα χιλιάμετρα από τη Πέτρα, η **Στύψη**, η γενέτειρα του **Μακεδονομάχου ήρωα Μητροπολίτη Γερμανού Καραβαγγέλη**. Ο **Ελαιουργικός Συνεταιρισμός** της Στύψης διαθέτει ένα από τα πιο σύγχρονα ελαιωτριβεία της Λέσβου. Επιβλητικός είναι ο ναός της Αγίας Τριάδας καθώς και ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου.

Δύο χιλιάμετρα ανατολικά της Στύψης βρίσκεται το **Υψηλομέτωπο**, μικρό χωριό, πνιγμένο κυριολεκτικά στο πράσινο. Διατηρητέο μνημείο ο ναός του Ταξάρχη (1807), από σκούρο τραχείτη με τρεις κόγχες, τρεις Άγιες Τράπεζες και ξυλόγλυπτο επίχρυσο τέμπλο. Στην περιοχή βρίσκεται ο Άγιος Δημήτρης (1954) πάνω στο **ιερό τρίκλιτης παλαιοχριστιανικής βασιλικής**, της οποίας σώζονται οι βάσεις των κίωνων και αρκετά αρχιτεκτονικά μέλη του ναού, διάσπαρτα ή εντοιχισμένα στο ξωκλήσι.

ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΣΟΥ – ΑΝΤΙΣΣΗΣ

Δύο πόλεις – κράτη της αρχαίας Λέσβου έμελλε στην εποχή μας να συνενωθούν σε Δήμο. Η Ερεσός, πατρίδα της – κατά τον Πλάτωνα – «δεκάτης Μούσας» Σαπφούς, και του φυσιοδίφη Θεόφραστου, και η Άντισσα πατρίδα του ποιητή Τέρπανδρου, μαζί με χωριά που βρίσκονται διάσπαρτα στην εκτεταμένη αυτή περιοχή και το καθένα έχει τη δική του ιστορία και πολιτισμό, σήμερα ανοίγονται σε κοινό μέλλον. Ενώ η Ερεσός των ιστορικών χρόνων βρισκόταν κοντά στη θάλασσα και αποτέλεσε σπουδαίο εμπορικό κέντρο εξαγωγτας τα εκλεκτά προϊόντα της, κυρίως κρασί και σιτάρι, η σημερινή Ερεσός είναι χτισμένη 4 χιλιόμετρα στο εσωτερικό, ανάμεσα βραχώδεις ηφαιστειογενείς λόφους. Το χωριό διατηρεί στόφιο το παραδοσιακό του χρώμα, με δώροφα μικρά σπίτια με μικρή αυλή και δίφυλλη αυλόπορτα, αλλά και αρχοντικά που μαρτυρούν την οικονομική και πολιτισμική άνθηση που γνώρισε ο τόπος. Ο κάμπος ,(κοιλάδα του ποταμού Χαλάντρα), είναι από τις μεγαλύτερες επίπεδες εκτάσεις του νησιού. Χωρισμένος σε μικρούς κλήρους που φιλοξενούν αγροικίες, είναι το παραδοσιακό θέρετρο των κατοίκων της Ερεσού. Ευθύς δρόμος τεσσάρων χιλιομέτρων κάτω από σφίδες πράσινου, οδηγεί από το χωριό στη Σκάλα Ερεσού. Το πιο οργανωμένο τουριστικό κέντρο της Δ. Λέσβου, με τη φημισμένη παραλία που εκτείνεται σε μήκος δύο χιλιομέτρων, καθαρά κρυστάλλινα νερά και πλατιά αμμουδιά με χοντρή γκριζα άμμο προσφέρεται για πολλαπλές απολαύσεις. Πάνω από τον οικισμό δεσπόζει ο λόφος της Βίγλας και γύρω του βρίσκονται διάσπαρτες υλικές μαρτυρίες των χρόνων της πρώτης Ερεσού.

Η σημερινή Άντισσα χτισμένη σε άγονη πλαγιά στα βόρεια του όρους Κουρούκλο , βρίσκεται μακριά από την αρχαία, παραλιακή πόλη. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η Λαογραφική Συλλογή που εκτίθεται στο Πολιτιστικό Κέντρο της, όπως και η απόλαυση του καφέ στην πλατεία με το πλατάνι. Οι εξοχές της Άντισσας βρίσκονται αρκετά πιο χαμηλά σε λόφους όπως ο μικρός οικισμός Λιότα και σε παραθαλάσσιες πεδιάδες όπως ο Γαβαθός με το ψαρολιμάνο και ο Κάμπος Γαβαθά. Στις παραλίες λειτουργούν ταβερνάκια που σερβίρουν φρέσκο ψάρι και εδέσματα τοπικής μαγειρικής.

Στο "τοίχωμα" μιας τεράστιας ηφαιστειακής καλδέρας βρίσκεται η Βατούσα, διατηρητέος παραδοσιακός οικισμός με το αξιόλογο Λαογραφικό Μουσείο που στεγάζεται στο αρχοντικό Γώγου. Στα νότια, υπάρχουν τρία χωριά, το Ρέμα, η Πτερούντα με τα νερά και τους πλούσιους κήπους και τα Χίδηρα, γενέτειρα του μεγάλου ζωγράφου Γ. Ιακωβίδη. Όλα τα χωριά της περιοχής έχουν αναπτυγμένη την κτηνοτροφία, αλλά και, λόγω του ηφαιστειογενούς εδάφους, φημίζονται για το τοπικό κρασί.

Στην εδαφική επικράτεια του Δήμου παρατηρούνται οι πυκνότερες συγκεντρώσεις αποκαλυμμένων απολιθωμένων κορμών του Απολιθωμένου Δάσους της Λέσβου, μνημείο με παγκόσμια μοναδικότητα στο γεγονός της «επί τόπου» απολίθωσης. Έχει ανακηρυχθεί Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης και έχει ενταχθεί στον κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Στο Πάρκο Απολιθωμένων υπάρχουν πολλοί όρθιοι κορμοί με το ριζικό τους σύστημα και χρωματισμούς που ξεπερνούν τη φαντασία.

Απαραίτητη και η επίσκεψη στις Μονές της περιοχής. Η Μ. Υψηλού πάνω σε κρατήρα ηφαιστείου στο όρος Όρδυμνος κάστρο πίστης και πολιτισμού, η Μ.

Πιθαρίου κοντά στη Ερεσό τόπος γαλήνης και περισυλλογής και η Μ. Περιβολής με τις παλιές τοιχογραφίες, χαρίζουν μοναδικές εμπειρίες.

Το δυτικότερο χωριό του Δήμου και του νησιού είναι το Σίγρι. Χωριό σε τοπίο ανεμοδαρμένο με παραδοσιακό λιμάνι – αγκυροβόλιο, που προστατεύεται από τη Νησιώπη, σε πολλούς επισκέπτες φέρνει στο νου τις Κυκλάδες. Το κάστρο, οι μεγάλες παραλίες, το περίφημο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους, η καλή τουριστική υποδομή, το φρέσκο ψάρι, το ηλιοβασίλεμα, είναι πόλοι έλξης των περισσότερων φίλων του τόπου.

Στο ανατολικότερο άκρο του Δήμου βρίσκεται ο Μεσσότοπος. Όσοι είναι λάτρεις της παράδοσης, δεν έχουν παρά να επισκεφτούν την απόμερη τουριστική γωνιά της γης. Με επίγειο το Ταβάρι και την παρθένα αμμουδιά του Χρούσου, ο Μεσσότοπος έχει και το θαλασσινό του πρόσωπο. Το καρναβάλι που εδώ, έχει σαφή στοιχεία από τις Διονυσιακές τελετές, τα προσεγμένα τυροκομικά προϊόντα του Αγροτουριστικού Συνεταιρισμού Γυναικών είναι απλά δείγματα μιας ζωντανής παράδοσης που έχει ακόμη πολλά να δώσει.

ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΟΝΗΣ

Καλλονή, όνομα νέο στην πανάρχαια ιστορία της περιοχής, αναφέρεται στην κωμόπολη έδρα του σημερινού Δήμου, αλλά και σε όλη την πεδινή έκταση με το πυκνοχτισμένο δίκτυο χωριών. Ο μεγάλος κάμπος ανήκε στην Αρίσβη, μια από τις έξυ πόλεις-κράτη των αρχαϊκών χρόνων. Ο "Εύδενδρος" είχε τις δυνατότητες να θρέψει μεγάλο πληθυσμό, με φυσικό επακόλουθο την επίκοισή του σε μικρούς οικισμούς, κατά τις εποχές που ακολούθησαν. Η μεσαιωνική «Αχυρών» σε απόσταση αναπνοής από την ακρόπολη της Αρίσβης, χτισμένη σε κομβικό σημείο των κυριότερων οδικών αξόνων του νησιού, ανέπτυξε αξιόλογη οικονομική και πνευματική κίνηση. Αυτή είναι η σημερινή Καλλονή. Δύο ήταν οι φυσικοί παράγοντες που προσδιόρισαν και ακόμα προσδιορίζουν τον πλούτο της περιοχής: ο κόλπος Καλλονής με τα ονομαστά αλιεύματα και οι εύφορες εκτάσεις με χωράφια και ελαιώνες.

Περνώντας από τα αγροτικά Παππιανά και Κεράμι, ο δρόμος καταλήγει στο επίγειο Σκάλα Καλλονής. Στο ψαρολίμανο της Σκάλας, οι τοπικοί ψαράδες φέρνουν με τις βάρκες τους τα δώρα του Κόλπου. Λόγω της γεωφυσικής ιδιομορφίας της περιοχής, στο κλειστό οικοσύστημα έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερα "υποείδη", όπως π.χ. η ονομαστή σαρδέλα Καλλονής, που φημίζονται για τη νοστιμιά τους. Χτένια και άλλα οστρακοειδή, κέφαλοι και σαρδέλες, σερβίρονται σε ποικιλία συνταγών από εστιατόρια και ταβέρνες στο Κόλπο. Στη Σκάλα Καλλονής έχει αναπτυχθεί ο τουρισμός, με μικρές και μεγάλες μονάδες φιλοξενίας, για επισκέπτες που εκτιμούν της χαρές της θάλασσας, αλλά και για λάτρεις του φυσικού περιβάλλοντος και παρατηρητές πουλιών. Καθώς οι παράλιες περιοχές του Κόλπου αποτελούν ένα ενιαίο οικοσύστημα και οι υγρότοποι χρησιμεύουν ως καταφύγιο και τόπος αναπαραγωγής σπάνιων και προστατευόμενων ειδών ορνιθοπανίδας, η περιοχή έχει ενταχθεί στις Ειδικές Περιοχές Διατήρησης της Φύσης του δικτύου Natura 2000, σύμφωνα με την Κοινοτική Οδηγία 92/43. οι παρατηρητές πουλιών από νωρίς την άνοιξη ως αργά το φθινόπωρο, είναι αφοσιωμένη στη συναρπαστική τους ενασχόληση στους υγρότοπους και διαμένουν – κυρίως – στη Σκάλα Καλλονής.

Κέντρο και φάρος ορθοδοξίας και πολιτισμού του νησιού, η Μονή Λειμώνος και η Μονή της Παναγίας τη; Μυρσινιώτισσας, όπου χάρη στη φροντίδα του ιδρυτή των Μονών Αγίου Ιγνατίου Αγαλλιανού, λεπτούργησαν το πρώτο σχολείο αρρένων για κληρικούς και λαϊκούς και το πρώτο σχολείο θηλέων μοναχών πανελληνίως. Στη Μ. Λειμώνος υπάρχουν χιλιάδες τόμοι παλαιών βιβλίων και χειρόγραφα μεγάλης πνευματικής αξίας και σπανιότητας. Λειτουργεί μουσείο με αίθουσες : Εικόνων, χειρογράφων, αμφίων, λειτουργικών σκευών, κεντημάτων.

Η νότια διαδρομή του Δήμου κινείται στη δυτική πλευρά του Κόλπου. Από κάποιο σημείο και προς νότον, το τοπίο γίνεται ασκητικό με βοσκοτόπια σε βραχώδεις πλαγιές και στενή παραλιακή ζώνη όπου ευδοκιμεί η ελιά. Πρώτο χωριό τα Παράκοιλα, ελαιοκομικό και κτηνοτροφικό. Ίσως λόγω του – μοναδικού στο νησί – κλίματος ευδοκιμούν εδώ πορτοκαλιές. Παράγονται επίσης προϊόντα εριουργίας.

Ο δυτικός οδικός άξονας μετά τα Δάφια, ελίσσεται ανάμεσα από βουνά. Προσπερνώντας τη λεκάνη του Λειμώνα και το πρώτο διάσελο, σε στενή κοιλάδα συναντά τη Φίλια. Η επόμενη κοιλάδα είναι μια καλδέρα ηφαιστείου, όπου στο έδαφος της ευδοκιμούν αμπελώνες. Στη δυτική πλαγιά της, η Ανεμώτια, αφετηρία μιας υπέροχης πεζοπορικής διαδρομής προς τον Κόλπο. Το δυτικότερο χωριό του Δήμου είναι το Σκαλοχώρι, με θέα προς το Αιγαίο Πέλαγος. Μετά από κατηφορική διαδρομή, το Καλό Λιμάνι και οι αμμουδερές παραλίες του Οβριόκαστρου.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Μία από της ομορφότερες κωμοπόλεις της παραμένει η Αγία Παρασκευή. Το όνομά της προέρχεται από το ομώνυμο ξωκλήσι στη σπηλιά του βράχου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τοπικός της πολιτισμός, καθώς συνδυάζει την αξιόλογη αρχιτεκτονική – αστική και αγροτική, με ελάχιστες νεωτεριστικές παρεμβάσεις - και τη ζώσα λαϊκή παράδοση της καθημερινότητας των δημοτών.

Οι ασχολίες των κατοίκων περιστρέφονται γύρω από την εκμετάλλευση της γης. Κτηνοτροφία και γεωργία λειτουργούν αρμονικά σε μικρούς οικογενειακούς κλήρους.

Στο Β και στο Α τμήμα του Κόλπου της Καλλονής, σχηματίζονται σημαντικοί υγρότοποι, οι σημαντικότεροι των οποίων περιλαμβάνονται στη διοικητική περιφέρεια της Αγίας Παρασκευής. Στην παράκτια ζώνη του Δήμου λειτουργούν οι αλυκές, γνωστές ως . . . «Αλυκές Καλλονής». Τόσο στα αλοπήγια όσο και στα γύρω κανάλια, φιλοξενείται ποικιλία πτηνών με πιο εντυπωσιακά τα φοινικόπτερα (φλαμίνγκος). Γενικώς, στην περιοχή φωλιάζουν ή διέρχονται σπάνια, απειλούμενα και μη συνήθη είδη πτηνών. Η πλευρά αυτή του Κόλπου είναι πόλος έλξης για τους Παρατηρητές Πτηνών οι οποίοι συρρέουν την κατάλληλη εποχή. Για λόγους ανάδειξης και προστασίας, έχει περιληφθεί στις Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά. Στην Αγία Παρασκευή λειτουργεί και Ζωοκομείο Αγρίων Πτηνών και Ζώων.

Λόγω των αξιόλογων ιστορικών μνημείων που υπάρχουν και συνεχώς ανακαλύπτονται ολόκληρη η διοικητική περιφέρεια της Αγίας Παρασκευής έχει κηρυχθεί με νόμο ως προστατευόμενη περιοχή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Εδώ βρίσκονται οι σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι της Λέσβου, οι οποίοι δικαίως συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον όλων των επισκεπτών του νησιού.

Το Ιερό της Κλοπεδής βρίσκεται 4 χιλιόμετρα ΒΔ της Αγίας Παρασκευής. Συναντάμε ερείπια αρχαϊκών ναών του 8^{ου} και 6^{ου} π.Χ. αι. με κιονόκρανα αιολικού ρυθμού. Σώζονται τα θεμέλια και αρκετά κιονόκρανα και σφόνδυλοι των δύο ναών.

Το τοξωτό μεσαιωνικό «**Γεφύρι της Κρεμαστής**» σώζεται ακέραιο, ζεύγμα του ορμητικού ποταμού Ταικνιά. Χτίστηκε από τους Γατελούζους (1355-1462) για στρατιωτικούς λόγους και για εμπορικές ανάγκες.

Το Ιερό των Μέσων στην άκρη της ομώνυμης πεδιάδας, όπου ήταν το ιερό τέμενος που ιδρύθηκε από τους Αιολείς για τη λατρεία της Αιολικής Τριάδας όταν πρωτοεγκαταστάθηκαν στη Λέσβο, αποτέλεσε το κεντρικό ομοσπονδιακό ιερό τους. Σήμερα ο χώρος είναι επισκέψιμος, με εύκολη πρόσβαση.

Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Πύρρας στην ομώνυμη περιοχή κοντά στις εκβολές του ποταμού Βούβαρη, δεν προσφέρονται για άμεση παρατήρηση, αλλά δεσπόζει ο λόφος της «ακρόπολης» με τμήματα των τειχών.

Η **Παλιοχριστιανική Βασιλική Χαλινάδου**, τρία χλμ. Ανατολικά της Αγίας Παρασκευής, οικοδομήθηκε γύρω στο 550-600μ.Χ. Μεγάλο μέρος της καταστράφηκε από σεισμό. Αποτελείται από τρία κλίτη και νάρθηκα. Σώζεται η αναστηλωμένη κιονοστοιχία από ηφαιστειογενείς πέτρωμα.



Το Μετόχι του «Ταξιάρχη Κλοπεδής» πρόσφατα αναπαλαιωμένο, συμπαθητικό μοναστήρι με ιστορία από τον 16^ο αιώνα.

Το παλιό Κοινοτικό Ελαιοτριβείο έχει μετατραπεί σε πολύκεντρο. Σε δύο αίθουσες στεγάζονται το «Μουσείο Παλιών Μηχανημάτων του Ελαιοτριβείου» και το «Λαογραφικό Μουσείο».

Το «**Πανηγύρι του Ταύρου**» είναι το σημαντικότερο λαϊκό δρώμενο στην Αγία Παρασκευή, με παλλεσβιακή απήχηση. Στις πολυήμερες εκδηλώσεις που πλέκονται γύρω από το τελετουργικό της ταυροθυσίας, από Παρασκευή έως και Δευτέρα, στο τέλος του Ιουνίου συνήθως, εξέχουσα θέση κατέχουν οι χοροί και τα τραγούδια καθώς και οι λαϊκές κομπανίες που παίζουν λεσβιακούς, αγιαπαρασκευώτικους και μικρασιάτικους σκοπούς. Το Πανηγύρι είναι από τα πιο ενδιαφέροντα τεκμήρια επιβίωσης παγανιστικών λατρευτικών εθίμων και του συνδυασμού τους με τις χριστιανικές λαϊκές παραδόσεις. Η ταυροθυσία γίνεται στην εξοχική τοποθεσία «Ταύρος» όπου βρίσκεται το εξωκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους. Οι πανηγυριστές διασχίζουν το δάσος και διανυκτερεύουν στο ύπαιθρο, ενώ το βράδυ μαγειρεύεται το παραδοσιακό κισκέτς που μοιράζεται σε όλον τον κόσμο.

Εκτός από την κωμόπολη, ένα χωριό η Νάπη και οι παραλιακοί οικισμοί Μέσα και Καντρί, συμπληρώνουν το οικιστικό σύνολο του Δήμου. Στη Νάπη λειτουργεί Αρχαιολογική Συλλογή με ευρήματα από την περιοχή και τα αυθεντικά αιολικά κιονόκρανα, καθώς και Λαογραφικό Μουσείο.

ΔΗΜΟΣ ΛΟΥΤΡΟΠΟΛΗΣ ΘΕΡΜΗΣ

Θερμή, ονομάζεται η ευρύτερη περιοχή από τότε που Έλληνες και Ρωμαίοι, στη θέση που σήμερα ονομάζεται **Παραλία Θερμής**, έχτισαν θερμές, αξιοποιώντας τις θεραπευτικές ιδιότητες των πηγών και μετέτρεψαν τον τόπο σε θέρετρο. Εδώ, τότε, λατρευόταν η θεά Άρτεμις η Θερμία, στην προστασία της οποίας έθεσαν τις πηγές. Από ανασκαφική έρευνα ήρθαν στο φως το ερείπιο των ρωμαϊκών λουτρών και ένας δρόμος με καταστήματα. Ο ναός μπορεί να μην βρέθηκε ακόμα, μαρμάρινες όμως επιγραφές και ιωνικού ρυθμού κίονες ένθετοι στους πέτρινους τοίχους των παλιών κτισμάτων, μαρτυρούν την ύπαρξή του. Επί οθωμανικής κυριαρχίας, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, χτίστηκαν τα σύγχρονα λουτρά με μαρμάρινους ατομικούς λουτήρες, που λειτουργούν και σήμερα μετά από την ανακαίνιση του 1997. Τέλη του 19^{ου} αιώνα χτίστηκε το ξενοδοχείο Σάρλιτζα (κίτρινη πηγή). Τη δεκαετία του 1970 έπαψε να λειτουργεί μη μπορώντας για γραφειοκρατικούς λόγους να αντεπεξέλθει στη νέα αντίληψη που επικράτησε από τότε για τον τουρισμό. Όμως το «Σάρλιτζα Πάλλας» υπήρξε για πολλές δεκαετίες το πιο «in» ξενοδοχείο του νησιού και έχει καταφέρει να ξαναδώσει στη Θερμή κάτι από τη χαμένη γοητεία των Ρωμαϊκών Χρόνων.

Κάθε χωριό του Δήμου έχει και τη δική του γοητεία, όμως, ένας περίπατος στο χωριό Θερμή ή όπως επισήμως έχει ονομαστεί Λουτρόπολις Θερμής, είναι πραγματικά μια απόλαυση, αλλά μαζί και μία αποκάλυψη. Πλακόστρωτα δρομάκια, σπίτια περιποιημένα και φιλόξενα προσφέρουν στον επισκέπτη την αίσθηση μίας άλλης εποχής. Το σχολείο, μεγάλο και επιβλητικό, κτισμένο στα 1931 αποτελεί το κόσμημα του κέντρου, ενώ τα καφενεία με τη **''στοά''** από την αιωνόβιο πασχαλιά που σκεπάζει την αγορά, προσφέρουν στον ξένο δροσιά και απολαυστικό καφέ ή ούζο.

Από τα μεσαιωνικά χρόνια, αλλά και αργότερα, στις αγροτικές περιοχές που βρίσκονται κοντά στην πόλη της Μυτιλήνης, μέσα στις συνθήκες γενικότερης ανασφάλειας και φτώχειας που οδηγούσε πολλούς στο κλέψιμο, χτίστηκαν από γαιοκτήμονες σπίτια που εξελίχθηκαν σε σωστά **''οχυρά''**. Έτσι γεννήθηκε ο ιδιόμορφος **«πύργος» της Λέσβου**. Στην περιφέρεια του Δήμου, τα περισσότερα από αυτά τα πυργόσπιτα παρατηρούνται στην περιοχή που ονομάστηκε **«Πύργοι Θερμής»**. Διώροφα ή τριώροφα οικοδομήματα που περιβάλλονται πάντα από μεγάλο περιτοιχισμένο κήπο, έχουν μικρά παράθυρα στο ισόγειο και μεγάλα παράθυρα με θέα πάνω από τα λιόδεντρα στο τελευταίο πάτωμα, που σε πολλά είναι μπαγδατένιο και με προεξοχές (σαχνισίνιο). Εν μέσω πύργων και δέντρων, ξεπροβάλλει η **Παναγία η Τουρλωτή**, με τις τοιχογραφίες του 12^{ου} αιώνα (το έσω στρώμα). Βυζαντινός ναός που κατά την παράδοση χτίστηκε το 803 από την αυτοκράτειρα Ειρήνη την Αθηναία.

Στο ύψωμα των Καρυών, πάνω από τη Θερμή, κυριολεκτικά ζωσμένη από τους ελαιώνες, βρίσκεται η **Μονή του Αγίου Ραφαήλ**. Η ανεύρεση των οστών των Αγίων Ραφαήλ, Νικολάου και της μικρής Ειρήνης έγινε κατά τον θαυματουργό τρόπο. Μετά την αποκάλυψη χτίστηκε εκεί το 1963 μεγαλοπρεπής μονή που σήμερα αριθμεί 45 μοναχές. Τα θαύματα των αγίων κατέστησαν τη μονή γνωστή όχι μόνο στο πανελλήνιο αλλά και παγκοσμίως.

Στα δυτικά της Θερμής, μια δροσερή διαδρομή ανάμεσα από πευκώνες, ακολουθεί τη ρεματιά που άνοιξε ο ποταμός Τενέγιας στο ασβεστολιθικό πέτρωμα. Μέσα σ'αυτό το πράσινο, είναι μοναδική η απόλαυση του καφέ, κάτω από τον πλάτανο της πλατείας στην **Πηγή**, χωριό παραδοσιακό με την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής (1859). Η Πηγή οργανώνει κάθε χρόνο το δικό της πανυγύρι του ταύρου στη μνήμη

του Αγίου Χαραλάμπους. Πρόσφυγες που ήρθαν από τη Μικρά Ασία κατοίκησαν τη γειτονική **Κώμη** (παλαιό τουρκικό χωριό).

Τα **Μυστεγνά** χτισμένα σε πλαγιά, κυκλωμένα από ελαιώνες, αντικρίζουν την Ανατολή. Λιθόκτιστο χωριό με τη μεγάλη βασιλική της Κοίμησης της Θεοτόκου (1860), τον πλάτανο της αγοράς και μερικά πυργόσπιτα. Η Σκάλα Μυστεγνών, όπου ο «κάμπος» και ο μικρός όρμος με τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και τις ταβερνούλες του, είναι το θέρετρο κατοίκων και επισκεπτών.

Βορειότερα, πάνω σε βραχώδεις οροπέδιο, οι πρόσφυγες από το Αιβαλί (Κυδωνίες) εγκαταστάθηκαν στο τουρκικό χωριό Μπαλτζικ και το μετονόμασαν σε **Νέες Κυδωνίες**. Τα ηφαιστειογενή πετρώματα είναι εμφανή στη Σκόλα ή Κάμπο του χωριού, όπου και η βοτσαλωτή παραλία μπροστά από γραφικές ψαροταβέρνες.

Από επιχειρήσεις των δύο παραπάνω χωριών, με επιφανειακή εξόρυξη, παράγονται διαμορφωμένα τεμάχια του ηφαιστειακής προέλευσης πετρώματος «**ιγνιμβρίτης**» ή πέτρα Μιστεγνών ή Μπαλτζικιώτικη. Είναι η χαρακτηριστική οικοδομική πέτρα της Λέσβου, με αποχρώσεις ροζ, καστανές ή υποκύανες, με πολλές καλές ιδιότητες συν την αντιολισθητική, γι' αυτό έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρον σ' όλο το νησί και ως οδόστρωμα.

ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΤΑΜΑΔΟΥ

Η ιστορική και οικονομικής φύσης συνάφεια των χωριών της ανατολικής πλευράς του Λεπέτυμνου με το κεφαλοχώρι του Μανταμάδου, υπαγόρευσε τη συνένωση στο αυτοδιοικητικό σχήμα του σημερινού Δήμου. Ο Μανταμάδος το μεγαλύτερο χωριό σε πληθυσμό στη Β.Α. Λέσβο, είναι χτισμένος εν μέσω λόφων, σε τοποθεσία επιλεγμένη από την εποχή που την ύπαιθρο λυμαίνονταν πειρατές. Χωριό με γνήσια πολιτιστική παράδοση, έχει συνδεθεί άμεσα με την πανελλήνια φήμη του Προσκυνημάτος του Ταξίρχη. Το ολόσωμο άγαλμα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ αποτελεί μοναδική εξαίρεση στον ορθόδοξο χώρο, λατρείας ιεράς μορφής σε τρισδιάστατη απεικόνιση. Η παράδοση το θέλει πλασμένο από χώμα κι αίμα μοναχών που σφαγιάστηκαν από Αγαρηνούς ή Σαρακηνούς πειρατές.

Με παλαιαίκη συμμετοχή των κατοίκων του Μανταμάδου χτίστηκε στα 1909 το πρώτο κοινοτικό λαδεργοστάσιο «Η Μηχανή τ' Αγιού», μεγάλο και σπάνιο εγχείρημα για την εποχή εκείνη, σημερινό Πολύκεντρο Μανταμάδου.

Τόσο στον Μανταμάδο, όσο και στα υπόλοιπα χωριά του Δήμου, οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία, γιαυτό τα γαλακτοκομικά προϊόντα της περιοχής είναι ονομαστά στο νησί. Παράλληλα, η καλλιέργεια της ελιάς, όπως είναι δεδομένο σ' όλη τη Λέσβο, δεν θα μπορούσε και εδώ να μην βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που συνθέτη την οικονομική και πολιτιστική παράδοση ειδικώς του Μανταμάδου, είναι η αγγειοπλαστική που μέχρι σήμερα ανθεί και διαιώνίζεται από πατέρα σε γιο. Σήμερα παρόλο που ο παλαιός ρυθμός της τέχνης χρονο με το χρόνο σβήνει λειτουργεί στον Άγιο στέφανο ο μοναδικός οικισμός αγγειοπλαστών στο Β.Α. Αιγαίο, με τρία εναπομείναντα «καμίνια» (εργαστήρια παραδοσιακού τρόπου παρασκευής – επεξεργασίας του πηλού, κατασκευής αγγείων και της γνωστής στάμνας του Μανταμάδου). Επίσης, στο χωριό δημιουργούν αρκετοί κεραμιστές και κεραμίστρες, εμπνεόμενοι από αρχέγονες καταβολές αλλά και αναπτύσσοντας σύγχρονες τεχνικές.

Με την υποστήριξη της Πολιτείας, τη συνδρομή ερευνητών και το μεγάλο ενδιαφέρον των δημιουργών, καθιερώθηκε από το 1996 η «Παλλεσβιακή Έκθεση Κεραμικής» που έχει εξελιχθεί σε θεσμό για όλο τον Αύγουστο. Στο μόνιμο εκθεσιακό χώρο του πολύκεντρου της «Μηχανής τ' Αγίου», μπορεί κανείς να θαυμάσει όχι μόνον έργα κεραμικής και της αρχέγονης αγγειοπλαστικής εκθετών απ' όλο το Νομό Λέσβου, αλλά και την ιστορία κι εξέλιξη αυτής της τέχνης δια μέσου των αιώνων, που συμβαδίζει παράλληλα με την παραγωγή του ελαιόλαδου. Όλ' αυτά θα τα δει ο επισκέπτης στους κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους του πολύκεντρου μαζί με τον περιβάλλοντα αύλειο χώρο, όπου γίνεται και η γιορτή του τυριού, στο πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου.

Σε υψόμετρο 300μ. στους πρόποδες της ανατολικής πλευράς του Λεπέτυμνου βρίσκεται χτισμένο το χωριό Κάπη, με εξαιρετική θέα. Το χωριό έχει μεγάλη παράδοση στη μουσική. Υπήρχαν και ακόμη δραστηριοποιούνται πολλοί μουσικοί. Παλιότερα "έπαιζαν" κομπανίες με χάλκινα πνευστά – τα «φουσερά» - ενώ σήμερα τα έχουν αντικαταστήσει με όργανα της εποχής μας. Σε απόσταση περίπου 5χλμ. Από την Κάπη υπάρχει το θέρετρο του χωριού το «Λιμάνι της Κάπης», οικισμός ψαράδων, παλιά με τελωνείο και αξιόλογη εμπορική δράση. Σήμερα εξελίσσεται σε παραθεριστικό κέντρο με εξοχικές κατοικίες και καφεενία στη σκιά ενός βαθύσκιωτου πλάτανου.

Στο παρελθόν, οι κάτοικοι του χωριού Πελόπη ήταν διασκορπισμένοι σε 17 χωριά, διάσπαρτα στην περιοχή λόγω των επιδρομών των πειρατών. Στο κύλισμα της Ιστορίας, έχτισαν το χωριό στη σημερινή θέση και ονόμασαν την περιοχή Γέλια, κάτι που δήλωνε τη διάθεση τους, καθώς είχαν πια σπαλλαγεί από τις λεηλασίες. Άλλη εκδοχή για την ονομασία του χωριού (Γέλια), είναι η ετυμολογική: Ιέλια, από τον προσανατολισμό, και άλλη (ιστορική) από την αρχαία πόλη Γέλα. Το σημερινό όνομα Πελόπη, αναφέρεται στον Πέλοπα και τη (μυθική) επίσκεψή του στην περιοχή. Η Κλειώ με το αρχαιοπρεπές όνομα της Μούσας, είναι στραμμένη προς τα βόρεια παράλια από υψόμετρο 350μ. όπου και οι "ρίζες" της, καθώς στην ευρύτερη περιοχή της σώζονται ερείπια πολλών αρχαίων οικισμών. Πρόσφατη έρευνα έφερε στο φως αρχαίο οικισμό της Πρώιμης Χαλκοκρατίας (περί το 3200 π.Χ.). Νεότερο διατηρητέο μνημείο η Αγία Τριάδα, τρίκλιτη βασιλική με σταυροθόλια στα πλάγια κλίτη, ξυλόγλυπτο τέμπλο κι απέριπτο διάκοσμο. Τα παραθαλάσσια Τσόνια εξελίσσονται σε θέρετρο αξιώσεων, χάρη στο ήρεμο φυσικό περιβάλλον και την αμμουδερή καθαρή ακτή.

Το αξιολογότερο πανηγύρι της περιοχής είναι της εορτής του Ταξιάρχη κατά την Κυριακή των Μαυροφόρων, οπότε συρρέει πλήθος πιστών από όλο το νησί και το οποίο καταλήγει σε ταυροθυσία και διανομή στους πανηγυριώτες, του πατροπαράδοτου εδέσματος «κισκέκ». Προς τα τέλη Ιουνίου στο πανηγύρι του Αγίου Χαραλάμπους του Ταύρου, οι Μανταμαδιώτες συνεορτάζουν με τους κατοίκους της Αγίας Παρασκευής σε όλα τα δρώμενα.

ΔΗΜΟΣ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ

Σε χρόνους παραγμένους, πριν την κατάληψη του νησιού από τους Οθωμανούς, στο σημείο όπου σήμερα είναι το Μεγαλοχώρι, ξεκινά η ιστορία των Πλωμαριτών στη Λέσβο. Μετά την καταστροφική πυρκαγιά στο τότε Πλωμάρι (1845), οι κάτοικοι αρχίζουν τον εποικισμό γύρω από τις εκβολές του Σεδούντα ποταμού. Το επίγειο «Ποταμός» με τη «σκάλα», και τις δυνατότητες ανάπτυξης που προσέφερε η «υγρά πεδιάς» – όπως έλεγε ο σοφός Βενιαμίν – ονομάστηκε Πλωμάρι. Χάρη στη φιλοπονία και τη φιλόκαλη τάση των κατοίκων του, γνώρισε μεγάλη ακμή ως ναυτικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο. Οι γειτονιές του νέου Πλωμαρίου αναπτύχθηκαν, σε στενό οικιστικό σύνολο, στις πλαγιές πάνω από τις όχθες του ποταμού και αμφιθεατρικά στους λόφους που έχουν θέα στο πέλαγος. Περιδιαβαίνοντας τους εσωτερικούς λιθόστρωτους δρόμους, η αίσθηση αρχοντιάς ενός παρελθόντος πολιτιστικής ακμής και οικονομικού σφρίγγους είναι διάχυτη στην αρχιτεκτονική κληρονομιά του οικισμού. Τα παλιά καφενεία, ο αρχοντομαχαλάς γύρω από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου και κατά μήκος της κοίτης του ποταμού, τα σπίτια με τα σαχνισίγια τους, τα ερείπια των βιομηχανικών κτιρίων, είναι σήμερα για την Πλωμαρίτικη ψυχή η κοιτίδα ενός μέλλοντος γεμάτου προκλήσεις.

Κέντρο της πνευματικής και πολιτιστικής ζωής της θαλασσινής πολιτείας το «Πολύκεντρο» του Δήμου Πλωμαρίου, παλιό σαπωνοποιείο – κτήριο με αξιόλογη αρχιτεκτονική σημασία – που αποκαταστάθηκε με πολύ μεράκι. Σήμερα στεγάζει αίθουσα εκδηλώσεων και συνεδρίων, χωρητικότητας 250 ατόμων, με φουαγιέ, ξενώνες, εντευκτήριο και μόνιμη έκθεση για τον τρόπο παραγωγής του σαπουνιού και την τοπική ιστορία. Φέρει το όνομα «Βενιαμίν ο Λέσβιος» προς τιμήν του μεγάλου Διδασκάλου του Γένους Βενιαμίν του Λεσβίου, από το πρώτο Πλωμάρι.

Το Πλωμάρι φημίζεται επίσης για το ούζο του. Η παραγωγή γίνεται παραδοσιακά από τοπικές βιοτεχνίες και πέρα από την τοπική κατανάλωση, το Ούζο Πλωμαρίου πωλείται εκτός νησιού αλλά και στο εξωτερικό. Στα αξιοθέατα περιλαμβάνεται και το Μουσείο του Ούζου, στις εγκαταστάσεις της ποτοποιίας «Βαρβαγιάννη». Στην αγορά είναι διαθέσιμες όλες οι ποικιλίες της τοπικής ουζοποιίας.

Το Πλωμάρι συνδυάζει την ηρεμία των διακοπών και την ζωντάνια της αναψυχής. Άρτια εξοπλισμένα ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια κάθε κατηγορίας, παραλιακές ταβέρνες, ζαχαροπλαστεία και μπαρ, ορισμένα με ζωντανή μουσική. Η φιλοξενία στη «νησιωτική» αυτή γωνιά της Ελλάδας, το κέφι και η θυμοσοφία των Πλωμαριτών χαρακτηρίζουν τη διαμονή και διασκέδαση.

Οι χαρές της θάλασσας είναι πρόσφορες σε όλες τις γύρω παραλίες, όμως η παραλία του Αγίου Ισιδώρου, με το λεπτό της βότσαλο και την άνεση χώρου, έχει την πρωτιά. Είναι μία από τις μεγαλύτερες και καθαρότερες παραλίες της Λέσβου με σύγχρονο, πλήρη εξοπλισμό και υπηρεσίες.

Τα «Πλωμαριτοχώρια» έχουν χαρακτήρα αγροτικό και ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων ιστορικών καταβολών τους, από παλιά – και περισσότερο μετά τη συνένωση στον σημερινό Δήμο – κινούνται σε αναπτυξιακούς ρυθμούς ενός κοινού μέλλοντος.

Σε ορεινή τοποθεσία, 9 χλμ. βόρεια του Πλωμαρίου βρίσκεται το Μεγαλοχώρι. Αιωνόβια δένδρα και γάργαρα νερά συνθέτουν μαζί με την αρχιτεκτονική του

κληρονομιά ένα υπέροχο σύνολο. Η γειτνίαση με το μεγάλο πευκοδάσος, το ξηρό κλίμα, ο καθαρός αέρας και οι ιδιαίτεροι κάλλους εξοχές, είναι οι λόγοι που χαρακτηρίζουν ως «η Ελβετία του Πλωμαρίου».

Προς τα δυτικά το Νεοχώρι, 16χλμ. από το Πλωμάρι. Οικισμός αναπτυγμένος στη μια πλαγιά ρεματιάς, με χαρακτηριστική αρχιτεκτονική. Αξιόλογο το αναπαλαιωμένο ελαιστριβείο.

Άλλος γραφικός οικισμός, χαμηλότερα, είναι το Παλαιοχώρι, με την εκκλησία της Ευαγγελίστριας. Είναι τυλιγμένο στο ασημοπράσινο της ελιάς με την παραλία της Μελίντας να απλώνεται νωχελικά στα πόδια του. Δυτικότερα το Ακράσι, 17χλμ. από το Πλωμάρι. Ίσως ο μοναδικός οικισμός στο νησί που μπορεί να χαρακτηριστεί αρχιτεκτονικά ως «καστροχώρι». Μετά από κατηφορική διαδρομή, η ειδυλλιακή παραλία της Δρώτας. Το Αμπελικό (21 χλμ.), επίσης ορεινός οικισμός, χτισμένο στις πλαγιές του Ολύμπου. Όλα γύρω του είναι τυλιγμένα στο βαθυπράσινο του πεύκου.

Ανατολικά του Πλωμαρίου τα χωριά Πλαγιά (με ανέπαφα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά) και Τρίγωνας. Στην περιοχή των Δημοτικών Διαμερισμάτων ανήκουν οι παραλίες Αγία Βαρβάρα και Πάτος.



Παραλία Πλωμαρίου

ΔΗΜΟΣ ΠΟΛΙΧΝΙΤΟΥ

Για όποιον εξετάζει την Ιστορία αυτού του τόπου, μπορεί να θεωρηθεί φυσικό επακόλουθο η ύπαρξη τόσων οικισμών κατά τους Βυζαντινούς και Μεσαιωνικούς Χρόνους. Τα εύφορα εδάφη, η μορφολογική τους ηπιότητα, τα γύρω δάση, ο Κόλπος, πρόσφεραν την τροφή στους κατοίκους και τον πλούτο στους γαιοκτήμονες τιμαριούχους του Βυζαντίου και αργότερα στους κατακτητές Γενοβέζους και Οθωμανούς. Στα χρόνια που ακολούθησαν, οι κάτοικοι της πολίχνης που συγκέντρωσε τους πληθυσμούς των γύρω οικισμών, με το φιλόπονο του χαρακτήρα τους, ανέδειξαν τον Πολιχνίτο ως μια από τις πιο αξιόλογες και ωραιότερες κωμόπολεις της Λέσβου. Ο Πολιχνίτος και τα γύρω χωριά που απαρτίζουν το σημερινό Δήμο, διατηρούν το «συμπαγή πολεοδομικό ρυθμό», με δρόμους στενούς και λιθόστρωτους, σπίτια λιθόκτιστα διώροφα, με διακοσμημένες προσόψεις από λαξευτό τοπικό πέτρωμα (ιγνιμβρίτη). Με ασχολίες των κατοίκων αποκλειστικά γύρω από την ελαιοκομία, η κωμόπολη έζησε εποχές οικονομικής ευμάρειας, που άφησαν τις μαρτυρίες τους πάνω στα λιθόγλυπτα υπέρυθρα, στα μεγάλα καφενεία και στα ελαιοτριβεία της προβιομηχανικής εποχής. Σήμερα εκτός από την ελιά, τα προϊόντα του Κόλπου και το αλάτι, έχει προστεθεί και ο Τουρισμός.



Η Νυφίδα και η Σκάλα Πολιχνίτου, με τις αμμουδερές παραλίες και τις δροσερές εξοχές τους, βρίσκονται ψηλά στην εκτίμηση των επισκεπτών. Εκεί κατά την παράδοση παραθερίζουν οι του Πολιχνίτου. Στις ταβέρνες της περιοχής σερβίρονται τα φημισμένα αλιεύματα του Κόλπου: σαρδέλες, χτένια, κυδώνια, μύδια, καλόγνωμες, χταπόδι, αγριογαρίδες, και άλλες νοστιμιές, που συνοδεύει το γλυκόπιστο ούζο. Στην αλυκή και τους γύρω

υγρότοπους, οι πληθυσμοί των πτηνών είναι άλλος ένας πόλος έλξης για τους παρατηρητές πουλιών, ενώ η περιπλάνηση στις παράκτιες περιοχές της εισόδου του Κόλπου δίνει την ευκαιρία επαφής με την ιστορία της περιοχής.

Κοντά στην κωμόπολη, οι Θερμοπηγές Πολιχνίτου, με θερμοκρασία 80-92 βαθμούς Κελσίου και ραδιενέργεια 1,6-6 μονάδες, έχουν σύνθεση νερού και ιαματική ικανότητα εφάμιλλη του Βισμπάντεν της Γερμανίας, με χωριστούς λουτήρες για γυναίκες και άντρες. Είναι χλωρονατριούχες και συνιστώνται για ρευματισμούς, αρθροπάθειες, γυναικολογικές και δερματικές παθήσεις.

Εδώ και λίγα χρόνια έχει ιδρυθεί στον Πολιχνίτο, Αγροβιοτεχνικός – Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός Γυναικών, που κατασκευάζει βυζαντινές και ξυλόγλυπτες εικόνες, εργόχειρα και κεντήματα παρασκευάζει γλυκά του κουταλιού, μαρμελάδες, λικέρ, τραχανά και τυποποιεί ελιές, αμπελόφυλλα λαδοτύρι και αρωματικά φυτά.

Το βόρειο τμήμα του Δήμου περιλαμβάνει δυο Δημοτικά Διαμερίσματα. Το Λισβόρι με ενδιαφέροντα στοιχεία τοπικής αρχιτεκτονικής. Εδώ παράγεται ακόμη η γλυκάνισος, αρωματικό φυτό που οι σπόροι του χρησιμοποιούνται στην παρασκευή του ούζου. Στην περιοχή η Μονή Δαμανδρίου με παμπάλαιες τοιχογραφίες (12^{ου} αιώνα), και τα

λείψανα βυζαντινής εκκλησίας. Οι Θερμοπηγές Λισβοριού, είναι θειούχες, θερμοκρασίας μέχρι 69° C, με χωριστούς λουτήρες για γυναίκες και άντρες κατάλληλες για δερματικές, ιδίως, παθήσεις. Λειτουργεί ξενώνας και καφενεδάκι. Σε κοντινή απόσταση, τα Βασιλικά. Το όνομα του χωριού παραπέμπει στο "βυζαντινό" του παρελθόν. Είναι διαπιστωμένο ότι εδώ έμειναν εξόριστοι η Ειρήνη η Αθηναία, ο Κωνσταντίνος Θ' ο Μονομάχος κ.α.. Σπάνιας ομορφιάς είναι οι καταρράκτες της Μάκρης. Οι εξοχές αυτών των δύο χωριών στα παράλια του Κόλπου είναι πεδινές, όπως το Σκαμνιούδι με το προϊστορικό Κουρτήρ, το Αλυκούδι, η Σκάλα Βασιλικών με το ψαρολίμανο και η Αχλαδερή.

Στο νότιο τμήμα του Δήμου, η Βρίσα, χωριό με πνευματική παράδοση και πληθώρα κτισμάτων στο τοπικό ύφος, με λαξευτά στοιχεία στις προσόψεις. Στη Συλλογή Φυσικής Ιστορίας Βρίσας εκτίθενται παλαιοντολογικά ευρήματα της περιοχής Βατερών μοναδικά στον ελλαδικό και τον ευρωπαϊκό χώρο. Από την ποικιλία των ευρημάτων, εντυπωσιάζουν τα απολιθωμένα οστά σπονδυλωτών (2 εκτομ. ετών). Οστά αλόγων, 2 ειδών προβοσκιδωτών, ελαφιών, ρινόκερων, γιγάντιων χελωνών, κ.α. και αποσπών το ενδιαφέρον επισκεπτών και επιστημόνων. Τα Βατερά – η μεγαλύτερη αμμώδης παραλία του νησιού με μήκος 8 χιλ.- προσφέρονται για κάθε είδους διακοπές. Ποικιλία μονάδων φιλοξενίας και αναψυχής, από μεγάλα συγκροτήματα έως κάμπινγκ και από εστιατόρια έως ντισκοτέκ, είναι στη διάθεση των επισκεπτών όλων των ηλικιών.

Ανατολικότερα, ο Σταυρός. Στη δροσιά της κοιλάδας, δύο ενδιαφέροντες οικισμοί (Άνω και Κάτω) συμβάλλουν στο κοινό μέλλον του Δήμου.



Βατερά

ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΛΕΣΒΟΥ

Δήμου Πολιχνίτου : Βρίσκονται Δυτικά του νησιού και Ν.Α. της κωμοπόλεως Πολιχνίτου. Υπάρχουν πέντε ιαματικές πηγές, οι οποίες αναβλύζουν στις όχθες του ποταμού Αλμυροπόταμος και σε υψόμετρο 60μ. Ο Δήμος έχει ανακαινίσει και εκμεταλλεύεται δυο πηγές. Η θέση των θερμοπηγών είναι εμφανής από απόσταση (υδρατμοί) και η πλησιέστερη από το λουτροθεραπευτήριο έχει θερμοκρασία **87,6** βαθμούς Κελσίου, γεγονός που την καθιστά ως την θερμότερη πηγή της ηπειρωτικής Ευρώπης. Έχουν χαρακτηριστεί ως χλωρονατριούχες και η εγκατάσταση διαθέτει λουτήρες χωριστούς για άντρες και γυναίκες. Ενδείκνυνται για τη θεραπεία ισχιαλγιών, μυαλγιών και γυναικολογικών παθήσεων.



"Θέρμα" Κόλπου Γέρας : Βρίσκονται στα ανατολικά παράλια του Κόλπου Γέρας. Γύρω από την πηγή, τα αρχαιολογικά ευρήματα που υπάρχουν μαρτυρούν τη χρήση τους για ιαματικούς σκοπούς από την αρχαιότητα. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ανακαινίστηκαν, γεγονός που αποδεικνύεται από τον εσωτερικό διάκοσμο κατά το πρότυπο των Τουρκικών λουτρών ("**χαμάμ**"). Διαθέτουν δυο μεγάλες ξεχωριστές πισίνες, επενδυμένες με μαρμάρινες πλάκες και μαρμάρινους κρουνοί, καθώς και βοηθητικούς χώρους με λουτήρες και αποδυτήρια. Σήμερα λειτουργούν υπό την εποπτεία του Δήμου Μυτιλήνης. Το νερό έχει θερμοκρασία **39,5** βαθμούς Κελσίου, έχει χαρακτηριστεί ως χλωριούχο, υφάλμυρο, οξυανθρακούχο και συνιστάται για την θεραπεία εμφράξεως οργάνων της κοιλιακής χώρας, υδρωπικίας και άλλων νοσημάτων. Η

περιοχή στην οποία υφίσταται η εγκατάσταση είναι εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς, καθώς συνδυάζει αρμονικά τα ήρεμα νερά του Κόλπου και ασημοπράσινους ελαιώνες.



Λουτροπόλεως Θερμής : Βρίσκονται Β.Δ. της Μυτιλήνης, στην Θερμή ή Θέρμη. Η ιστορία τους χάνεται στο βάθος των αιώνων. Από την πανάρχαια εποχή προσφέρουν τις θεραπευτικές τους ιδιότητες σε πάσχοντες, όπως αυτό καταμαρτυρείται από πλήθος ανευρεθέντων σ' αυτές, Ελληνιστικών μαρμάρων, Ρωμαϊκών επιγραφών και Οθωμανικών κτισμάτων. Είναι χαρακτηρισμένες ως σιδηρούχες αλιπηγές, με θερμοκρασία **46,9** βαθμούς Κελσίου, με θεραπευτική δράση σε ρευματοπάθειες, δερματοπάθειες και παθήσεις του πεπτικού συστήματος. Προ δεκαετιών στην περιοχή

λειτουργούσε το Ξενοδοχείο "**Σάρλιτζα Παλλάς**", το οποίο προσέφερε κατάλυμα για τους λουόμενους. Σήμερα η επαναλειτουργία τους έχει τεθεί υπό μελέτη



Εφταλούς Μήθυμνας : Βρίσκεται Β.Δ. της Λέσβου σε απόσταση 3 χλμ. από την Μήθυμνα. Η θερμοκρασία του νερού είναι **46,8** βαθμοί Κελσίου και έχουν χαρακτηριστεί ως ραδιούχες και χλωριούχες. Ενδείκνυται για την θεραπεία ρευματισμών, αρτηριακής πίεσεως, χολολιθίαση κ.α. Δυστυχώς σήμερα δεν λειτουργεί. Το ευρύτερο τοπίο όπου υφίσταται η εγκατάσταση είναι εξαιρετου φυσικού κάλλους : το Αιγαίο με τα κρυστάλλινα νερά και υπέροχη θέα προς τα Μικρασιατικά παράλια.



"Θέρμα Κουρτζή" : Βρίσκονται στην ανατολική έξοδο της πόλης της Μυτιλήνης. Το νερό έχει θερμοκρασία **35,5** βαθμούς Κελσίου και η χημική του σύσταση είναι χλωριονατριούχος και οξυανθρακούχος. Ενδείκνυται για ρευματοπάθειες, ηπατικές και γυναικολογικές παθήσεις. Δυστυχώς είναι εγκαταλειμμένη εδώ και πολλά χρόνια.

"Άγιος Ιωάννης" Λισβορίου : Βρίσκονται προς τα βόρεια των ιαματικών πηγών Δήμου Πολιχνίτου. Η θερμοκρασία νερού είναι **69** βαθμοί Κελσίου και η χημική του σύσταση είναι ανάλογη με εκείνη των ιαματικών πηγών Πολιχνίτου (χλωρονατριούχες). Διαθέτει λουτήρες κοινής χρήσης, χωριστά για άντρες και γυναίκες.



ΜΟΥΣΕΙΑ ΛΕΣΒΟΥ

1) Μουσείο Θεοφίλου : Βρίσκεται στο προάστιο Βαρειά Μυτιλήνης, στεγαζόμενο σε κτίριο λιτής αρχιτεκτονικής, το οποίο χτίστηκε το 1965, μέσα σε κατάφυτη από ελαιώνες έκταση. Στεγάζει 86 πίνακες του διάσημου -σε παγκόσμιο επίπεδο- λαϊκού ζωγράφου Θεοφίλου Χατζημιχαήλ. Ο Θεόφιλος (1873-1934) γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά του χρόνια στην όμορφη περιοχή της Βαρειάς, τόπο που τον αγάπησε με



βάθος και συναίσθημα που το μετέδωσε απλόχερα στο ζωγραφικό του έργο. Περιηγήθηκε, ανήσυχος και σνειροπαρμένος όπως ήταν, απ' την Σμύρνη ως το Πήλιο και την Λάρισα για να επιστρέψει οριστικά στην Μυτιλήνη το 1926, όπου και τον ανακάλυψε ο διακεκριμένος Λέσβιος τεχνοκριτικός - εκδότης Ελευθεριάδης-Τεριάντ.

Ο Τεριάντ κυριολεκτικά έβγαλε από την αφάνεια τον ζωγράφο Θεόφιλο με διοργάνωση έκθεσής

του στο Παρίσι και μόνιμη έκθεση ορισμένων έργων του στο Μουσείο του Λούβρου. Τα συγκεκριμένα έργα που εκτίθενται στο Μουσείο ανήκουν στην ώριμη περίοδο της ζωγραφικής του καλλιτέχνη και διακρίνονται για την αυθεντική χρωματική τους αρμονία, την ρεαλιστική αυθεντικότητα των απεικονιζόμενων προσώπων, την ζωντάνια και τον πηγαίο αυθορμητισμό του λαϊκού ζωγράφου. Το κτίριο χτίστηκε με δαπάνη του Τεριάντ και κατόπιν δωρίστηκε (1964) στο Δήμο Μυτιλήνης.

2) Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Βιβλιοθήκη Ελευθεριάδη-Τεριάντ : Βρίσκεται πλησίον του κτηρίου που στεγάζει το Μουσείο Θεοφίλου στην Βαρειά. Στις 16 από τις 20 συνολικά αίθουσες του, παρουσιάζονται 29 βιβλία του τεχνοκριτικού-εκδότη Ελευθεριάδη-Τεριάντ, με εικονογραφήσεις διάσημων καλλιτεχνών, όπως του Πικάσο, Σαγκάλ, Λωράνς, Βιγιόν, Λεζέ, Ματίς κ.α. Η ιδέα του εικονογραφημένου βιβλίου του Τεριάντ είναι αποτέλεσμα της εκδοτικής του εμπειρίας και της βαθιάς γνωριμίας του με τη ζωγραφική και τα χειρόγραφα του Μεσαίωνα. Σε κάθε αίθουσα του Μουσείου υπάρχει σε βιτρίνα στόφιο το κάθε βιβλίο του, ενώ στους τοίχους υπάρχουν οι περισσότερες εικόνες και σελίδες του εκτεθειμένες στον επισκέπτη. Επίσης μεταξύ άλλων υπάρχουν 40 πίνακες του Θεοφίλου Χατζημιχαήλ και έργα του εξίσου διακεκριμένου Έλληνα ζωγράφου Τσαρούχη.



3) Αρχαιολογικό Μουσείο (παλιό κτίριο)

: Βρίσκεται στο νότιο λιμάνι της Μυτιλήνης, στην περιοχή του Αγάλματος της Ελευθερίας. Πρόκειται για ένα θαυμάσιο -από αρχιτεκτονικής άποψης- αρχοντικό, οικοδομημένο το 1912 σε εκλεκτικιστικό ρυθμό, το οποίο έχει κηρυχθεί ως διατηρητέο. Στο κεντρικό κτίριο εκτίθενται ειδώλια, κεραμικά και κοσμήματα από την Προϊστορική έως την Ρωμαϊκή εποχή. Στο υποστατικό και στον αύλειο χώρο τοποθετήθηκαν βαριά αντικείμενα, όπως τα μοναδικά αιολικά κιονόκρανα από τους ναούς της Κλοπεδής, οι σπουδαιότερες επιγραφές, επιτύμβιες στήλες, ανάγλυφα, αγάλματα και νομίσματα από τους Αρχαϊκούς έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Το Μουσείο περιλαμβάνει τις εξής συλλογές :



ευρήματα από ανασκαφές της Κ' Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων σ' όλη τη Λέσβο, ευρήματα από την ανασκαφή στο νεολιθικό σπήλαιο του Αγίου Βαρθολομαίου, καθώς και εκθέματα από παραδόσεις ιδιωτών και δωρεές συλλογών (Σημαντήρη, Γρημάνη, Αλατζά, Λαγού, Μπίνου κ.α.).

4) Αρχαιολογικό Μουσείο (νέο κτίριο) : Στεγάζεται σ' ένα υπεράσύγχρονο εκθεσιακό χώρο και βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το παλιό κτίριο. Η ανέγερσή του ολοκληρώθηκε το 1995, ενώ η μόνιμη έκθεση με θέμα "Η Λέσβος από την

Ελληνιστική στην Ρωμαϊκή Εποχή", που εγκαινιάστηκε το 1999, αποσκοπεί να δώσει στον επισκέπτη την εικόνα του τρόπου ζωής στη Λέσβο από τον 2ο π.Χ. αιώνα έως τον 3ο μ.Χ. αιώνα, με την παρουσίαση επαύλεων με περίτεχνα ψηφιδωτά δάπεδα, χρηστικών αντικειμένων και γλυπτών. Η παρουσίαση της έκθεσης ολοκληρώνεται με επεξηγηματικά κείμενα, χάρτες και προπλάσματα, που γενικά συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των εκθεμάτων. Το Μουσείο περιλαμβάνει :



ψηφιδωτά δάπεδα και τοιχογραφίες από τις πολυτελείς επαύλεις, που αποκαλύφθηκαν στον λόφο της Αγία Κυριακής -αδιάψευστοι μάρτυρες της σημαντικής οικονομικής άνθησης στην Μυτιλήνη από τον 2ο π.Χ. αιώνα - και αξιόλογα δείγματα γλυπτικής των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων, με αντιπροσωπευτικά περίτεχνα ανάγλυφα επιτύμβια, αγάλματα και πορτραίτα σημαντικών προσώπων της εποχής.

5) Μουσείο Βυζαντινής Τέχνης : Βρίσκεται στο κέντρο της Μυτιλήνης απέναντι από τον Ιερό Ναό του Αγίου Θεράποντα, οικοδομημένο το 1978. Στεγάζει σημαντικά εκκλησιαστικά αντικείμενα της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου. Τα εκθέματά του αποτελούνται από εικόνες ανεκτίμητης αξίας, ιερά σκεύη και άμφια, ξυλόγλυπτα και παλιά λειτουργικά βιβλία. Η συλλογή των εικόνων εκτείνεται χρονικά από τον 13ο έως τον 19ο αιώνα.

6) Μουσείο Λαϊκής Τέχνης : Βρίσκεται στο λιμάνι της Μυτιλήνης και στεγάζεται σ' ένα ανακαινισμένο κλασικό κτίριο, που παλαιότερα στέγαζε το Λιμεναρχείο. Σ' αυτό παρουσιάζονται καταπληκτικά δημιουργήματα της κεραμικής τέχνης, ξυλογλυπτικής, υφαντουργικής και μεταλλοτεχνίας, χαρακτηριστικά της **Λεσβιακής Λαϊκής Τέχνης** των τελευταίων αιώνων δυο αιώνων.



7) Το παλιό Λεσβιακό σπίτι : Το Λεσβιακό σπίτι του περασμένου αιώνα συγκροτήθηκε με πρωτοβουλία της φιλότεχνης **Μαρίκας Βλάχου - Μολίνου**, στο ισόγειο του παραδοσιακού της σπιτιού κοντά στην Μητρόπολη. Αντικείμενα όπως η **πινακωτή**, ο **ξύλινος λαγηνοστάτης**, το **σινίκι**, η **ανέμη**, ο **χερόμυλος**, **τσανακαλιώτικα κουμάρια**, **τσεβρέδες**, η **στεφανοθήκη** και πολλά άλλα αναβίωσαν το παλιό ξεχασμένο σήμερα λεσβιακό νοικοκυριό. Πρόκειται για το ζωντάνεμα, με κάθε λεπτομέρεια του σπιτιού του 1800 - 1900, όπου συναντάει κανείς ένα συναρπαστικό κόσμο λαογραφικής ομορφιάς και απλότητας.



8) Μουσείο έκθεση Λεσβιακής φορεσιάς και κεντήματος : Στις αίθουσές του επί της οδού Κομνηνάκη, υπάρχει ένα μεγάλο φάσμα ενδυματολογικού πλούτου, κεντήματα, υφαντά και εργόχειρα, χαρακτηριστικά του περασμένου αιώνα. Προσφορά και αυτό του **Συλλόγου Γυναικών Λέσβου**.



9) Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Βρίσας: Ο οικισμός της Βρίσας βρίσκεται στο νότιο τμήμα της Λέσβου και σε απόσταση 51χλμ από την Λεσβιακή πρωτεύουσα. Εκτός από την γραφικότητα του οικισμού και την μακρόχρονη ιστορία του από τα χρόνια της αρχαιότητας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η Συλλογή Φυσικής Ιστορίας, όπου φυλάσσονται παλαιοντολογικά ευρήματα, τα οποία βρέθηκαν σε λιμναία, ποτάμια και παραλίμνια ιζήματα της περιοχής, με μοναδική αξία, όχι μόνο στον Ελλαδικό χώρο, αλλά και σ' ολόκληρη την Ευρώπη. Τα ευρήματα αναφέρονται σε απολιθώματα σπάνιων ειδών χερσαίων και θαλάσσιων ζώων, καθώς και σε είδη απολιθωμένης



ΥΔΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ ΛΕΣΒΟΥ

Ο **Υδροβιότοπος του Κόλπου Καλλονής** αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους πόρους του οικολογικού κεφαλαίου της Λέσβου. Οι παράλιες περιοχές περιμετρικά του Κόλπου Καλλονής αποτελούν ένα ενιαίο οικολογικό σύστημα, καθώς στην περιοχή υπάρχει ένα μωσαϊκό αλιπέδων αλυκών, εκβολών μικρών ποταμών και χείμαρρων, καλαμιώνων, πευκοδάσους και ελαιώνων. Έτσι οι σχηματιζόμενοι υγρότοποι χρησιμεύουν ως καταφύγιο και τόπος αναπαραγωγής πολυάριθμων σπάνιων και προστατευόμενων ειδών πουλιών.

Συγκεκριμένα ο υγροβιότοπος περιλαμβάνει όλο τον θαλάσσιο χώρο του Κόλπου και μεγάλο αριθμό χερσαίων υγρότοπων : οι αλυκές Καλλονής και Πολιχνίτου, οι χείμαρροι Τσικνιάς, Βούβαρης, Μυλοπόταμος, Ενιά Καμάρες, Ποταμιά, Λιμνοθάλασσα των Μέσσων, το έλος της Σκάλας Καλλονής, των Παρακοίλων, της Νυφίδας, κ.α. Η περιοχή του Κόλπου, έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα **"Ειδικές Περιοχές Διατήρησης της Φύσης"** του Δικτύου **NATURA 2000**. Μέχρι στιγμής έχουν καταγραφεί 134 είδη πουλιών, από τα οποία τα 66 είναι μεταναστευτικά, δίχως να συμπεριληφθούν στην καταλογογράφηση τα επιπλέον είδη των γειτονικών χερσαίων οικοσυστημάτων.

Τα τελευταία χρόνια η παρατήρηση των πουλιών (**bird-watching**) στον εν λόγω υδροβιότοπο αποτελεί έναν πόλο έλξης ενδιαφέροντος επισκεπτών επιστημόνων-φυσιολατρών. Είδη όπως φαλαρίδες, πετροτριδίλες, καστανόχηνες, αβοκέτες, κρασοπούλια, μαυροπελαργοί, λευκοπελαργοί, ροζ φλαμίγκος, θαλασσοκόρακες, λευκοτσικνιάς, σταχτιτσικνιάς, κύκνοι, συμπληρώνουν το τοπίο. Η καλύτερη εποχή για την παρατήρησή των πουλιών είναι η άνοιξη και το φθινόπωρο.

Αποτελεί μια δραστηριότητα αρκετών στόμων, η οποία προβλέπεται να σημειώσει σημαντική αύξηση στο άμεσο μέλλον με την υποδομή, που πρόκειται να εγκατασταθεί στην περιοχή, μέσω υλοποίησης σχετικού προγράμματος (εγκατάσταση παρατηρητηρίων, σύσταση και λειτουργία **Κέντρου Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης**, κ.λπ.). Η συγκεκριμένη περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς είναι κατάφυτη από πεύκα, ελαιόδεντρα, καλαμιώνες, μια μεγάλη ποικιλία από σπάνια είδη ορχιδέας, και αυτοφυή φυτά, που μαζί με τις εγκαταστάσεις των αλυκών προσφέρουν άφθονη τροφή και φυσικά καταφύγια σ' όλους τους έμβιους οργανισμούς, συμβάλλει στην διατήρηση της βιοποικιλότητας, ενώ πέρα της οικολογικής σημασίας έχει οικονομική και αισθητική βαρύνουσα αξία για την Λέσβο.

Μια από τις ωραιότερες περιοχές της Λέσβου, είναι ο **Πολυχνίτος** στην νοτιοανατολική πλευρά του Κόλπου Καλλονής, ο οποίος αποτελεί έναν ιδιαίτερο υδροβιότοπο. Πάνω από 100 είδη πουλιών έχουν καταγραφεί στην περιοχή, από τα οποία άλλα είναι αποδημητικά και άλλα όχι.

Για τους βιολόγους και τους ερασιτέχνες παρατηρητές, αποτελεί ένα ζωντανό μουσείο φυσικής ιστορίας. Η παρατήρηση είναι δυνατή καθ' όλη την διάρκεια του έτους, ιδιαίτερα όμως την άνοιξη που υπάρχει μεγαλύτερη προσέλευση πτηνών.

Είδη όπως ερωδιοί, αγριόκυκνοι, φαλακροκόρακες, ροζ φλαμίγκος, χαλκόκοτες, τουρλίδες, λευκοπελαργοί, φαλαρίδες, νερόκοτες, είναι μερικά από τα πουλιά που μπορεί να δει κανείς. Αλλά και οι χερσαίοι βιότοποι του Πολυχνίτου, αποτελούν σημαντικά τμήματα της περιοχής.

Ερπετά, αμφίβια και προπαντός θηλαστικά, βρίσκουν καταφύγιο εκεί. Χελώνες, αλεπούδες, σαύρες, νυχτερίδες κ.α. συμπληρώνουν το φυσικό αυτό τοπίο. Ξεχωρίζει ανάμεσα στα σπονδυλόζωα το ομορφότερο θηλαστικό του νησιού, ο σκίουρος "**Sciurus Anomalus**" (όχι ο κοινός), ο οποίος ζει και υπάρχει μόνο εδώ.

Εκτός από την πανίδα, ξεχωριστή θέση κατέχει και η χλωρίδα στην περιοχή του Πολυχνίτου. Βελανιδιές, άγριες ελιές, αγριοφυστικές, αγριοκουμαριές, καρυδιές, αμυγδαλιές, μηλιές, συκιές, αγριοτριανταφυλλιές, μελισσόχορτα, πεντάνευρα, τριφύλλια, γλυκάνισος, φασκόμηλο, μέντα, σπαράγγια, λάπατα, ραδίκια, μανιτάρια και άλλα συνθέτουν το μαγευτικό αυτό τοπίο.

Μεγάλης οικολογικής σημασίας για την περιοχή Ευεργέτουλα, είναι το υγροτοπικό σύστημα του Ντιπίου (Ευεργέτουλας ποταμός - έλος Ντιπίου). Ο υγροβιότοπος Ντιπίου στις εκβολές του φιλοξενεί μεγάλο αριθμό φυτών, ερπετών, αμφιβίων, πουλιών, εντόμων και την ακριβοθώρητη πια ενυδρίδα. Ορισμένα είδη από αυτά χαρακτηρίζονται από τη σπανιότητά τους. Τα νερά των παραποτάμων των πηγών, δημιουργούν περιοχές φυσικού κάλλους, δίνοντας την δυνατότητα στην περιοχή να ενταχθεί στο σχέδιο **Natura 2000**.

Στην περιοχή της **Ερεσού**, υπάρχει υδροβιότοπος με χελώνες καθώς και μια μεγάλη ποικιλία από σπάνια είδη πτηνών που προσφέρονται για απλή παρατήρηση ή επιστημονική μελέτη καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου.

ΣΠΗΛΑΙΑ ΛΕΣΒΟΥ

Επίσης η Λέσβος έχει αρκετά σπήλαια που αξίζει κανείς να επισκεφτεί. Δύο από αυτά είναι:

Σπήλαιο Αγίου Ιωάννη του "Καταφύγιο" στην περιοχή της Θερμής στην πλαγιά του όρους "Παλαμά". Έχει αρκετό βάθος και στο εσωτερικό του υπάρχει σταλακτιτικός διάκοσμος. Επίσης στην περιοχή της Θερμής υπάρχει το σπήλαιο του Αγίου Θυμιανού, ανατολικά του χείμαρρου "Τενέγια" με βάθος 10μ. και πλάτος 3μ., καθώς και το σπήλαιο του Αγίου Φιλίππου στη βραχώδη πλαγιά του βουνού "Σαραϊ". Αξίζει να σημειωθεί ότι και τα τρία σπήλαια χρησιμοποιήθηκαν ως ασκητήρια μοναχών.

Σπήλαιο "Μαγαράς" : Βρίσκεται στην περιοχή Αλυφαντών του Δήμου Μυτιλήνης και πρόκειται για Λεσβιακό σπήλαιο με το μεγαλύτερο μήκος (120 μ.) Στο εσωτερικό του βρέθηκαν ευρήματα Ρωμαϊκής και Βυζαντινής εποχής. Δεν έχει σταλακτιτικό διάκοσμο, αλλά παρουσιάζει αξιόλογες διακλαδώσεις.

ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ

Στη Δυτική Λέσβο, εκεί που τα ηφαιστειακά πετρώματα συναντούν το βαθύ γαλάζιο του Αιγαίου, ο χρόνος και τα κύματα φέρνουν σιγά-σιγά στο φως απολιθωμένα τμήματα φυτών που έζησαν στο μακρινό παρελθόν. Καμιά περιγραφή δεν μπορεί να αποδώσει τη σπιλνότητα, την ομορφιά και τη λαμπρότητα των χρωμάτων τους, το αληθινό μεγαλείο των ιστάμενων απολιθωμένων κορμών, την άγρια ομορφιά του ηφαιστειογενούς τοπίου.

Οι σημαντικότερες συγκεντρώσεις απολιθωμένων δέντρων βρίσκονται στις περιοχές Σιγρίου, Ερεσού και Άντισσας. Διατηρούνται επίσης σε άριστη κατάσταση κλαδίσκοι, ρίζες, καρποί και φύλλα.

Η μεγάλη συχνότητα των απολιθωμένων κορμών που διατηρούνται όρθιοι και με το ριζικό τους σύστημα σε πλήρη ανάπτυξη, πιστοποιεί ότι τα δέντρα απολιθώθηκαν στην φυσική τους θέση και δεν έχουν μεταφερθεί στή θέση που τα βρίσκουμε σήμερα. Πρόκειται για ένα αυτόχθονο απολιθωμένο δάσος. Η Πολιτεία αναγνωρίζοντας τη μεγάλη περιβαλλοντική, γεωλογική και παλαιοντολογική αξία του έχει κηρύξει το <<Απολιθωμένο Δάσος>> Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης (Π.Δ443/85).

Το 1994 ιδρύθηκε το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου στο Σίγρι με σκοπό την μελέτη, έρευνα, ανάδειξη, συντήρηση και φύλαξη του Απολιθωμένου Δάσους.

Οι επιστήμονες που μελέτησαν το Απολιθωμένο Δάσος αναφέρονται με θαυμασμό στη μοναδικότητα και την επιστημονική αξία του.

Το Απολιθωμένο Δάσος αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση της Παλαιοχλωρίδας το κλίμα και τις μεταβολές του. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί ένα μοναδικό βιβλίο στο οποίο έχει καταγραφεί όλη η γεωλογική ιστορία της Λεκάνης του Αιγαίου τα τελευταία 20 εκατομμύρια χρόνια.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Η έντονη ηφαιστειακή δραστηριότητα στο χώρο του Βορείου Αιγαίου πριν από 20 περίπου εκατομμύρια χρόνια δημιούργησε σύνθετα ηφαιστειακά κέντρα τα οποία εντοπίζονται στο κεντρικό τμήμα της Λέσβου.

Οι ηφαιστειακές εκρήξεις προκάλεσαν την έξοδο μεγάλων ποσοτήτων ηφαιστειακών υλικών οι οποίες σκέπασαν το εκτεταμένο πυκνό και πλούσιο δάσος που υπήρχε την εποχή εκείνη. Τα ηφαιστειακά υλικά κάλυψαν αμέσως τους κορμούς, τα κλαδιά και τα φύλλα των δέντρων. Η απομόνωση των φυτικών ιστών από τις επιφανειακές συνθήκες και η έντονη υδροθερμική κυκλοφορία, θερμών ρευστών πλούσιων σε πυρίτιο που ακολούθησε, επέτρεψε την τέλεια απολίθωση τους. Κατά την διαδικασία αυτή έγινε η αντικατάσταση μόριο προς μόριο, της οργανικής φυτικής ύλης, από ανόργανη. Έτσι διατηρήθηκαν σε άριστη κατάσταση τα μορφολογικά γνωρίσματα των φυτών, οι αυξητικοί δακτύλιοι καθώς και η εσωτερική δομή του ξύλου.

ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΟ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ

Τα τελευταία χρόνια οι συστηματικές ανασκαφές που πραγματοποιεί το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Λέσβου έφεραν στο φως πολλά φυτικά απολιθώματα. Μεταξύ των ευρημάτων περιλαμβάνεται ο μεγαλύτερος μέχρι σήμερα γνωστός ιστάμενος κορμός απολιθωμένου δέντρου σε ολόκληρη την Ευρώπη. Το ύψος του είναι 7,02m και η περίμετρος του 8,58m. Πρόκειται για ένα από τα μεγαλύτερα διασωζόμενα φυτικά απολιθώματα στον κόσμο και ανήκει στο είδος *Taxodioxydon albertense*, που αποτελεί πρόγονο του σύγχρονου δέντρου της Σεκόϊας. Αποκαλύφθηκαν επίσης δεκάδες ιστάμενοι απολιθωμένοι κορμοί κωνοφόρων δέντρων. Πολλοί απ' αυτούς ανήκουν στο νέο είδος *Rinodoxylon paradoxum*, το οποίο προσδιορίσθηκε για πρώτη φορά στη Λέσβο από τον Καθ. Ε. Βελιτζέλο και παρουσιάζει μεγάλη εξάπλωση στην περιοχή του Απολιθωμένου Δάσους. Κατά τις ανασκαφές έχουν αποκαλυφθεί επίσης πολλά τμήματα απολιθωμένων φυτών (καρποί, φύλλα, κλαδιά, ρίζες), τα οποία εκτίθενται στις αίθουσες του Μουσείου.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ

Ο επισκέπτης της Λέσβου έχει πολλές εναλλακτικές λύσεις προκειμένου να επισκεφθεί τις διάφορες συγκεντρώσεις των απολιθωμένων κορμών. Μπορεί να επιλέξει να επισκεφθεί το Μουσείο και κάποια από τα υπαίθρια πάρκα το Πάρκο του Απολιθωμένου Δάσους, το Γεωπάρκο Σιγρίου, το Γεωπάρκο Πλάκας και τη νησίδα Νησιώπη. Έχουν δημιουργηθεί επίσης πεζοπορικές διαδρομές για τους λάτρεις της πεζοπορίας, που συνδέουν τις απολιθωματοφόρες θέσεις. Ειδικές πινακίδες έχουν τοποθετηθεί στις σημαντικότερες θέσεις ενδιαφέροντος κατά μήκος των διαδρομών. Μία από τις επιλογές του επισκέπτη είναι να μεταβεί στο Σίγρι, στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους όπου παρουσιάζονται εντυπωσιακά ευρήματα από τις ανασκαφές στο Απολιθωμένο Δάσος και η γεωϊστορική εξέλιξη του Αιγαίου. Δίπλα στις εγκαταστάσεις του Μουσείου βρίσκεται το Γεωπάρκο Σιγρίου έκτασης 20

στρεμμάτων στο οποίο συναντώνται οι μοναδικές εμφανίσεις απολιθωμένων κωνοφόρων δέντρων και το ριζικό σύστημα που έχει αποκαλυφθεί σε πλήρη ανάπτυξη.

Από το Σίγρι μπορεί με καραβάκι να μεταβεί στη Νησιώπη (Μεγαλονήσι). Εκεί θα έχει την ευκαιρία ν' απολαύσει ωραιότατα χερσαία και θαλάσσια τμήματα με απολιθωμένους κορμούς, αγγειόσπερμων και κωνοφόρων δέντρων. Σε απόσταση 800m νότια του Σιγρίου βρίσκεται το Γεωπάρκο Πλάκας, με εντυπωσιακούς απολιθωμένους κορμούς και μοναδικές εμφανίσεις απολιθωμένων φύλλων. Στη θέση αυτή κατά τη διάρκεια πρόσφατων ανασκαφών αποκαλύφθηκε γιγαντιαίος απολιθωμένος κορμός, με περίμετρο 13,7m, που αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους σε διάμετρο ιστάμενους απολιθωμένους κορμούς στον κόσμο. Η επίσκεψη στο Πάρκο του Απολιθωμένου Δάσους, συνολικής έκτασης 286 στρεμμάτων, αποτελεί μια μοναδική εμπειρία. Η πρόσβαση σ' αυτό γίνεται με ασφαλτοστρωμένο δρόμο 5 km επαρχιακής οδού Άντισας – Σιγρίου.

Εντυπωσιάζει η πληθώρα των όρθιων κορμών , οι οποίοι συγκροτούν ένα απολιθωμένο δασικό οικοσύστημα που δεν εμφανίζεται σε καμία άλλη περιοχή του πλανήτη.

Ο επισκέπτης μπορεί να περιηγηθεί μια ολόκληρη βουνοπλαγιά, από ειδικά διαμορφωμένα μονοπάτια και να θαυμάσει τις μοναδικές εμφανίσεις Πρωτοπευκίδων, που σχηματίζουν μικρές συστάδες. Επίσης τον μεγαλύτερο κατακείμενο κορμό με μήκος μεγαλύτερο των 20 μέτρων, καθώς και πολλούς εντυπωσιακούς μεγάλους ιστάμενους κορμούς προγονικών μορφών Σεκόιας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Προϊόντα του Νομού

Λάδι / Τυριά / Αλίπαστα / Ούζο / Κρασί / Μέλι / Κεραμικά / Ξυλογλυπτική / Υφαντά

Λάδι Λέσβου

Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς τη Λέσβο χωρίς τα ελαιόδεντρά της που ασημίζουν κάτω από το άπλετο φως του ήλιου.

Εκτός από τη θάλασσα, κανένα άλλο αγαθό της φύσης δε δέθηκε τόσο πολύ με τον Ελληνικό χώρο, όσο η ελιά και το λάδι της, που έθρεψε τόσους πολιτισμούς, από τη βαθιά αρχαιότητα έως σήμερα.

Στη Λέσβο σήμερα υπάρχουν πάνω (11.000.000) έντεκα εκατομμύρια ελαιόδεντρα σε έκταση 465 χιλ στρεμμάτων με μέση παραγωγή 100.000 τόνους καρπούς ή 20.000 τόνους ελαιολάδου.

Ασύγκριτο σε γεύση, άρωμα και με καλύτερους και με τις καλύτερες διατροφικές ιδιότητες, το ελαιόλαδο της Μυτιλήνης είναι ένα αληθινό δώρο της Λεσβιακής φύσης. Αυτό το φημισμένο ελαιόλαδο πηγή υγείας και βασικό συστατικό της διατροφής του σύγχρονου καταναλωτή.

Στη Λέσβο καλλιεργούνται δυο ποικιλίες ελιών.

Η μία, τοπικής προέλευσης, καταλαμβάνει το 65% των ελαιώνων προς τα νότια και νοτιοανατολικά του νησιού και λέγεται "*Κολοβή*".

Η άλλη, λέγεται "Αδραμυτινή" με ποσοστό 30% σε αμιγείς ελαιώνες που καλύπτουν το βόρειο και βορειοανατολικό τμήμα της Λέσβου, ενώ μικρό ποσοστό 5% καλύπτουν οι λεγόμενες λαδοελιές. Και οι δύο όμως δίνουν προϊόν υψηλής ποιότητας από οργανοληπτική και χημική άποψη, που προσφέρεται να χρησιμοποιηθεί και ως βελτιωτικό άλλων ελαιολάδων Ιταλικής και Ισπανικής προέλευσης.

Όπως όλα τα λίπη και τα έλαια η θερμιδική του ικανότητα είναι περίπου 9cal/gr.

Παρουσιάζει ανθεκτικότητα σε φαινόμενα οξειδωσης και είναι από τα έλαια.

Το γεγονός ότι το λάδι έχει κατάλληλη αναλογία κεκορεσμένων και ακόρεστων οξέων που το κάνει να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της μεσογειακής δίαιτας, της οποίας η αξία και η προσφορά στην αποφυγή σοβαρών ασθενειών και κατ' επέκταση στη μακροβιότητα του ανθρώπου έχει παγκόσμια αναγνωριστεί.

Τυριά Λέσβου και Λήμνου

Ακόμα και ο Όμηρος στην Οδύσσεια δίνει μια πολύ παραστατική περιγραφή παραγωγής τυριού από γάλα προβάτου. Αποτέλεσμα εμπειρίας αιώνων σε συνδυασμό με τις εδαφοκλιματολογικές συνθήκες, τα τυροκομικά προϊόντα της Λέσβου και της Λήμνου ξεχωρίζουν σε ολόκληρο τον κόσμο.

Παραδοσιακά τυροκομικά προϊόντα (και μάλιστα με ονομασία προέλευσης) είναι το Λαδοτύρι Μυτιλήνης, η Φέτα, το Κασέρι και το Καλαθάκι Λήμνου, μοναδικά στη γεύση τους και το άρωμά τους.

Οι παραδοσιακές μονάδες τυροκόμησης, εγγυώνται τις ξεχωριστές οργανοληπτικές

ιδιότητες του από το ίδιο το γεγονός ότι μεταποιούν το εξαιρετικής ποιότητας και σύστασης αιγοπρόβειο γάλα της περιοχής που θα μπορούσε κάτω από ορισμένες συνθήκες να χαρακτηριστεί και ως οικολογικό.

Η φυσική χλωρίδα και οι τοπικές φυλές αιγοπροβάτων αποτελούν με τη σειρά τους γενεσιουργούς παράγοντες της ανώτερης ποιοτικής σύνθεσης του γάλακτος.

Ένας ακόμα όμως καθοριστικός παράγοντας είναι και ο άνθρωπος-παραγωγός- ο οποίος διατήρησε χρόνια τώρα τον παραδοσιακό τρόπο τυροκόμησης προσφέροντας έτσι στις νέες γενιές το παραδοσιακό και μοναδικό τυρί (Φέτα, Λαδοτύρι, Γραβιέρα, Κεφαλοτύρι, Κασέρι, Καλαθά κι κλπ) του Νομού.

Το λαδοτύρι παρασκευάζεται παραδοσιακά στη Λέσβο από πρόβειο γάλα και οφείλει την ονομασία του στην συντήρηση του που γινόταν μέσα σε ελαιόλαδο άριστης ποιότητας.

Ωριμάζει για τρεις τουλάχιστον μήνες σε υπόγειες αποθήκες ή δροσερούς θαλάμους και έχει πικάντικη γεύση.

Τέλος το καλαθάκι Λήμνου παρασκευάζεται Παραδοσιακά και μόνο στη Λήμνο, από αιγοπρόβειο γάλα.

Το όνομα του το οφείλει στον τρόπο παραγωγής του μια που όταν δημιουργηθεί το τυπόπηγμα τοποθετείται σε μικρά καλαθάκια.

Οι ραβδώσεις τους φαίνονται στο "σώμα" του και γενικά περνάει από διάφορα στάδια ωρίμανσης

Αλίπαστα

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά προϊόντα του Β. Αιγαίου και ειδικότερα του Νομού Λέσβου, είναι τα αλίπαστα.

Πασιγνώστη είναι σε όλο τον κόσμο η σαρδέλα Καλλονής. Και στα δυο μεγάλα νησιά του Νομού (Λέσβος και Λήμνος) λειτουργούν εδώ και πάρα πολλά χρόνια βιοτεχνίες επεξεργασίας και τυποποίησης ψαριών.

Η πρώτη ύλη (ψάρια) αλιεύεται καθημερινά από τα ψαροκάικα και γρι-γρι του Νομού ενώ η τυποποιητική διαδικασία γίνεται με καθαρά εμπειρικό τρόπο που μαθαίνεται από γενιά σε γενιά ενώ βελτιώνεται με τη χρήση σύγχρονων μηχανημάτων και φυσικά με τη χρήση σύγχρονων μηχανημάτων και φυσικά με την πείρα.

Ειδικότερα τα ψάρια που επεξεργάζονται και τυποποιούνται είναι οι σαρδέλες, οι κολιοί, ο γαύρος, αντζούγια και η λακέρδα. Η επεξεργασία τους γίνεται με καθαρά αγνό και παραδοσιακό τρόπο μόνο με αλάτι.

Αυτό όμως που κάνει τα αλίπαστα του Νομού να ξεχωρίζουν είναι η ποιότητα των ψαριών της περιοχής, πιθανόν λόγω των κλιματολογικών συνθηκών και του πλαγκτόν που υπάρχει στην περιοχή, κύρια όμως στους δύο κόλπους της Λέσβου (Γέρας και Καλλονής).

Ούζο

Η Ιστορία του ποτού αυτού, είναι μια δική μας ιστορία κι ένα μεγάλο επίτευγμα της παραδοσιακής τέχνης των ποτοποιιών του τόπου μας.

Είναι ποτό που διακρίνεται από μια ευχάριστη επιθετικότητα που ισορροπεί την πλημμυρίδα των αρωμάτων του, φέρνοντας επανάσταση στις αισθήσεις και προσφέροντας τη γλυκιά ανάμνηση και χαρά κάθε ξεχωριστής στιγμής στη ζωή.

Ένα σωστό και ισορροπημένο ούζο, περιέχει μέχρι και 46% αλκοόλ, ώστε να μπορεί να ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο, ανεπηρέαστο από τις κλιματολογικές συνθήκες και να αντέχει στο χρόνο, διατηρώντας το άρωμα και τη γεύση του.

Η παραγωγή του κατ' εξοχήν Ελληνικού αυτού ποτού, που έχει ταυτιστεί απόλυτα με την Ελληνική ψυχή, τη φιλοξενία, τη θάλασσα και τον καταγάλανο ουρανό, είναι μια τέχνη επίπονη αλλά και προκλητική.

Πίνεται σκέτο ή με πάγο ενώ προσθέτοντας νερό θα δείτε να εμφανίζεται ένα πλούσιο γαλάκτωμα, το οποίο είναι και ένδειξη της υψηλής του ποιότητας.

Ο μεζές (κυρίως θαλασσινός) είναι ουσιαστικά ο απαραίτητος συνοδός του ούζου. Η Λέσβος ουσιαστικά έχει ταυτιστεί με αυτό το ποτό, πράγμα που το μαρτυρούν τα πολλά ποτοποιεία της και αυτό γιατί μόνο εδώ συναντάται η ειδική ποικιλία γλυκάνισου ο οποίος είναι και ο βασικός αρωματοποιός.

Κρασί

Στην αρχαιότητα το κρασί της Μήθυμνας εθεωρείτο το νέκταρ των Ολύμπιων Θεών. Υπήρξαν τεράστιοι αμπελώνες, αλλά σήμερα υπάρχουν μόνο λίγοι και μικροί με μορφή οικοτεχνίας, που παράγουν μικρές αλλά άριστης ποιότητας κρασί.

Η Λήμνος όμως παραμένει κρασοπαραγωγό νησί και η φήμη της ποιότητας των κρασιών της, έχει εξαπλωθεί σε ολόκληρο τον κόσμο. Με την υπέροχη θέα του πανέμορφου λιμανιού στην Μύρινα της Λήμνου, "παντρεύεται" η γνήσια γεύση της παράδοσης και οι ήρεμες διακοπές στο νησί του Διόνυσου.

Η μοναδικότητα της ποικιλίας του Μοσχάτου Αλεξάνδρειας που παραμένει ο χρυσός καρπός εκατοντάδων αμπελοκαλλιεργητών στο νησί συνεχίζεται η τεράστια αυτή παράδοση των χρόνων της μυθολογίας στην παραγωγή του περίφημου κρασιού της Λημνιάς γης.

Γραμμικοί και προσεγμένοι αμπελώνες κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα, καλύπτουν 6.500 στρέμματα στο νησί, ενώ η μικρή στρεμματική απόδοση των 700 κιλών ανά στρέμμα (μια που δεν χρησιμοποιούνται λιπάσματα και ενισχυτικά) εξασφαλίζει την άριστη ποιότητα της πρώτης ύλης και φυσικά του κρασιού της.

Μέλι

Διάσπαρτα σε κάθε περιοχή του Νομού θα δείτε κάτι άσπρα ή γαλάζια κουτάκια, τα μελίτσια, τα οποία "περιμένουν" υπομονετικά τις εργάτριες μέλισσες να το γεμίσουν με το υπέροχο Λεσβιακό μέλι.

Το γνωστό για τη γεύση του και το άρωμά του θυμαρίσιο μέλι της Λέσβου και της Λήμνου, το συναντά κανείς σε οποιοδήποτε σημείο του Νομού, ενώ η κατεργασία του γίνεται με παραδοσιακό τρόπο, χωρίς πρόσθετα, διατηρώντας έτσι για χρόνια την ποιότητα του και μεγαλώνοντας μέρα με τη μέρα τη φήμη του.

Σε μερικά σημεία επίσης (πευκοδάσους Καλλονής κλπ) μπορείτε να δοκιμάσετε και άλλες γεύσεις όπως το πευκόμελο ή το ανθόμελο.

Κεραμικά

Η Λέσβος ήταν και είναι ένα από τα γνωστότερα κέντρα παραδοσιακής αγγειοπλαστικής.

Ίσως λόγω της συστάσεως του χώματός της (αργιλόχωμα και κοκκινόχωμα) η Λέσβος είναι ουσιαστικά "σπασμένη" με εργαστήρια κεραμικής ή "τσουκαλάδικα" όπως τα ονομάζουν και στην τοπική ομιλία.

Τα μεγαλύτερα και τα γνωστότερα τα συναντά κανείς στο Μανταμάδο, στην Αγιάσο και στη Μυτιλήνη όπου η τέχνη της αγγειοπλαστικής μεταβιβάζεται απaráλλαχτη από γενιά σε γενιά.

Ξυλογλυπτική

Παραδοσιακή λαϊκή τέχνη στη Λέσβο είναι και η Ξυλογλυπτική, όπου έμπειροι τεχνίτες σκαλίζουν και σκαλίζουν το ξύλο της ελιάς, της καστανιάς και της κερασιάς, δίνοντάς του μορφή αναλλοίωτη στο χρόνο, είτε τιμώντας τους αγίους στους ναούς και στα μοναστήρια, είτε διακοσμώντας τα σπίτια με τα περίφημα Λεσβιακά Ξυλόγλυπτα έπιπλα που τα συναντά κανείς και στις τρεις ηπείρους.

Η Αγιάσος, ο Ανώματος και η Μυτιλήνη είναι οι κατ'εξοχήν περιοχές που συναντά κανείς τεχνίτες με μεράκι και γούστο γι'αυτό που τους δίδαξαν οι πρόγονοί τους.

Και φυσικά τα **υφαντά** που οι νοικοκυράδες έκαναν τα προικιά τους με τρόπο περίτεχνο που ευτυχώς έχει διασωθεί.

Ευτυχώς που κάποιοι πρίν από εμάς φρόντισαν να τα κρατήσουν και να τα "διδάξουν" στις νέες γενιές, που μέχρι σήμερα με το ίδιο μεράκι, με την ίδια τεχνική και με τα ίδια μέσα, ουσιαστικά αναπαράγουν τη λαϊκή αυτή τέχνη που οι ρίζες τους χάνονται στα βάθη της λαϊκής μας παράδοσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

Ο τουρισμός αποτελεί για τα δύο από τα τρία νησιά του Νομού Λέσβου μία σημαντική πηγή εισοδήματος καθώς ένα σημαντικότατο ποσοστό του τοπικού ΑΕΠ προέρχεται από αυτόν.

Είναι αλήθεια ότι τα νησιά μας και ιδιαίτερα η Λέσβος τα προηγούμενα χρόνια όταν άλλες περιοχές της Ελλάδας έκαναν άλματα αυξάνοντας τους επισκέπτες τους με ταχύτατους ρυθμούς (μα και αλόγιστα), παρουσίαζαν μία σχετικά μικρή τουριστική αύξηση.

Συγκεκριμένα στην μεν Λήμνο κατασκευάσθηκαν μεγάλες μονάδες που προσέλκυαν υψηλού επιπέδου επισκέπτες οι οποίοι όμως δεν ήλθαν σε ιδιαίτερη επαφή με το νησί, στην δε Λέσβο ένα νέο κέντρο οικονομικής ζωής (Καλλονή) κατάφερε να προσελκύσει σημαντικό αριθμό επισκεπτών χαμηλών εισοδημάτων με ένα προϊόν που αρκετά πλησίασε (χωρίς όμως ευτυχώς να το φθάσει) με το μοντέλο μαζικού τουρισμού. Βέβαια και το υπόλοιπο νησί δεν μπόρεσε ακόμα να προσελκύσει υψηλού επιπέδου επισκέπτες. Δεν ήταν λίγες οι φορές αυτά τα χρόνια που ακούσαμε την φράση «ο Μόλυβος πέθανε» υπό την έννοια ότι αυτά που προσέφερε (παράδοση κλη) δεν είχαν πλέον απήχηση στους τουρίστες.

Τέλος όλος ο Νομός υπέφερε από την συμπεριφορά των μεγάλων τουριστικών πρακτόρων οι οποίοι όπως είναι φυσικό ενδιαφέρθηκαν (και ενδιαφέρονται πάντα) για μεγαλύτερο κέρδος.

Η τάση όμως αυτή (δηλ. Η προσέλκυση μαζικού τουρισμού) δημιούργησε, στους τόπους που την ακολούθησαν, πολλαπλά προβλήματα τα οποία είναι :

- **Μη ισόρροπη ανάπτυξη**
- **Διάλυση κοινωνικού ιστού**
- **Εξαφάνιση της τοπικής κουλτούρας και παράδοσης**
- **Υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων που αρχικά είχαν προσελκύσει τους επισκέπτες**
- **Καταστροφή του περιβάλλοντος**

Οι προορισμοί μαζικού τουρισμού με την πάροδο του χρόνου ομογενοποιήθηκαν σε αυτά που πρόσφεραν στους επισκέπτες (ήλιο θάλασσα, πολυτελές ξενοδοχείο). Αναπόφευκτα ακολούθησε ένας πόλεμος τιμών με τελικό θύμα τον ντόπιο επαγγελματία.

Πριν προλάβουμε (ευτυχώς!!!) να ακολουθήσουμε αυτή την τάση, μία νέα έχει ήδη διαμορφωθεί αφήνοντας στον μαζικό τουρισμό τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα.

Η νέα αυτή τάση συνοψίζεται σε δύο λέξεις **Τοπική Ιδιαιτερότητα** και γίνεται εύκολα αντιληπτή αν απαντήσουμε στην εξής απλή ερώτηση: ***Τι θα θέλαμε να ζήσουμε σε μία επίσκεψη μας σε μία χώρα του εξωτερικού ;***

Η εμπειρία μας από τις τουριστικές εκθέσεις που είχαμε την ευκαιρία να συμμετάσχουμε μας επιβεβαιώνει όλα τα παραπάνω και μας οδηγεί στην σύνταξη του παρόντος.

Θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε ότι πολλές φορές το συμφέρον του διπλανού μας είναι και δικό μας. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να διεκδικεί για τον εαυτό του την «μοναχική πορεία».

Είναι καιρός να σκεφτούμε αν η νοστροπία που έχουμε θα βοηθήσει τα παιδιά μας να μείνουν στον τόπο τους ή θα τα κάνει υπάλληλους κάποιας πολυεθνικής.

Είναι επίσης καιρός να καταλάβουμε (με το καλό ή με το ζόρι) ότι το σκουπίδι που ανέμελα πετάμε στον δρόμο βρωμίζει την δική μας τη ζωή.

Τέλος το κείμενο αυτό σίγουρα δεν γράφτηκε για να χαϊδέψει τα αυτιά κανενός γράφτηκε όμως με πολύ αγάπη για τα νησιά μας αλλά και αγωνία για το μέλλον τους.

ΑΞΙΟΝΕΣ

Τα τρία νησιά του Νομού μας Λέσβος, Λήμνος και Άγιος Ευστράτιος, έχουν να προσφέρουν ήλιο και θάλασσα;

Η απάντηση είναι όχι. Η καλύτερα ' ' όχι μόνο ' ' αφού υπάρχουν προορισμοί φθηνότεροι, με καλύτερες υποδομές, με καλύτερες κλιματολογικές συνθήκες, καλύτερες παραλίες, καλύτερες υπηρεσίες και τέλος-τέλος πιο γνωστοί στο ευρύ κοινό που θα προσελκύσουν τουρίστες που αναζητούν αυτού του είδους τις παροχές.

Η τουριστική κίνηση στην Ευρώπη ελέγχεται πλέον από τρεις ή τέσσερις εταιρείες που έχουν εξαγοράσει μεγάλο αριθμό «μικρότερων» πρακτόρων. Τα **«παραδοσιακά» πλεονεκτήματα** της Ελλάδας (χαμηλές τιμές, συναλλαγματική διαφορά, χαμηλές αμοιβές προσωπικού) είναι πλέον πλεονεκτήματα άλλων (Τουρκία, Αίγυπτος, Δαλματικές Ακτές, Μαύρη Θάλασσα).

Σύμφωνα με έρευνα του ΕΟΤ

- μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα θα πρέπει ο τουρισμός μας να στηρίζεται στο παραπάνω δίπτυχο. Έτσι αναγκαστικά θα πρέπει να διαμορφωθεί μία στρατηγική που θα έχει σαν βάση το «ήλιος –θάλασσα» προωθώντας παράλληλα και άλλες μορφές που θα λειτουργούν συμπληρωματικά διαφοροποιώντας το τελικό προϊόν και κάνοντας το ελκυστικό και ανταγωνιστικό.
- Η αλλαγή αυτή θα ξεκινήσει από τους κύριους ελληνικούς τουριστικούς προορισμούς (Ρόδο και Κρήτη)

Εμείς από την άλλη έχουμε να προσφέρουμε κάποια άλλα πράγματα που ίσως κανένα άλλο νησί στον χώρο του Αιγαίου δεν μπορεί ταυτόχρονα να προσφέρει:

• Παράδοση :

Η παράδοση στο Νομό (ακόμα) διατηρείται. Η Ξενομανία έχει αναστρέψιμη επίδραση στους κατοίκους. Τοπική μουσική και παραδοσιακοί χοροί επιβιώνουν στην ύπαιθρο, καθώς επίσης και τα πανηγύρια, γιορτές κλπ.

• Πολιτισμό :

Πολυάριθμοι τοπικοί σύλλογοι, αρχαίοι φιλόσοφοι, ποιητές, συγγραφείς, ζωγράφοι κλπ.

• Ιστορία και ιστορικές προσωπικότητες :

Σαμφώ, Θεόφραστος, Πιπτακός, Μένανδρος, Αλκαίος, Αρίων, Ήφαιστος, Μαρούλα.

• Αρχαιολογικούς χώρους :

Στη Λήμνο : Προϊστορικός οικισμός Πολιόχνης, Ιερό Καβείρων, Ηφαιστεια. Στη Λέσβο: Ναός Μαλλέοντα Απόλλωνα, Αρχαίο Θέατρο, Αρχαίο ιχθυοτροφείο,

Εύριπος, Μεσαιωνικά κάστρα, Ρωμαϊκά Υδραγωγεία,

• **Φυσικές ομορφιές που εναλλάσσονται :**

Βουνό – παραλίες, πράσινο – κίτρινο τοπίο.

• **Χωριά με ιδιαίτερο αναλλοίωτο τοπικό χρώμα**

Αγιάσος, Πέτρα, Ανώματος, Μανταμάδος, Βατούσα, Κοντιάς κλπ.

• **Μοναστήρια :**

Υψηλού, Λειμώνος, Αγ. Ραφαήλ καθώς και Παλαιοχριστιανικές και Βυζαντινές εκκλησίες κλπ.

• **Μνημεία της φύσης :**

Απολιθωμένα Δάση (Λέσβου, Λήμνου)

• **Γεωθερμία :**

Από τις 45 ιαματικές πηγές της Ελλάδας οι 9 βρίσκονται στη Λέσβο και μία στη Λήμνο.

• **Μεγάλη ποικιλία Μουσείων :**

Αρχαιολογικά (Μυτιλήνης και Μύρινας), Βυζαντινό, Λαϊκής Τέχνης, Παλαιοντολογικό, Φυσικής Ιστορίας, Μοντέρνας Τέχνης (Teriade), Θεοφίλου κλπ

• **Γαστρονομία :**

Πλήθος τοπικών συνταγών και εδεσμάτων που συνδυάζουν την μεσογειακή διατροφή με τις ιδιαίτερες γεύσεις της Ανατολής.

• **Αρχιτεκτονική :**

Νεοκλασικά, Λαϊκή Αρχιτεκτονική,

• **Μοναδικά τοπικά προϊόντα :**

Κρασί, Ούζο, Λάδι, Τυροκομικά, Αγγειοπλαστική, Ξυλογλυπτική, Μέλι κλπ.

• **Βιότοπος :**

Καλλονής, Γέρας, Ολύμπου. (Λέσβος), Αλικής, Χορταρόλιμνης (Λήμνος) αλλά και ολόκληρος ο Αγ. Ευστράτιος.

Όλα τα παραπάνω συνθέτουν μια εικόνα δυνατοτήτων που δίνουν ισχυρές προοπτικές Αειφόρου Ανάπτυξης που πρώτα απ' όλα θα διασφαλίζει το φυσικό

περιβάλλον αλλά και τις τοπικές κοινωνίες.

Αυτό το τελευταίο θα πρέπει να διευκρινισθεί κατά τον καλύτερο τρόπο ώστε να είναι φανερό ότι αυτό που μας ενδιαφέρει είναι βεβαίως η αύξηση των εσόδων από τον τουρισμό χωρίς όμως να αλλοτριωθεί ο τοπικός πληθυσμός, να διαλυθεί ο κοινωνικός ιστός ή να αποτελέσουν τα νησιά πόλο έλξης επενδυτών που θα έχουν σαν αποκλειστικό σκοπό το κέρδος.

Υπάρχουν βεβαίως και **μειονεκτήματα**:

Από μία έρευνα τουριστών που έκανε το καλοκαίρι του 1999 η Αναπτυξιακή Εταιρεία Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λέσβου (ΑΕΝΑΑ) στα πλαίσια της λειτουργίας του Γραφείου Βιομηχανικής Αλλαγής και που είχε σαν κύριο στόχο τα τοπικά προϊόντα (αρέσουν στους ξένους) έγινε φανερό ότι αυτά που τους ενοχλούν είναι :

- Βρώμικες πόλεις, χωριά και παραλίες.
- Κακή ποιότητα παρεχομένων υπηρεσιών.
- Κακές υποδομές.

Θα πρέπει να καταλάβουμε ότι οι τουρίστες μας προέρχονται από χώρες οι οποίες έχουν καταστρέψει σε μεγάλο βαθμό το φυσικό τους περιβάλλον με αποτέλεσμα οι ίδιοι να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι σε περιβαλλοντικά θέματα.

Θα πρέπει πλέον να μιλάμε για φιλοξενούμενους και όχι για τουρίστες. Ο φιλοξενούμενος θα απολαύσει (και θα πληρώσει) την καλή υπηρεσία που θα του παράσχουμε και θα το κάνουμε γιατί δεν θέλουμε να μας αγοράσει με τα χρήματα του αλλά να μας ευχαριστήσει με αυτά αφού εκτός των άλλων δεν είναι κάποια μηχανή που τα παράγει αλλά άνθρωπος όπως εμείς. Τότε βέβαια δεν θα προσπαθήσει να μας επιβληθεί αλλά θα έλθει να περάσει λίγες μέρες κοντά μας με σεβασμό στον χώρο, στις παραδόσεις, στα ήθη και τα έθιμα μας.

Επίσης θα πρέπει να συμφωνήσουμε στο προφίλ των επισκεπτών που θέλουμε. Δυστυχώς ή ευτυχώς δεν μπορούμε να τους θέλουμε όλους και ούτε μπορούμε να τους ικανοποιήσουμε όλους. Μπορούμε βέβαια να τους «**πείσουμε**» να έλθουν, να πάρουμε τα χρήματα τους χωρίς να τους ικανοποιήσουμε και να μην ξαναέλθουν ποτέ δυσφημίζοντας μας σε όλο τον κοινωνικό τους περίγυρο.

Θα πρέπει να μάθουμε να απλώνουμε τα πόδια μας όσο φθάνει το στρώμα μας. Δεν μπορεί η Μυτιλήνη να κηρυχθεί παραδοσιακός οικισμός, η Αγιάσος να κατασκευάσει κέντρο θαλασσοθεραπείας ούτε η Μύρινα να διαφημίσει τα καταπράσινα δάση της. Κάθε Δήμος θα πρέπει να αποφασίσει με συνετή και ορθή λογική να καταγράψει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα και από αυτά να ξεκινήσει την τουριστική του ανάπτυξη.

ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ

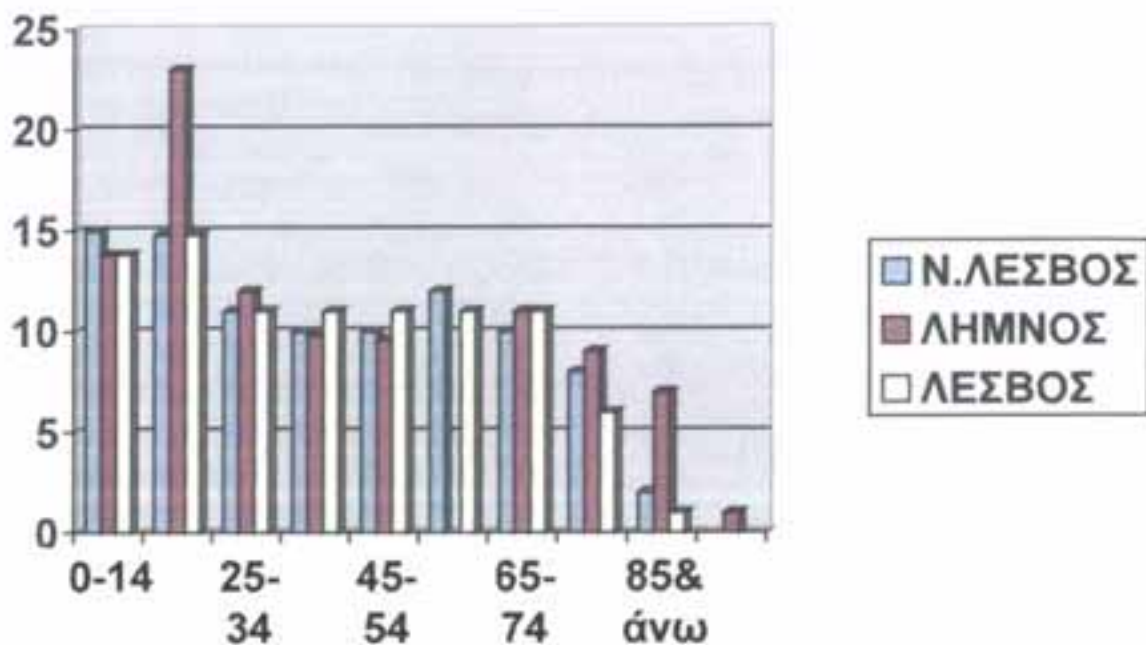
Και τα τρία νησιά του Νομού εμφανίζουν μία μείωση του πληθυσμού τους μεταπολεμικά. Ο παρακάτω πίνακας μας δίνει τη μεταβολή του πληθυσμού στα 3 νησιά όπως καταγράφεται στις απογραφές που έχουν γίνει από το 1928. Το 1951 η Λέσβος είχε 126.924 κατοίκους, η Λήμνος 24.016 κατοίκους και ο Αϊ Στράτης 3.849 κατοίκους.

Πληθυσμός 1928-1991					
	1928-1951	1951-1961	1961-1971	1971-1981	1981-1991
Λέσβος	-7,46%	-7,53%	-17,35%	-8,67%	-1,64%
Λήμνος	1,72%	-9,19%	-20,36%	-9,48%	12,24%
Άγ.Ευστράτιος	386%	-72,43%	-60,23%	-29,86%	-3,38%

Η απογραφή του 1951 κατέγραψε στον Άγιο Ευστράτιο και τους πολιτικούς εξόριστους που βρίσκονταν εκεί. Αυτός είναι ο λόγος που η διαφορά 1928-1951 στον παραπάνω πίνακα είναι τεράστια για το νησί αυτό. Για τον πραγματικό πληθυσμό του νησιού θα πρέπει να ανατρέξουμε στην απογραφή του 1928 που μέτρησε 786 κατοίκους.

Κατά την τελευταία 50ετία η Λέσβος έχασε περίπου τον μισό της πληθυσμό, η Λήμνος περίπου το 1/3 του πληθυσμού της ενώ ο πληθυσμός του Αϊ Στράτη μειώθηκε περίπου κατά 1,5 φορά. Βασικός λόγος η μετανάστευση, η οποία εντάθηκε τη δεκαετία 1960-1970. Κύριες κατευθύνσεις του μεταναστευτικού ρεύματος γι' αυτά τα νησιά ήταν η πρωτεύουσα και η συμπρωτεύουσα, η Αυστραλία, η Αφρική και κατά δεύτερο λόγο η Αμερική και οι χώρες της Ευρώπης. Κατά την τελευταία απογραφή πάντως η τάση μείωσης του πληθυσμού δείχνει να σταθεροποιείται ή και να αντιστρέφεται.

Αν δούμε την κατανομή του πληθυσμού σε ηλικίες θα διαπιστώσουμε ότι ο νέος πληθυσμός υπάρχει στα νησιά του Β. Αιγαίου σε αξιολογο βαθμό. Η Λήμνος εμφανίζει νεότερο πληθυσμό απ' ότι η Λέσβος, ιδιαίτερα στις ηλικίες 15-24. Συνολικά το 40% του πληθυσμού της Λήμνου είναι κάτω των 24 ετών όταν το αντίστοιχο ποσοστό για τη Λέσβο είναι 33,1%. Αυτό όμως το στατιστικό στοιχείο είναι λανθασμένο αφού στην απογραφή του πληθυσμού περιλαμβάνεται και ο στρατός σαν διαμένοντες μόνιμα στον Νομό.



Η Λέσβος προσφέρει τουρισμό και σε άτομα γ' ηλικίας μέσω εισοδηματικού επιπέδου και άνω. Διαθέτει όλα όσα αναζητούν οι ταξιδιώτες αυτοί: σύγχρονα κέντρα διακοπών, εκτεταμένες ακτές, καθαρές θάλασσες, δυνατό ήλιο και βέβαιο μοναδικό αρχαιολογικό πλούτο. Θεωρούνται οι πιο πιστοί πελάτες αρκεί να μείνουν ευχαριστημένοι από τις υπηρεσίες που τους προσφέρονται και λόγω ύπαρξης ελεύθερου χρόνου που διαθέτουν επισκέπτονται το νησί ανεξαρτήτως εποχής. Ιδιαίτερη αύξηση υπάρχει το καλοκαίρι στον θρησκευτικό τουρισμό από τα άτομα γ' ηλικίας. Είναι χιλιάδες οι προσκυνητές που έρχονται στα μεγάλα παλλεσβιακά πανηγύρια, που πραγματοποιούνται κάθε καλοκαίρι στο νησί, αλλά και για να επισκεφτούν τα πολλά μοναστήρια και εκκλησίες που έχει η Λέσβος. Θα πρέπει όμως να τονίσω ότι το ενδιαφέρον των τουριστικών επιχειρήσεων για την ανάπτυξη του τουρισμού γ' ηλικίας είναι προς το παρόν περιορισμένο λόγω των χαμηλών κερδών που αποφέρει.

Στατιστικά τουρισμού από το ΕΟΤ

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) το νησί της Λέσβου παρουσιάζει αυξημένες αφίξεις αλλοδαπών ταξιδιωτών με τις πτήσεις charter από το έτος 1987 έως το 2004.

Το ενεργό ξενοδοχειακό δυναμικό του νησιού έως το έτος 2003 είναι 6.334 κλίνες/ δωμάτια που ανήκουν σε 113 ξενοδοχειακές μονάδες. Υπάρχουν επίσης και ενοικιαζόμενα δωμάτια/ διαμερίσματα που μπορούν να φιλοξενήσουν άλλα 11.052 άτομα. Αναλυτικά στοιχεία που αφορούν την τουριστική κίνηση των αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών στη Λέσβο, σχετικά με την εξέλιξη των διανυκτερεύσεων στα ξενοδοχεία του νησιού και τις αφίξεις με πτήσεις charters, μπορείτε να βρείτε στους παρακάτω πίνακες στατιστικών στοιχείων:

ΚΥΡΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ (ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ) ΚΑΙ ΜΗ ΚΥΡΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ (ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ) ΝΟΜΟΥ ΛΕΣΒΟΥ.

A	ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΥΡΙΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ	113
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΛΙΝΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ	6.334
B	ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΩΝ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΩΝ ΔΩΜΑΤΙΩΝ	807
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΛΙΝΩΝ ΕΠΙΠΛΩΜΕΝΩΝ ΔΩΜΑΤΙΩΝ	10.934
Γ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ
ΜΟΝΑΔΕΣ	11
ΚΛΙΝΕΣ	118
ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΙΝΕΣ	17.386
%	38

ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ

				ΜΕΤΑΒΟΛΗ		
1995	1996	1997	1998	96/95	97/96	98/97
371.230	414.277	369.803	345.689	11,60%	-10,74%	-6,52%

ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ

				ΜΕΤΑΒΟΛΗ		
1995	1996	1997	1998	96/95	97/96	98/97
173.042	172.669	218.772	223.765	-0,22%	26,70%	2,28%

ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ / ΗΜΕΔΑΠΩΝ

				ΜΕΤΑΒΟΛΗ		
1995	1996	1997	1998	96/95	97/96	98/97
544.272	588.948	588.575	589.454	7,84%	0,28%	-3,26%

ΜΕΣΗ ΕΤΗΣΙΑ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ

				ΜΕΤΑΒΟΛΗ		
1995	1996	1997	1998	96/95	97/96	98/97
47,53%	44,45%	45,45%	45,41%	-3,08%	1,00%	-0,05%

	87	88	89	90	91	92	93	94	95
ΣΥΝΟΛΑ	27.314	39.811	52.696	48.514	47.334	60.501	68.802	67.653	77.685

	96	97	98	99	00	01	02	03	04
ΣΥΝΟΛΑ	64.294	58.990	51.526	70.121	78.957	83.286	81.045	77.903	69.541

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ	46%	32%	-8%	-2%	28%	14%	-2%	13%	-17%	-8%	-13%	36%
---------------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	-------------	------------	-------------	------------

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ	12,60%	5,48%	-2,69%	-3,88%	-10,73%
---------------------------	---------------	--------------	---------------	---------------	----------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΜΕΤΡΑ

ΜΕΤΡΟ 1

ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στα πλαίσια του μέτρου 1 έγιναν οι εξής ενέργειες:

- **Η Ένωση Αγροτικών Συνδέσμων Λέσβου (ΕΑΣ Λέσβου)** παρήγαγε ένα τηλεοπτικό σποτ για τη διαφήμιση του λεσβιακού ελαιόλαδου, προχώρησε στην παραγωγή διαφημιστικού φυλλαδίου για το λεσβιακό ελαιόλαδο, στη δειγματοδιανομή λεσβιακού ελαιόλαδου και σε παραγωγή ραδιοφωνικών μηνυμάτων. Επίσης στελέχωσε το τουριστικό της γραφείο με ειδικό σύμβουλο για θέματα αγροτουρισμού.
- **Η ΤΕΔΚ Ν. ΛΕΣΒΟΥ**
Δημιούργησε γραφείο υποστήριξης των ΟΤΑ της Λέσβου σε θέματα ανάπτυξης.
 - **Η ΕΤΑΛ ΑΕ** ανέθεσε μελέτη για την αποξήρανση-αξιοποίηση του τυρογάλακτος των τυροκομείων της Λέσβου.
 - **Η ΕΤΑΛ ΑΕ** κάλυψε μέρος των δαπανών για την τεχνική στήριξη του προγράμματός της.

ΜΕΤΡΟ 2

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Στα πλαίσια του μέτρου αυτού υλοποιήθηκαν από το ΕΛΚΕΠΑ Παράρτημα Αιγαίου 4 σεμινάρια με τα ακόλουθα αντικείμενα:

- **«Εκσυγχρονισμός παραγωγής – Βελτίωση ποιότητας αγροτικών προϊόντων».**
Τα σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν σε δύο κτηνοτροφικά χωριά της Λέσβου (Μανταμάδος, Άντισσα) και τα παρακολούθησαν νέοι στην πλειοψηφία τους αγρότες.
- **«Διαχείριση αγροτουριστικών πρωτοβουλιών»**
Εκπαιδεύτηκαν 20 ιδιοκτήτες αγροτουριστικών καταλυμάτων σε θέματα σχετικά με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Τόπος πραγματοποίησης η Πέτρα Λέσβου.
- **«Εκπαίδευση συμβούλων τοπικής ανάπτυξης»**
Το σεμινάριο παρακολούθησαν 15 νέοι επιστήμονες και είχε σαν στόχο την ενημέρωσή τους σε θέματα προώθησης τοπικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών. Τόπος πραγματοποίησης η Μυτιλήνη.
- **«Συντήρηση παραδοσιακών μουσικών οργάνων»**
Το πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε στο Μεσότοπο της Λέσβου και το παρακολούθησαν 15 κάτοικοι του χωριού. Διδάχτηκαν βασικές γνώσεις

αρμονίας και θεωρίας της μουσικής με ιδιαίτερη αναφορά στην τοπική παράδοση και έγινε πρακτική εξάσκηση σε βιολί και σαντούρι.

ΜΕΤΡΟ 3

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Το μέτρο 3 «Αγροτουρισμός» υποδιαιρείται σε 4 υπόμετρα όπως παρακάτω:

❖ Αγροτουριστικά καταλύματα

Με το μέτρο αυτό:

- α)** επισκευάστηκαν – αναπαλαιώθηκαν 12 υφιστάμενα κτίσματα που μετατρέπονται σε αγροτουριστικά καταλύματα(ξενώνες)
 - β)** ανεγέρθηκαν 2 αγροτουριστικές μονάδες από το Δήμο Καλλονής και την Κοινότητα Ιππείου.
 - γ)** εξοπλίστηκαν με ηλεκτρο-μηχανολογικό εξοπλισμό τα δωμάτια του Αγροτουριστικού Συνεταιρισμού Γυναικών Πέτρας.
- Φορείς υλοποίησης του έργου είναι 9 ΟΤΑ, 2 αγροτικοί συνεταιρισμοί και 4 ιδιώτες .

❖ Ιαματικές πηγές

Το μέτρο περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό λουτρικών εγκαταστάσεων και χώρων υποδοχής λουόμενων στους χώρους των ιαματικών πηγών στις περιοχές:

- Θέρμα Κόλπου Γέρας
- Εφταλού (Μόλυβος)
- Λισβόρι
- Πολυχνίτος

❖ Αρχαιολογικοί χώροι – Μνημεία

Κατασκευάστηκε παραδοσιακό λιθόστρωτο πρόσβασης στο περίφημο Ρωμαϊκό Υδραγωγείο της Μόριας και έγινε ανάπλαση της πλατείας Αγ. Βασιλείου. Φορέας υλοποίησης είναι η Κοινότητα Μόριας.

❖ Μέτρα στήριξης ειδικού τουρισμού

Πρόκειται για 13 επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν από τους ΟΤΑ της Λέσβου και την ΕΑΣ Λέσβου και αναφέρονται σε: μετατροπή παραδοσιακού κτιρίου σε αίθουσα σεμιναρίων και βιβλιοθήκη, σε διαρρύθμιση παλιού ελαιοτριβείου σε αίθουσα ψυχαγωγίας, σε αναστήλωση παλιού μύλου, σε διαμορφώσεις παραλιών, υδρευτικά δίκτυα, διαμορφώσεις πλατειών, καλύψεις χειμάρων, σε εσωτερική οδοποιία, σε διαμόρφωση κοινοτικού ιπποδρομίου και σε δημιουργία συστήματος κράτησης δωματίων.

ΜΕΤΡΟ 4

ΜΜΕ – ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ - ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

Το μέτρο αναφέρεται σε βελτίωση κτιριακής υποδομής και μηχανολογικό εξοπλισμό μονάδων που δραστηριοποιούνται στη βιοτεχνία ξυλόγλυπτων, κεραμικών αγγειοπλαστικής, υφαντών και παραδοσιακών επίπλων.

Υλοποιήθηκαν 7 επενδυτικά σχέδια κυρίως από ιδιωτικούς φορείς σε διάφορες περιοχές του νησιού (Παράκοιλο – Πάμφυλα – Μανταμάδος – Πολιχνίτος

ΜΕΤΡΟ 5

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ,ΕΜΠΟΡΙΑ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Στο μέτρο αυτό περιλαμβάνονται:

- 1. Μηχανολογικός εξοπλισμός βιοτεχνίας ούζου
- 2 .Εκσυγχρονισμός ελαιολαδοποιείου (κλασική γραμμή παραγωγής αθέρμιστου λαδιού)
- 3. Εκσυγχρονισμός βιοτεχνίας αλίπαστων
- 4. Εξοπλισμός μονάδας κηροποιείου
- 5. Δημιουργία μονάδας παραγωγής μαρμελάδας
- 6. Εκσυγχρονισμός 4 τυροκομείων της Λέσβου (νέες συσκευασίες, εκσυγχρονισμός παραγωγής κ.λ.π.)
- 7. Εκσυγχρονισμός σαπωνοποιείου (παραδοσιακό σαπούνι)
- 8. Εκσυγχρονισμός μονάδας τυποποίησης ελαιόλαδου (νέα γραμμή σε γυάλινα, εξοπλισμός χημείου με υγρό και αέριο χρωματογράφο κ.λ.π)
- 9. Δραστηριότητες προώθησης τοπικών προϊόντων
- 10. Εκσυγχρονισμός ραφινερίας ελαιόλαδου

Υλοποιήθηκαν 16 επενδυτικά σχέδια με φορείς ιδιώτες ,συνεταιριστικές οργανώσεις και μια κοινοτική επιχείρηση.

ΜΕΤΡΟ 6

ΑΛΛΑ ΜΕΤΡΑ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στα πλαίσια του μέτρου:

- Υλοποιήθηκε από το Δήμο Μυτιλήνης πρόγραμμα θεατρικής παιδείας απευθυνόμενο σε μαθητές.
- Εκδόθηκε βιβλίο ιστορίας της Λέσβου και οικονομικής ιστορίας της Μυτιλήνης από το Δήμο Μυτιλήνης.
- Έγινε προμήθεια μουσικών οργάνων από το Σύλλογο Μεσοτοπιτών Λέσβου για την ορχήστρα του.
- Ανεγέρθηκε μουσείο παλιών μηχανημάτων παραγωγής ούζου στο Πλωμάρι.

- Έγιναν σημαντικές στερεωτικές εργασίες στο Μουσείο Θεόφιλου και παράλληλα εφαρμογή οπτικοακουστικών συστημάτων στο ίδιο μουσείο.
- Δημιουργήθηκαν σε 2 Δήμους της Λέσβου (Αγιάσο, Πλωμάρι), 2 εκθετήρια – γραφεία ενημέρωσης.
- Πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 1994 το πανευρωπαϊκό φεστιβάλ ερασιτεχνικής δημιουργίας στη Μυτιλήνη (διοργανωτής ΕΤΑΛ ΑΕ). Συμμετείχαν 10 ξένες χώρες με θέματα παρουσίασης: θέατρο - χορός – παντομίμα – μουσική – ηχόγραμμα.

ΜΕΤΡΟ 7

ΣΥΣΤΑΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΟΜΑΔΑΣ (ΕΤΑΛ ΑΕ) ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΛΕΜΑΤΙΚΗΣ

Το μέτρο χρηματοδότησε:

α) Τη σύσταση και τις λειτουργικές δαπάνες της ομάδας Τοπικής Δράσης (ΕΤΑΛ ΑΕ) [προσωπικό, συνεργάτες, πάγια έξοδα, εξοπλισμός, δαπάνες διαχείρισης κ.λ.π.]

β) Το δίκτυο Τηλεματικής

Κεντρική ιδέα της εφαρμογής της τηλεματικής είναι η αξιοποίηση της τεχνολογίας των multimedia για την διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος ολοκληρωμένης παρουσίασης της Λέσβου που να εξυπηρετεί τόσο τους επισκέπτες του νησιού όσο και τους μόνιμους κατοίκους του.

Οι πληροφορίες που θα διαχειρίζονται το σύστημα εντάσσονται στις εξής κατηγορίες:

1. Τουριστικές πληροφορίες (αρχαιολογικοί και πολιτιστικοί χώροι, αξιοθέατα του νησιού, ξενοδοχεία, κέντρα διασκέδασης, ταξιδιωτικά γραφεία, γραφεία ενοικίασεως αυτοκινήτων και δωματίων και χώροι αναψυχής).

2. Υπηρεσίες επικοινωνίας των επιχειρήσεων της Λέσβου.

Η τεχνολογία για το multimedia επιτρέπει την απόδοση των πληροφοριών αυτών με μορφή κειμένου, χάρτη ή φωτογραφίας και κινούμενης εικόνας (video) με ταυτόχρονη χρήση ήχου.

Οι πληροφορίες που θα παρέχονται στους χρήστες της εφαρμογής είναι οι εξής:

- Χρήση αγγλικής και ελληνικής γλώσσας, με δυνατότητα επιλογής από το χρήστη.
- Επιλογή διαφόρων τρόπων προορισμού, πληροφορίες για ιστορικά γεγονότα και εκδηλώσεις με κείμενο και αφήγηση.

ΜΕΤΡΟ 8

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

(αναπλάσεις, αξιοποιήσεις και ανάδειξη τοπίων, περιβάλλοντος και χώρων)

Κέντρο περιβαλλοντικής ενημέρωσης Καλλονής, Κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στον Ασώματο, πάρκο παραλίας Παμφίλων (Κανόνι), ηλεκτροφωτισμός παραλίας Τσόνια. Ανάπλαση παραλιών Αγ. Ερμογένη, Πεδής και Τάρπι. Ανάπλαση χώρου διημέρευσης και υπαίθριας αναψυχής στη θέση Τσίγκος Αγιάσου και διαμόρφωση πευκόφυτου πάρκου Κοινότητας Κλειώς. Ανασύσταση παραγωγικού

δυναμικού και διαμόρφωση προληπτικών μέσων δασών Πασπαλά και Κρατήγου.
Αντιπυρική προστασία δασών Λέσβου. Αξιοποίηση ταμειυτηρίων Σεδούντας, Ερεσού
και Κεραμίου Καλλονής. Εμβολιασμός πευκοδασών για ανάπτυξη της μελισσοκομίας.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ



PROJECT:

Η Πρωτοβουλία ADAPT

Η υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος παρέμβασης για την αντιμετώπιση συνεπειών από την βιομηχανική αλλαγή στο εργατικό δυναμικό και τις επιχειρήσεις στο σύνολο τη Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου αποφασίστηκε από φορείς με δυναμική παρουσία στα νησιά της Περιφέρειας. (ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΡΧ. 104 ΕΚ. - ΕΥΡΩ 305.209).

Οι ιδιαιτερότητες της περιοχής του Βορείου Αιγαίου όπως η γεωγραφική απομόνωση, η δημογραφική εξασθένηση, οι ιδιομορφίες της αγοράς εργασίας και η απουσία ενός μηχανισμού συστηματικής παρακολούθησης και επεξεργασίας των μεγεθών της αγοράς εργασίας και της απασχόλησης, απαιτούν την ανάληψη μέτρων από συλλογικούς και κοινωνικούς φορείς για την αντιμετώπιση των αδυναμιών και την "ενίσχυση" της τοπικής αγοράς εργασίας.

Ο νησιωτικός χαρακτήρας της Περιφέρειας ακυρώνει σε μεγάλο βαθμό τις επιχειρούμενες μέχρι σήμερα παρεμβάσεις των Εθνικών και Κοινοτικών πολιτικών, εκείνες τουλάχιστον, οι οποίες δεν έχουν σχεδιασθεί με κριτήριο την δυνατότητα εφαρμογής σε χώρους με γεωγραφική ασυνέχεια.

Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων της τεχνολογίας των επικοινωνιών από τους τοπικούς φορείς, τις επιχειρήσεις και τους εργαζόμενους, είναι δυνατό να αμβλύνει τις αρνητικές επιπτώσεις της απομόνωσης και να συμβάλει στην αποτελεσματική εφαρμογή πολιτικών ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας και αντιμετώπισης των προβλημάτων απασχόλησης.

Στο πλαίσιο του Προγράμματος "ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΕ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ" αποφασίστηκε η ίδρυση και λειτουργία ενός αυτοδύναμου φορέα ο οποίος θα αναλάβει πρωταγωνιστικό, υποστηρικτικό και παράλληλα συντονιστικό ρόλο στο έργο των αρμόδιων περιφερειακών και τοπικών φορέων της περιοχής.

Η Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου (ΕΤΑΛ) Α.Ε, το Επιμελητήριο Λέσβου, η Δημοτική Αναπτυξιακή Εταιρία Χίου (ΔΑΕΧ Α.Ε.) σε συνεργασία με την Εταιρία Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χίου (ΕΝΑ), ο Δήμος Μούδρου και η Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Σάμου σε συνεργασία με την εταιρία Planet Β.Ελλάδος Α.Ε. ανέλαβαν την πρωτοβουλία για την ίδρυση και λειτουργία του Παρατηρητηρίου Απασχόλησης Βορείου Αιγαίου.

Το εγχείρημα αυτό σγκαλιόζεται με μεγάλο ενδιαφέρον από τους φορείς τόσο της περιοχής όσο και έξω από την Περιφέρειά μας και στηρίζεται από το Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης (ΕΠΑ) - Εθνική Δομή Στήριξης της Κοινωνικής Πρωτοβουλίας ADAPT.

Η Κεντρική Δομή του Παρατηρητηρίου Απασχόλησης έχει εγκατασταθεί στη Μυτιλήνη, στα γραφεία του Επιμελητηρίου, ένας κόμβος είναι εγκατεστημένος στα γραφεία της ΕΤΑΛ Α.Ε ενώ Παραρτήματα έχουν δημιουργηθεί στην Χίο - στα γραφεία της ΕΝΑ



LEADER

Στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας για την ανάπτυξη και ενίσχυση του αγροτικού χώρου δημιουργήθηκε το πρόγραμμα Leader. Το όνομα Leader σημαίνει «δεσμοί μεταξύ των δράσεων για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας».

Η κοινοτική πρωτοβουλία Leader αφορά στη σύνδεση των ενεργειών της αγροτικής ανάπτυξης μεταξύ των χώρων μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω της χορήγησης ενισχύσεων και της υποστήριξης τοπικών ομάδων που σχεδιάζουν και εφαρμόζουν ολοκληρωμένα προγράμματα για την ανάπτυξη της υπαίθρου.

Βασική φιλοσοφία του Leader είναι η αποκέντρωση στη λήψη των αποφάσεων, η ανάθεση πρωταγωνιστικού ρόλου στους τοπικούς φορείς, η καινοτομία στο σχεδιασμό και στη διαχείριση τοπικών προγραμμάτων ανάπτυξης, η οικονομική και πολιτιστική αναβάθμιση των λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς επίσης και των ευαίσθητων αγροτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Η ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η καινοτομία του Leader έγκειται στη δημιουργία της εταιρικής σχέσης ανάμεσα σε όλους τους τοπικούς φορείς που εμπλέκονται στην αναπτυξιακή διαδικασία στον τόπο τους. Η καινοτομία λοιπόν του προγράμματος αφορά στο βαθμό προγραμματισμού της διοίκησης που πραγματοποιείται σε τοπικό επίπεδο, από κυβερνητικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους που ενώνονται στα πλαίσια μια «Ομάδας Τοπικής Δράσης».

Επίσης συμβάλει στην προώθηση μορφών συλλογικής δράσης και συνεργασία, στην εφαρμογή προτάσεων που έρχονται από τον ίδιο τον τοπικό πληθυσμό, στην επανάκτηση εμπιστοσύνης για το μέλλον της τοπικής ανάπτυξης, στην παροχή δυνατοτήτων συνεργασίας μεταξύ των αγροτικών ζωνών της κοινότητας πάνω σε συγκεκριμένα σχέδια.

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ LEADER

Το Leader έχει σαν σκοπό να καταδείξει την ιδιαίτερη σημασία των τοπικών πρωτοβουλιών και το σημαντικό ρόλο που μπορούν να παίξουν στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ευρώπης. Το πρόγραμμα βασίζεται στην ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού, στην ενεργοποίηση του τοπικού δυναμικού και στην ικανότητα της Ομάδας Τοπικής Δράσης (Ο.Τ.Δ) σε συνεργασία με τους συλλογικούς φορείς και τις τοπικές επιχειρήσεις να επινοήσουν και να εφαρμόσουν μια ανάπτυξη που θα ταιριάζει στις ιδιαιτερότητες της περιοχής τους.

Ένα πείραμα λοιπόν γεννιέται μέσω της πρωτοβουλίας Leader με μια συγκεκριμένη στρατηγική ανάπτυξης, μια συνολική πολυτομεακή προσέγγιση και ένα τοπικό σχέδιο ανάπτυξης (business plan).

Η Ο.Τ.Δ. συντονίζει, υλοποιεί, διαχειρίζεται το πρόγραμμα, παίζοντας και το ρόλο του εμπυχωτή. Μετά την θετική αποτίμηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή του Leader I η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε στη συνέχιση της κοινοτικής πρωτοβουλίας με το Leader II.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η διάρκεια του προγράμματος είναι τρία χρόνια από το 1991-1994 και οι περιοχές που συμπεριλαμβάνονται είναι 217 περιοχές, ο πληθυσμός των οποίων κυμαίνονται μεταξύ 5.000 και 10.000 κατοίκων.

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΟΥ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Οι ενέργειες που προωθούνται διαμέσου του προγράμματος Leader είναι η ενίσχυση της αγροτικής ανάπτυξης, επαγγελματική κατάρτιση, προώθηση του αγροτικού τουρισμού, στήριξη των ΜΜΕ και της βιοτεχνίας, αξιοποίηση των αγροτικών προϊόντων κ.τ.λ.

ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΤΟΥ LEADER I

(1991-1994)

1.Συνολική επένδυση της κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader I	1.154.697.000 ECU
2.Εκ της οποίας κοινοτική συμμετοχή	442.000.000. ECU
3.Συνολική επιφάνεια που καλύπτει	364.057 km
4.Αριθμός των ατόμων που αφορά	11.424.000κάτοικοι
5.Αριθμός ομάδων της δράσεως Leader I	217
6.Μέση έκταση μιας Ζώνης Leader I	1685km
7.Μέσος πληθυσμός μιας Ζώνης Leader I	52.889κάτοικοι
8.Μέση πυκνότητα του πληθυσμού	31,4κατ/km

LEADER ΛΕΣΒΟΥ

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Κράτος-μέλος: Ελλάδα

Περιφέρεια: Βορείου Αιγαίου

Νομός : Λέσβου (νήσος Λέσβος)

Έκταση: 1630km

Πληθυσμός: 87100 κάτοικοι

Πυκνότητα: 53κάτοικοι/km

Μορφολογία Εδάφους: Πεδινές εκτάσεις 35%, Ορεινές εκτάσεις 20%, Ημιορεινές 45%

Απασχόληση: Γεωργία 48,5%,Μεταποίηση 18,2%, Υψηροεπίση 33,3%

Η ΟΜΑΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΕΤΑΛ ΑΕ

Μια από τις 217 τοπικές ομάδες της κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader (και από τις 26 ελληνικές ανάμεσα σ' αυτές) είναι η Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου ΑΕ (ΕΤΑΛ) που υλοποιεί και διαχειρίζεται ένα πρόγραμμα τοπικής ανάπτυξης, το πρόγραμμα Leader Λέσβου για την περίοδο 1991-1994 ύψους 1,3 δις. δραχμών.

Έτος ιδρύσεως της ΕΤΑΛ το 1992.

Οι **κυριότεροι φορείς- Μέτοχοι** της ΕΤΑΛ είναι:

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ παράρτημα Βορείου Αιγαίου

Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Λέσβου (ΛΕΣΣΕΛ)

Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων νομού Λέσβου (ΤΕΔΚ)

Τέλος στο Διοικητικό Συμβούλιο συμμετέχει με εκπροσώπους του και το Επιμελητήριο Λέσβου.

Μετοχικό κεφάλαιο:13.600.00 δρχ.

Ποσοστό συμμετοχής: 25% για κάθε μέτοχο

Διοίκηση:Η διοίκηση της ΕΤΑΛ είναι 9μελής (3 εκπρόσωποι της ΤΕΔΚ, 2 εκπρόσωποι της ΛΕΣΣΕΛ, 2 εκπρόσωποι του Επιμελητηρίου Λέσβου).

ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER ΛΕΣΒΟΥ

Στόχος του προγράμματος Leader Λέσβου είναι η **ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών** του νησιού και η **αύξηση του εισοδήματος** των κατοίκων του.

Επιμέρους στόχος είναι η προστασία και η αξιοποίηση της ντόπιας αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, που επιτυγχάνεται με επεμβάσεις στα πολιτιστικά δρώμενα της Λέσβου.

Όσον αφορά το Τοπικό πρόγραμμα ο γενικός στρατηγικός στόχος της ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών της Λέσβου αποτελεί το βασικό στόχο του τοπικού προγράμματος. Άξονες εξειδίκευσης και σημεία παρεμβάσεως στο τοπικό πρόγραμμα είναι:

- Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου
- Προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού
- Ενίσχυση – Προώθηση ντόπιας παραγωγής
- Αξιοποίηση αξιόλογων παλιών κτιρίων

Πρόγραμμα **YOUTHSTART** Κ.Π. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ 1997 - 2001

Η ΕΤΑΛ σχεδίασε και υλοποίησε δύο προγράμματα ενταγμένα στις κοινοτικές πρωτοβουλίες, **YOUTHSTART** με το διακριτικό τίτλο "ΦΙΛΟΣ - ΤΟΠΟΣ" και ADAPT μια δράση στο πλαίσιο του έργου **ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΕ ΝΗΣΙΩΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ**. (ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΡΧ. 104 ΕΚ. - ΕΥΡΩ 305.209)

Όσον αφορά το "ΦΙΛΟΣ - ΤΟΠΟΣ", 20 νέοι και νέες της Λέσβου καταρτίστηκαν σε δύο ομάδες στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και βιολογικές καλλιέργειες μέσω επιδοτούμενων προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης.

Ο βασικός στόχος ήταν και παραμένει να είναι η ανάδειξη και η διαμόρφωση συνθηκών προώθησης εναλλακτικών μορφών απασχόλησης που θα οδηγήσουν στην κοινωνική ένταξη ενεργό συμμετοχή και πρόοδο στον απομακρυσμένο τόπο διαμονής τους.

Στο πρόγραμμα εντάσσονται κέντρα δημιουργικής στήριξης των νέων τα οποία ήδη έχουν υλοποιηθεί στην Ερεσό και στο Πολιχνίτο με στόχο την διαρκή και μόνιμη επικοινωνία των νέων και των τοπικών φορέων, την πρόσβαση και επικοινωνία με άλλα αντίστοιχα δίκτυα, την παροχή πληροφοριών.

Στις δράσεις του προγράμματος εντάχθηκαν και εντάσσονται προσπάθειες διάδοσης των πληροφοριών που απέκτησαν αυτοί οι νέοι ούτως ώστε να μπορέσουν να τις μεταφέρουν και σε άλλους νέους του νησιού μας. Η αυταπασχόληση των νέων αυτών παραμένει ένας διαρκής στόχος.

Ένας άλλος στόχος ήταν το ΔΙΑΡΚΕΣ FORUM ΝΕΩΝ δηλαδή:

- Ενεργός συμμετοχή των νέων σε ζητήματα επιχειρηματικότητας
- Συνεύρεση των νέων που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα σε αγροτικές περιοχές
- Συμμετοχή των νέων σε δράσεις που οι ίδιοι σχεδιάζουν
- Διακρατικές συνεργασίες για εμπλουτισμό των εμπειριών.

Έταιροι του Προγράμματος ήταν οι:

- ANEL A.E.
- PLANET BOP. ΕΛΛΑΔΟΣ
- ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΣΗΜΑΝΤΗΡΗ
- ΜΕΛ.Ε.ΤΕΔΚ
- Ο.Α.Ε.Δ.
- Κ.Ε.Κ. ΚΕΚΑΝΑΛ
- ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟΣ ΕΤΑΙΡΟΣ: ASSOCIAZIONE INTERNAZIONALE IMPEGNO CIVILE

PROJECT:

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ "EQUAL"

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΣΗ ΤΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στις 7 Σεπτεμβρίου 2001, κατατέθηκε πρόταση στο Υπουργείο Εργασίας με στόχο την διεκδίκηση χρηματοδότησης πρότασης από την **Κ.Π. Equal**.

Στην Λέσβο δημιουργήθηκε Αναπτυξιακή Σύμπραξη με συντονιστή την Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου, ΕΤΑΛ Α.Ε. με δέσμευση σε περίπτωση έγκρισης της πρότασης να μετατραπεί σε ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ.

Ο Τίτλος της Αναπτυξιακής Σύμπραξης είναι:
"ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΣΥΜΠΡΑΞΗ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ"

Ο Τίτλος της Πρότασης είναι:
"ΝΕΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ"

ΟΙ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ είναι :

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ ΕΤΑΙΡΟΣ	Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Λέσβου Α.Ε.– (ΟΤΔ), ΕΤΑΛ Α.Ε.
ΕΤΑΙΡΟΣ 1	Αναπτυξιακή Λήμνου Α.Ε.– (ΟΤΔ), ΑΝΕΛ Α.Ε.
ΕΤΑΙΡΟΣ 2	Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Χίου Α.Ε.– (ΟΤΔ), ΕΤΑΧ Α.Ε.
ΕΤΑΙΡΟΣ 3	Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Σάμου Α.Ε.– (ΟΤΔ), ΕΤΑΣ Α.Ε.
ΕΤΑΙΡΟΣ 4	ΤΕΔΚ Ν. Λέσβου-Λήμνου
ΕΤΑΙΡΟΣ 5	ΤΕΔΚ Ν. Χίου
ΕΤΑΙΡΟΣ 6	ΤΕΔΚ Ν. Σάμου
ΕΤΑΙΡΟΣ 7	Εμπορικό Επιμελητήριο Ν. Λέσβου-Λήμνου
ΕΤΑΙΡΟΣ 8	Εμπορικό Επιμελητήριο Ν. Χίου
ΕΤΑΙΡΟΣ 9	Εμπορικό Επιμελητήριο Ν. Σάμου
ΕΤΑΙΡΟΣ 10	Αναπτυξιακή Ν.Α. Λέσβου - Λήμνου, ΑΕΝΑΛ
ΕΤΑΙΡΟΣ 11	ΚΕΚ-ΚΕΣΠ ΚΑΛΟΓΡΙΔΗΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ Ο.Ε.
ΕΤΑΙΡΟΣ 12	ΚΕΚ ΟΜΗΡΟΣ
ΕΤΑΙΡΟΣ 13	ΚΕΚ Ν.Α. ΣΑΜΟΥ
ΕΤΑΙΡΟΣ 14	ΚΕΚΑΝΑΛ Α.Ε.
ΕΤΑΙΡΟΣ 15	Συνεταιριστική Τράπεζα Λέσβου Λήμνου
ΕΤΑΙΡΟΣ 16	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η προτεινόμενη Αναπτυξιακή σύμπραξη δημιουργήθηκε με στόχο να αντιμετωπίσει ένα γνωστό πρόβλημα, μια γνωστή ανισότητα στην νησιωτική μας κοινωνία μέρος της Ελληνικής πραγματικότητας η οποία καλείται να σταθεί ανταγωνιστικά σε ένα ενιαίο Ευρωπαϊκό περιβάλλον.

Η ανισότητα είναι η ελλιπής πληροφόρηση, όχι όμως μόνο στο επίπεδο της στατικής ενημέρωσης αλλά και στο επίπεδο της εμπύχωσης και της συμβουλευτικής ώστε να μπορέσει ο ενεργός πληθυσμός των νησιών μας να ξεπεράσει την αντίληψη της απομόνωσης να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών να αποκτήσει εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του και αυτοπεποίθηση για την δραστηριοποίησή του και ένταξή του στην ενεργή απασχόληση.

Καλείται η Α.Σ. να αντιμετωπίσει την πρόκληση της μόχλευσης για την δημιουργία προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας με ικανότητα να είναι ανταγωνιστικά σε ένα περιβάλλον υπό συνεχή δυναμική διαμόρφωση.

Οι προτεινόμενοι φορείς στην υποψήφια Α.Σ. καλούνται να ενεργοποιηθούν κάτω από συγκεκριμένες αρχές κοινά αποδεκτές μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα συσκέψεων και ανταλλαγών απόψεων.

Καθορίστηκε ο στόχος, καθορίστηκε η μέθοδος και αποφασίστηκε να συμπράξουν γιατί είναι αυτοί οι φορείς που στο σύνολό τους καλούνται καθημερινά να αντιμετωπίσουν τις αντιξοότητες της επαρχίας και να συμμετάσχουν ενεργά στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Με αυτά τα δεδομένα υπάρχει η πεποίθηση της Α.Σ. ότι είναι η πλέον κατάλληλη συλλογική εκπροσώπηση όλων αυτών των δυνάμεων, είναι καταξιωμένη πλέον αντίληψη ότι η προτεινόμενη Α.Σ. έχει τους μηχανισμούς, δηλαδή την νομική και θεσμική βάση (πρωτοβάθμια αυτοδιοίκηση - ΤΕΔΚ, δευτεροβάθμια αυτοδιοίκηση, και Περιφέρεια βορείου Αιγαίου) για διεξόδηση στον τοπικό πληθυσμό, έχει την συλλογικότητα των παραγωγικών τάξεων - τα Επιμελητήρια των νησιών του Β. Αιγαίου που στόχο τους έχουν να υπερκεράσουν την στατικότητα που τους επιβάλλει ο ρόλος τους, υπάρχουν οι κατάλληλες δομές εκπαίδευσης (τα Κέντρα Επαγγελματικής κατάρτισης),

Τέλος και ίσως το πλέον σημαντικό κομμάτι αυτής της Α.Σ. - Οι Ανώνυμες Εταιρείες Τοπικής Ανάπτυξης των νησιών μας (ΕΤΑΛ Α.Ε.-ΕΤΑΧ Α.Ε. - ΕΤΑΣ Α.Ε. ΑΝΕΛ Α.Ε.)- εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνται χρόνια στον χώρο με πλούσια εμπειρία διαχείρισης, σχεδιασμού και υλοποίησης μικρών αλλά αποτελεσματικών αναπτυξιακών στρατηγικών.

Οι εταιρείες αυτές με την δυναμική της ευελιξίας τους λόγω του ότι αποτελούν μια ισορροπημένη και αντιπροσωπευτική μετοχική σύνθεση φορέων μπορεί να αποτελέσει την εγγύηση της αντιπροσωπευτικότητας και της ουσιαστικής δυνατότητας επίλυσης προβλημάτων και διαχείρισης κρίσεων όποτε και εάν ανακύψουν.

Το σύνολο των φορέων μπορεί να συνεργαστεί και να αντιμετωπίσει το πρόβλημα και ότι οφείλει να δώσει απάντηση στη νέες ανάγκες που ανακύπτουν σε μια δυναμικά εξελισσόμενη εποχή.

Οι εμπλεκόμενοι φορείς είναι αυτοί που καθημερινά καλούνται να δώσουν απαντήσεις σε πολίτες επιχειρηματίες, σε αγρότες στους αγροτικούς συνεταιρισμούς στους γυναικείους αγροτικούς συνεταιρισμούς, και ειδικότερα σε στις/στους νέες γυναίκες και νέους άντρες οι οποίοι βρίσκονται στην πλέον δυναμική φάση της ηλικίας τους

(22-35) και επιδιώκουν να δραστηριοποιηθούν σε μια κοινωνία που έχει ανάγκη της περιβόητης "προστιθέμενης αξίας" αλλά δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν στην γραφειοκρατία και στον αρνητισμό των τυπικών δυσκολιών.

Επίσης όσοι εμπλέκονται στους φορείς ως στελέχη ή συνεργάτες είναι άτομα με πολύ καλή γνώση της πραγματικότητας και πολύ καλή κατάρτιση στα αντικείμενά τους, είναι άτομα τα οποία ουσιαστικά δημιούργησαν αυτή την ιδέα που περιγράφεται στην παρούσα πρόταση και γνωρίζουν στην πράξη ότι η επιτυχία της εφαρμογής μιας τέτοιας πρότασης θα φέρει σίγουρα αποτελέσματα και θα ανοίξει ορίζοντες στην προσπάθεια να αρθεί η ανισότητα που παρουσιάζουν οι απομονωμένες περιοχές.

Υπάρχει η πεποίθηση ότι τα αποτελέσματα των προτεινόμενων ενεργειών και δράσεων δεν θα μείνουν ανεκμετάλλευτα γιατί από μόνα τους αποτελούν λύσεις και αυτόματα μπορούν να ενσωματωθούν στην λειτουργία των υφιστάμενων φορέων δημιουργώντας έτσι μια νέα αντίληψη μια νέα φιλοσοφία αντιμετώπισης της απασχόλησης και επιχειρηματικότητας.

Όλοι μας γνωρίζουμε και έχουμε πάγια πλέον αντίληψη ότι δεν πρόκειται να αρθούν οι ανισότητες αυτόματα, ότι δεν είναι εφικτό να μετατραπεί η περιφέρεια σε κέντρο και σαφώς δεν είναι αυτό το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα είναι να μπορέσουμε να διαφοροποιήσουμε την επιχειρηματική κουλτούρα να μετασχηματιστεί η υφιστάμενη κατάσταση και να ενσωματωθούν σε αυτή οι δυναμικές τάσεις που αναπτύσσονται στην Ευρωπαϊκή πραγματικότητα.

Όλη αυτή η προσέγγιση δεν είναι δυνατόν από τη στιγμή που προκύπτει από ανάγκη, που δίνει ώθηση στην τοπική κοινωνία, που έχει τα εχέγγυα να ενσωματωθεί στην καθημερινότητα της κοινωνίας μας και στην λειτουργική καθημερινότητα των φορέων που δραστηριοποιούνται σε αυτή να μην μπορέσει να έχει βιωσιμότητα και μελλοντική αξιοποίηση. Η διάδοση των αποτελεσμάτων θεωρείται αυτονόητη από τη στιγμή που ενσωματώνονται στις πολιτικές των φορέων που κάνουν την πρόταση είναι αυτονόητη γιατί διασφαλίζει την αποτελεσματικότητά τους και τον λόγο ύπαρξής τους εφόσον στην μεγάλη τους πλειοψηφία υπάρχουν για να βρίσκουν και να προτείνουν λύσεις και να επιδιώκουν την άρση των ανισοτήτων των πολιτών που τυπικά καλούνται ομάδες στόχου ουσιαστικά είναι ο κορμός της περιφέρειας μας και η διασφάλιση του μέλλοντός της.

Οι προτεινόμενες Δράσεις είναι οι ακόλουθες:

ΕΝΕΡΓΕΙΑ II	ΔΡΑΣΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ
	ΔΡΑΣΗ 1.1 - ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΔΟΜΩΝ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΥΕΛΙΚΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΕΜΨΥΧΩΤΩΝ
	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΜΨΥΧΩΤΩΝ
	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΜΨΥΧΩΤΩΝ
	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ-ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΟΜΑΔΑΣ ΕΜΨΥΧΩΤΩΝ
	ΔΡΑΣΗ 1.3 - ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΑΚΕΤΩΝ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΟΜΑΔΑΣ - ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΟΜΑΔΑΣ - (ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΟΤΔ)
ΔΡΑΣΗ 1.2 - ΔΙΚΤΥΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ - ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ, ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΟΥ ΜΟΝΙΜΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ
ΚΟΜΒΙΚΟ ΣΗΜΕΙΟ-ΚΕΝΤΡΟ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ
ΑΝΤΕΝΑ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ
ΔΡΑΣΗ 2.1 ΠΑΡΟΧΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ - ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗΣ

ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΣΤΗ ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΥ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ
ΔΡΑΣΗ 2.2 - ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΩΝ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ (ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ)
ΜΕΛΕΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ
ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΔΡΑΣΗ 3.2 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΙΚΟΝΙΚΟΥ CLUSTER - ΑΛΥΣΙΔΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΜΕΛΕΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΟΜΒΟΥ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ, ΠΡΟΒΟΛΗ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΜΒΟΥ
ΔΡΑΣΗ 3.1 - ΠΑΡΟΧΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΧΡΗΣΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ
WORKSHOPS - ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ, ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ
ΔΡΑΣΗ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ - ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ)
ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΥΝΕΧΟΥΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ (ΕΧ-POST, ΟΝ-GOING, ΕΧ-ANTE)
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ)
ΔΡΑΣΗ - ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΟΙΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Κέντρο Επιχειρηματικότητας Νομού Λέσβου

ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ

Υποστήριξη Καινοτόμων Δράσεων Βορείου Αιγαίου

ΝΑΙΑΣ

Το πρόγραμμα **ΝΑΙΑΣ** έχει ως στόχο του να συμβάλλει στην **ανάπτυξη μίας νέας, πρωτοποριακής, περιφερειακής ταυτότητας** στην περιοχή του Βορείου Αιγαίου καθώς και να προωθήσει τη **χρήση των νέων τεχνολογιών, μεθόδων και τεχνογνωσίας από τους επαγγελματίες**. Οι στόχοι του προγράμματος εντάσσονται στο πλαίσιο των γενικότερων στόχων του περιφερειακού επιχειρησιακού σχεδίου. Ο βασικός στόχος του προγράμματος είναι να αναπτύξει πιλοτικές εφαρμογές, ώστε να υποστηρίξει τις ανάγκες σημαντικών οικονομικών τομέων για την περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου, να βελτιώσει την ποιότητα ζωής, να πειραματιστεί με την καινοτόμο χρήση των τεχνολογιών και τελικά να παρακολουθήσει τα οφέλη της εφαρμογής τους και να προσδιορίσει πώς τα αποτελέσματα μπορούν να βελτιωθούν, σε επίπεδο υψηλής ποιότητας για το σύνολο των δραστηριοτήτων της περιοχής, μετά το τέλος του προγράμματος. Η συνολική διάρκεια του έργου υπολογίζεται στα **δύο χρόνια** περίπου, ξεκινώντας από τις αρχές του 2002 και τελειώνοντας τον Ιούνιο του 2004.

Το **Επιμελητήριο Λέσβου είναι η Διαχειριστική Αρχή του προγράμματος ΝΑΙΑΣ** (υλοποιείται από τη Μονάδα Διαχείρισης του Επίκεντρου). Οι στόχοι του προγράμματος είναι οι εξής:

- Ανάπτυξη μίας μεθοδολογίας **τεχνικής διαχείρισης καινοτομιών (ΤΔΚ)**, κατάλληλα προσαρμοσμένης στις τοπικές ανάγκες και πρότυπα για την προώθηση και εισαγωγή μίας καινοτόμου νοοτροπίας στην επιχειρηματική κοινότητα της περιφέρειας.
- Ανάπτυξη **σύγχρονων υπηρεσιών σχετικά με τα επιχειρηματικά σχέδια** και την παγκοσμιοποίηση με στόχο την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας και την εξέλιξη των υφιστάμενων επιχειρήσεων καθώς και την προώθηση ίδρυσης νέων επιχειρήσεων.
- Δημιουργία μίας **θύρας ηλεκτρονικού εμπορίου** για τη διαμόρφωση και προώθηση ενός κλίματος ηλεκτρονικού επιχειρείν στον επιχειρηματικό τομέα της περιφέρειας.
- Δημιουργία ενός **τοπικού οικολογικού σήματος** για όλες τις εταιρίες της περιοχής βάσει ολοκληρωμένων σχεδίων προϊόντων με στόχο την ενδυνάμωση της παραγωγής και των προώθηση των οικολογικών προϊόντων για τις αγορές.
- Ανάπτυξη **νέων προϊόντων με βάση τους υπάρχοντες τοπικούς πόρους**, με στόχο να ενισχυθεί η παραγωγή και η προώθηση εναλλακτικών τοπικών προϊόντων.
- Υιοθέτηση **βέλτιστων συστημάτων διαχείρισης αποβλήτων ελαιουργείων** για τις εταιρίες της περιοχής, με την λήψη μέτρων προστασίας περιβάλλοντος και με την εμπλοκή επιχειρήσεων σε καινοτόμες μεθόδους.

Τοπική στρατηγική για την απασχόληση στον τομέα της Αειφορίας :

ΟΡΦΕΑΣ

Το πρόγραμμα - έργο αφορά την **διαμόρφωση και εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης τοπικής στρατηγικής για την ενίσχυση της απασχόλησης** στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, η οποία θα αντιμετωπίσει τις δυσκολίες που δημιουργεί η νησιωτικότητα της περιοχής και η γεωγραφική της απομόνωση και ταυτόχρονα θα εκμεταλλεύεται τις θετικές προϋποθέσεις που δημιουργεί για την **αειφόρο ανάπτυξη και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας** η υψηλή ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος και η σημαντική πολιτιστική κληρονομιά της περιφέρειας.

Στο πλαίσιο του προγράμματος ΟΡΦΕΑΣ μια **έρευνα είναι σε εξέλιξη σχετικά με τον πληθυσμό**, την ανεργία και άλλα θέματα της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Τα αποτελέσματα θα χρησιμοποιηθούν σε μια έκθεση που αφορά την παρούσα κατάσταση στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Ταυτόχρονα είναι σε εξέλιξη ένας **μηχανισμός ανάπτυξης** για να καταγράψει τις ανάγκες και τις δυνατότητες των επιχειρηματικών δράσεων και την χρήση τοπικών πόρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τουρισμός είναι το φαινόμενο κατά το οποίο οι άνθρωποι διαθέτουν το χρόνο και τα χρήματα τους σε διαφορετικό μέρος από αυτό στο οποίο εργάζονται ή διαμένουν. Η εμφάνισή του οφείλεται στη φύση του ανθρώπου να ανακαλύπτει το περιβάλλον, την ιστορία και τον πολιτισμό. Η τουριστική δραστηριότητα έχει ως αξιοποιήσιμο πόρο το περιβάλλον (φυσικό, πολιτιστικό, κοινωνικό). Η διαφύλαξη του περιβάλλοντος (των φυσικών πόρων) που είναι ο κυριότερος τουριστικός πόρος αποτελεί πρωταρχική προϋπόθεση γιατί υποβάθμιση ή καταστροφή του οδηγεί μακροπρόθεσμα στην εξάλειψη δυναμικού πόρου. Ο «Εναλλακτικός τουρισμός» και κυρίως ο Αγροτικός τουρισμός ως καινούριες δραστηριότητες αποτελούν μια φυσική οδό προς την ανάπτυξη των αγροτικών (μειονεκτικών) περιοχών.

Η μεγάλη διασπορά στο χώρο που χαρακτηρίζει το Βόρειο Αιγαίο ως νησιωτική περιφέρεια, δυσχεραίνει την επικοινωνία και εμποδίζει τη λειτουργία των νησιών (Λέσβος, Λήμνος και Αγ. Ευστράτιος) ως διοικητικά, οικονομικά και πολιτιστικά κέντρα. Η οικονομίας τους είναι κυρίως αγροτική (οι επενδύσεις στον πρωτογενή τομέα γίνονται εκεί όπου παραδοσιακά ασκούνται η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία) με περιορισμένο δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Κυρίαρχο στοιχείο για τη Λέσβο είναι η ελαιοκαλλιέργεια και για τη Λήμνο η αμπελοργία και τα σιτηρά.

Υπάρχει σημαντική ανάπτυξη της κτηνοτροφίας με έμφαση στην προβατοτροφία. Τα δεδομένα του μεγάλου κατακερματισμού του γεωργικού κλήρου, των απαρχαιωμένων μεθόδων παραγωγής, της δυσχέρειας εξασφάλισης αγορών για το πρωτογενές προϊόν και του γερασμένου πληθυσμού που ασχολείται με το πρωτογενή τομέα είναι τα βασικότερα προβλήματα από επενδυτικής πλευράς αναδιάρθρωσης του κλάδου. Οι κλάδοι των οπωροκηπευτικών και των υδατοκαλλιεργειών είναι ως τώρα σχεδόν ανεκμετάλλετες. Μπορούν να γίνουν επενδύσεις στο δευτερογενή τομέα όπως προϊόντων βιοτεχνικής παραγωγής, προϊόντων απευθυνόμενων στην τοπική αγορά και προϊόντων με έντονα παραδοσιακά ή τοπικά στοιχεία (λαδωτήρι Λέσβου, καλαθάκι Λήμνου, ούζο Μυτιλήνης, κρασί Λήμνου, ελαιόλαδο αλίπαστα). Η ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα κυρίως του τουρισμού προϋποθέτει προστασία και ανάδειξη του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος, προστασία και ανάδειξη της παραδοσιακής παραγωγής, στήριξη και ανάπτυξη της παραγωγής τυποποιημένων και ποιοτικών τοπικών προϊόντων κι έχει αυτονόητη θετική επίδραση σε όλους τους τομείς της τοπικής οικονομίας με τον τουρισμό να κινείται παράλληλα και ανατροφοδοτικά και όχι ανταγωνιστικά. Βασικό κομμάτι του εναλλακτικού τουρισμού και μάλιστα του υψηλού εισοδήματος είναι ο θεραπευτικός τουρισμός και η διασπορά των τουριστικών καταλυμάτων που συνδέονται με δραστηριότητες του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Βασικός άξονας της τουριστικής ανάπτυξης στο νομό παραμένει η ανάπτυξη μαζικού τουρισμού (οργανωμένη μετακίνηση μιας ομάδος ατόμων για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, σε συγκεκριμένο τόπο συνήθως για παραθαλάσσιες διακοπές) στα παράλια(Μήθυμνο, Ερεσσός, Καλλονή, Πλωμάρι, Μύρινα) τους θερινούς μήνες. Ο μαζικός ηλιοτροπικός τουρισμός μπορεί να δημιουργήσει σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα τόσο για τους φυσικούς πόρους όσο για την αναπτυξιακή πορεία. Το νησί της Λέσβου είναι ένα από τα μεγαλύτερα νησιά της Ελλάδας στα ανατολικά της χώρας και διοικητικά υπάγεται στην περιφέρεια του Β. Αιγαίου. Το κλίμα της είναι μεσογειακό με ήπιο βροχερό χειμώνα και ζεστό καλοκαίρι. Χαρακτηριστικοί είναι οι ισχυροί βόρειοι άνεμοι που πνέουν το καλοκαίρι και τον χειμώνα με αποτέλεσμα το μικρό ποσοστό ημερών με νέφωση. Η μέση ετήσια θερμοκρασία είναι 17,3 βαθμούς κελσίου και το μέσο ετήσιο ύψος βροχής 763χιλ. Ο πληθυσμός του νησιού ανέρχεται στους 87.151 κατοίκους. Το νησί παρουσιάζει πλούσια φύση, με έντονες εναλλαγές μορφολογικών στοιχείων, σπάνια χερσαία οικοσυστήματα (υγροβιότοπος, απολιθωμένο δάσος) και φυσικά μνημεία (σπήλαια). Αξιόλογο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ιαματικές πηγές οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα κτίσματα νησιωτικής αρχιτεκτονικής οι αρχαιολογικοί χώροι και οι ιστορικοί τόποι. Η Λέσβος ως τουριστική περιοχή, χαρακτηρίζεται από πλούσιο φυσικό περιβάλλον με πολλές αλλαγές τοπιού και παρουσιάζει έντονο ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Παρουσιάζει, ωστόσο, μια ιδιομορφία ως τουριστικό προϊόν, την έλλειψη αμμωδών παραλιών, γεγονός που δρα ανασταλτικά στην ανάπτυξη κλασσικού τύπου τουρισμού. Μπορεί να αναδείξει όμορφη και καθαρή θάλασσα αφού πολλές ακτές της έχουν τιμηθεί με τη Γαλάζια σημαία της ΕΟΚ.

A. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Συμπεριλαμβάνει την επαφή του τουρίστα με τη γενικότερη καλλιτεχνική και πολιτιστική δραστηριότητα μιας περιοχής. Προσφέρει πνευματική άνοδο και διεύρυνση των γνώσεων για την πολιτιστική κληρονομιά, τόσο για τους τουρίστες όσο και για τους γηγενείς, οι οποίοι έχουν την ευκαιρία να συμμετάσχουν σε πολυάριθμα πολιτιστικά γεγονότα και το έναυσμα να επισκεφτούν τον τοπικό τους πλούτο. Η δραστηριότητα αυτή δίνει το οικονομικό κίνητρο για τη διάσωση της πολιτιστικής κληρονομιάς και παραδοσιακής κληρονομιάς (αναπαλαίωση κτισμάτων, συντήρηση αρχαιολογικών πόρων και ιστορικών μνημείων). Σημαντική είναι η διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας στο χρόνο, που αίρει τον εποχιακό της χαρακτήρα. Η ανάπτυξη χειμερινού πολιτιστικού τουρισμού με μειωμένο κόστος προσφέρει μόνιμη απασχόληση στον τουρισμό.

Οι πολιτιστικοί πόροι είναι:

1. Μνημεία

- Ναός της Κλοπεδής Αγ. Παρασκευής
- Ναός στα Μέσα Καλλονής
- Ναός του Βρησιγενούς Διονύσου και αρχαίο Λιμάνι Αγ. Φωκά Βατερών
- Ιερό της Άντισσας
- Αρχαίο θέατρο Μυτιλήνης
- Ρωμαϊκό υδραγωγείο Μυτιλήνης
- Λείψανα παλαιοχριστιανικών βασιλικών Υψηλομετώπου
- Σπήλαιο Αγ. Βαρθολομαίου Ταξιαρχών Μυτιλήνης
- Αρχαίο θέατρο Ηφαιστείας Μούδρου Λήμνου

- Ιερό Καβειρίων και Αρτέμιδος Λήμνου
- Προϊστορικός οικισμός Πολιόχνης Λήμνου

2. Μουσεία

- Αρχαιολογικό
- Βυζαντινό
- Θεοφίλου
- Τεριάντ
- Λαϊκής Τέχνης Βλάχου
- Λαϊκής Τέχνης Παιδαγωγικής Ακαδημίας Μυτιλήνης
- Λαϊκής Τέχνης
- Μουσεία αγροτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (Λαογραφικό μουσείο Πορτιανών, Μουσείο ναυτικής παράδοσης και σπογγαλιείας και Ναυτικό μουσείο Σκάλας Μιστεγγών).
- Μουσείο παλαιών μηχανημάτων παραγωγής ούζου στο Πλωμάρι
- Μουσείο φυσικής ιστορίας Βρίσας
- Μουσείο φυσικής ιστορίας απολιθωμένου δάσους Σιγρίου
- Λαογραφικό μουσείο Καλλονής

3. Κάστρα

- Μυτιλήνης (1373 από τον γενοβέζο Γατελούζο Φραγκίσκο)
- Μήθυμνας (μεσαιωνικό)
- Σιγρίου (1757 από τους Τούρκους)
- Φρούριο Μύρινας

4. Εκκλησίες – Τζαμιά

- παλιές εκκλησίες στη Τζίθρα, Παπιανά και Ανεμώτισα, μονή Περιβολής Ερεσού, Αγ. Βαρβάρας Παμφίλων, Αγ. Θεράποντας και Αγ. Θεοδώρων (βυζαντινό μνημείο) Μυτιλήνης, Αγ. Μαρίνης της ομώνυμης κοινότητας, Ιερός ναός Αγ. Τριάδας Μύρινας.
- Τζαμιά: Γενί Τζαμί και Βαλιζαντέ

5. Απολιθωμένα Δάση

- Σιγρίου- Άντισσας- Ερεσού και στο νησάκι Νησιώπη
Κατασκευάστηκε Γεωρπάρκο και Μουσείο φυσικής ιστορίας απολιθωμένου δάσους Σιγρίου.

B. ΣΥΝΘΕΤΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στο σύνθετο η ενασχόληση των τουριστών σχετίζεται με το είδος του τουριστικού πόρου (θεραπευτική αγωγή, χειμερινά σπορ, αθλητισμός, πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.α.)

Ο **σύνθετος αγροτικός τουρισμός** μπορεί να υφίσταται σε:

- Θεραπευτικό (κέντρα ιαματικού τουρισμού)
- Αθλητικό (αθλητικά κέντρα, χιονοδρομικά κέντρα, ορειβάσις, κυνήγι, ψάρεμα, καταδύσεις)
- Φυσιολατρικό (κάμπινγκ, παιδικές κατασκηνώσεις)
- Επιστημονικό (κέντρα διερχομένων, μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, συνέδρια)
- Πολιτιστικό – Καλλιτεχνικό (φεστιβάλ)

Κάθε αγροτικός χώρος πρέπει να μπορεί να αναδείξει κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό (φυσική ομορφιά, πολιτιστικούς χώρους, παραδοσιακή αρχιτεκτονική) και επίδειξη συγκριτικού πλεονεκτήματος. Έτσι διαφυλάσσονται οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι και κηρύττονται οικισμοί διατηρητέοι για τη διάσωση της τοπικής και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και άλλων. Πελάτες του αγροτουρισμού είναι έλληνες μετανάστες, έλληνες (ή αλλοδαποί) που ζουν στον ελλαδικό χώρο και αλλοδαποί.

1. Αγροτουριστικά χωριά:

Το 1983 ιδρύθηκε ο αγροτουριστικός συνεταιρισμός γυναικών Πέτρας. Η Πέτρα είναι παραθαλάσσιο και γραφικό χωριό με αμμουδερή παραλία και μια υπέροχη εκκλησία της Παναγίας Γλυκοφιλούσας κτισμένη πάνω σε βράχο. Οι τουρίστες μπορούν να νοικιάσουν δωμάτια των σπιτιών των μελών, να παρακολουθήσουν και να συμμετάσχουν στις αγροτικές εργασίες. Επίσης μπορούν να αγοράσουν παραδοσιακά γλυκά, υφαντά, κεραμικά και να απολαύσουν γεύματα και γλυκά φτιαγμένα από τις γυναίκες μέλη. Διδάσκονται μαθήματα γλώσσας, τοπικών χορών και παραδοσιακής μαγειρικής.

Επίσης δημιουργήθηκαν αγροτουριστικά καταλύματα στο νησί του Αγ. Ευστρατίου και στον Κάσπακα Λήμνου καθώς και πρότυπες αγροτουριστικές μονάδες στους Δήμους Καλλονής και Ιππείου.

2. Ψαροχώρια:

Οι προσφερόμενες διακοπές συνδέονται άμεσα με τη ζωή των ψαράδων και τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες της θάλασσας. Γνωστό είναι το Σίγρι στα δυτικά της Λέσβου με μικρό κάστρο χτισμένο από τους Τούρκους.

3. Παραδοσιακοί οικισμοί:

Έχουν ιδιαίτερη αρχιτεκτονική όψη και πολεοδομική οργάνωση. Τέτοιοι είναι οι παραδοσιακοί οικισμοί Πολυχνίτου, Μανταμάδου, Μήθυμνας (μεσαιωνικός με σπίτια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής), Πέτρας, Αγιάσου, Συκαμινέων, Βατούσας και Πολυχνίτου. Στη Μυτιλήνη οι περιοχές Σουράδας και Κιόσκι έχουν παλαιάς αρχιτεκτονικής αρχοντικά και η παλαιά πόλη Επάνω Σκάλα φημίζεται για το παλιό της λιμάνι. Στην επαρχία Πλωμαρίου υπάρχουν οι οικισμοί: Κάτω Χωριό, Λοβοχώρι, Ραχίδι, Κουρνέλα, Βαλανιάς, Μηλιές και Δρότα

4. Ορεινά χωριά:

Είναι αγροτικοί οικισμοί σε ορεινές περιοχές με κύρια απασχόληση την ορειβασία, υλοτομία και τυροκομία. Στη κοινότητα Αμπελικού υπάρχει μεσαιωνικός πύργος.

5. Χωριά με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος:

Τέτοιοι οικισμοί είναι το Σίγρι με το απολιθωμένο δάσος και οι Ταξιάρχες Μυτιλήνης με το σπήλαιο του Αγίου Βαρθολομαίου.

Ο **αγροτικός τουρισμός** αποτελεί μια ήπια μορφή τουρισμού με περιορισμένες αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον ενώ συμβάλλει στην περιφερειακή και κυρίως αγροτική ανάπτυξη. Ειδικότερα διακρίνονται τα εξής οφέλη:

- 1. Ενίσχυση της μεταποίησης όσον αφορά στα παραδοσιακά προϊόντα-βιοτεχνίες-μέσω της προώθησης και κατανάλωσής τους από τους τουρίστες.**

Νέες Βιοτεχνίες – μικρές επιχειρήσεις

Στη **Λέσβο** δημιουργήθηκαν:

- μονάδα παραγωγής γλυκών και μαρμελάδας (Παπαγιαννίδη)
- μονάδα παραγωγής παραδοσιακών γλυκών Κοινότητας Σκουτάρου
- μονάδα τυποποίησης μελιού (Μελισσοκομικό συνεταιρισμό Αλυφαντών)
- μονάδα τυποποίησης βρώσιμης ελιάς (ΛΕΒΑ Α.Ε.- Μόρια)

Εκσυγχρονισμός – επέκταση βιοτεχνιών – μικρών επιχειρήσεων

Στη **Λέσβο** εκσυγχρονίστηκαν:

- ελαιοτριβείο με κλασική γραμμή παραγωγής αθέρμιστου λαδιού στην Κοινότητα Μόριας
- βιοτεχνία αλίπαστων (Μπουχλή)
- τυροκομεία (Αχλαδεράς, Ερεσού, Αγ. Παρασκευής, Μανταμάδου, Άγρας, Φίλιας, Τυροκομικής Λέσβου Κλειούς)
- βιοτεχνίας παρασκευής γιαουρτιού (Τσουκαρέλλης – Αγιάσος)
- μονάδα τυποποίησης ελαιολάδου (ΕΑΣ Λέσβου)
- μονάδα ραφινερίας ελαιολάδου (ΕΑΣ Λέσβου)
- μονάδα παραγωγής ούζου (Βαρβαγιάννη)
- μονάδες οικοτεχνίας, χειροτεχνίας και ειδών λαϊκής τέχνης

Βελτιώθηκε η κτιριακή υποδομή και ο μηχανολογικός εξοπλισμός μονάδων που δραστηριοποιούνται στη βιοτεχνία ξυλόγλυπτων, κεραμικών, υφαντών και παραδοσιακών επίπλων (Παράκοιλα, Πάμφιλα, Μανταμάδος, Αγιάσος,

Πολυχνίτος, Πλωμάρι, Κεραμειά) και εκουγχρονίστηκε μονάδα παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης στη Λήμνο.

2. Ώθηση για άρση της εντεινόμενης αστικοποίησης μέσω της δημογραφικής ενίσχυσης των αγροτικών περιοχών.
3. Άνοδος του βιοτικού επιπέδου στις αγροτικές περιοχές.
4. Προσφορά της δυνατότητας του τουρισμού με χαμηλό κόστος που απευθύνεται σε όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Γ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ- ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Έχει σκοπό τη συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, τη διεξαγωγή εμπορικών συναλλαγών, τη σύναψη συμφωνιών και τη διεξαγωγή διάφορων επαγγελματικών-επιστημονικών επαφών (συνέδρια, εκθέσεις). Η Λέσβος έχει φιλοξενήσει ήδη κάποια συνέδρια όπως στο Μόλυβο, Σίγρι, Πλωμάρι, Μυτιλήνη και Αγ. Παρασκευή.

Δ. ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΒΙΟΤΟΠΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΥ (ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ) ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι 4 βιότοποι της Λέσβου που έχουν χαρακτηριστεί βιότοποι CORINE είναι:

- ο κόλπος Καλλονής, παράκτιος υγρότοπος φιλοξενεί 51 είδη πουλιών όπου προωθείται η παρατήρηση της άγριας ζωής (bird-watching). Στο νησί έχουν παρατηρηθεί 209 είδη πουλιών, ενώ φωλιάζουν 117 είδη.
- ο κόλπος της Γέρας και το έλος Ντίπι, σημαντικό μεταναστευτικό πέρασμα και περιοχή φωλιάσματος πολλών πουλιών.
- ο Όλυμπος (ύψους 987μ.), χερσαίο ορεινό οικοσύστημα με σπάνια χλωρίδα ιδιαίτερα το είδος COMPERIA COMPERIANA και προσφέρεται για δασοτουρισμό , ορειβασία, πεζοπορία, ορεινή ποδηλασία και βόλτες με δίκυκλες μοτοσικλέτες.
- η δυτική χερσόνησος της Λέσβου, είναι χερσαίο οικοσύστημα με σπάνια φυτά κατάλληλο για αναζήτηση βιολογικών δειγμάτων και μελέτη του σπάνιου οικοσυστήματος.

Περιπατητικός τουρισμός

Επιλέγονται όμορφες και καλά μελετημένες διαδρομές και έχουν χαραχθεί 4 πεζοπορικές διαδρομές στο νησί (τουριστικές περιπατητικές διαδρομές γνωριμίας με τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της Λέσβου τα << μονοπάτια της ελιάς>>, πατουμένη Αγιάσου) και η κλασική δασική διαδρομή Καλλονής – Κλαπάδου – Λαφιώνα.

E. ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η αξιοποίηση των ιαματικών πηγών αποτελεί μια ήπια μορφή ανάπτυξης τουρισμού που αποκλείει ισχυρές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η Λέσβος αποτελεί μια από τις πιο αξιόλογες και πλούσιες γεωθερμικές περιοχές της χώρας σε γεωθερμικά ρευστά χαμηλής ενθαλπίας. Εκσυγχρονίστηκαν οι λουτρικές εγκαταστάσεις και οι χώροι υποδοχής των λουομένων στους χώρους των παρακάτω ιαματικών πηγών του νησιού:

- Δήμου Λ. Θερμής (Σιδηρούχες αλιπηγές μεσόθερμες 47 βαθμούς κελσίου)
- Θερμά κόλπου Γέρας (Χλωρονατριούχος πηγή, μεσόθερμη 41 βαθμούς κελσίου)
- Θερμές πηγές Δήμου Πολυχνίτου (Χλωρονατριούχες πηγές, μέχρι 82 βαθμούς κελσίου, ασθενώς ραδιενεργή, κατάλληλες για θεραπεία ρευματισμών, αρθρίτιδας, γυναικολογικών και δερματολογικών παθήσεων)
- Αγίου Ιωάννου κοινότητας Λισβορίου (Χλωρονατριούχος υπέρθερμη 69 βαθμούς κελσίου)
- Εφταλούς Δήμου Μολύβου (Χλωρονατριούχος πηγή, ραδιενεργός 47 βαθμούς κελσίου)
- Θέρμα Δήμου Μύρινας

ΣΤ. ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑΤΙΚΟΣ

Δεκάδες Ιερές Μονές, εκκλησίες και ξωκλήσια ιστορικής σημασίας, διάσπαρτα στα νησιά του Βορείου Αιγαίου, προσδίδουν μια μοναδική διάσταση στην πνευματική ταυτότητα της περιοχής. Κάποια από τα σπουδαιότερα προσκυνήματα της Λέσβου είναι η Παναγία της Αγιάσου, με εικόνα φιλοτεχνημένη από τον Ευαγγελιστή Λουκά, η Μονή του Αγίου Ραφαήλ, το Μοναστήρι του Ταξιάρχη στο Μανταμάδο και η Μονή Λειμώνος στην Καλλονή.

Η. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Είναι οργανωμένη τουριστική δραστηριότητα προτεινόμενη από συλλόγους και οργανισμούς χωρίς κερδοσκοπικό σκοπό, επιτρέποντας την είσοδο λιγότερων ευκατάστατων στρωμάτων του πληθυσμού στον τουρισμό (εργάτες, νέοι και άτομα τρίτης ηλικίας). Συμβάλλει σημαντικά στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ- ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

- Αυξανόμενη απροσωποίηση των σχέσεων
- Επαγγελματική και γεωγραφική κινητικότητα
- Αύξηση χάσματος γενεών
- Απώλεια αλληλοβοήθειας
- Αλλαγές στην κοινωνική στρωμάτωση
- Περισσότερες ευκαιρίες για μόρφωση
- Δημιουργία νέων ιδεών, προτύπων και τρόπων ζωής

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1. Επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον

- ρύπανση νερών (θάλασσα, ποτάμια) από υγρά και στερεά απόβλητα- απορρίμματα.
- ρύπανση παράκτιας ζώνης και χερσαίων περιοχών
- απώλεια, υποβάθμιση φυσικού τοπίου
- διαταραχές στη χλωρίδα και πανίδα
- απώλεια και υποβάθμιση φυσικών πόρων (έλλειψη νερού, υφαλμύρωση)

2. Επιπτώσεις στο δομημένο περιβάλλον

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού στηρίζεται στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων (φυσικό περιβάλλον), το δομημένο περιβάλλον και τα τοπικά προϊόντα.

ΤΟΠΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Αξιοποίηση τοπικών προϊόντων

Η αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων προϋποθέτει την ύπαρξη αγοράς στην οποία θα μπορούν να διατεθούν. Τα τοπικά προϊόντα πρέπει να χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα.

Δραστηριότητες που απευθύνονται στους τουρίστες είναι:

Επισκέψεις σε χώρους έκθεσης προβολής τοπικών προϊόντων (Κέντρο αναζήτησης παλιών γεύσεων Μυλέλια ΕΠΕ – Τηπειος)

-Επισκέψεις σε χώρους παραγωγής τοπικών προϊόντων (καλλιέργειες, ελαιοτριβεία)

-Συμμετοχή σε μαθήματα

-Συμμετοχή σε διαδικασίες παραγωγής

ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ:

1. ΕΛΙΕΣ-ΛΑΔΙ

- βιολογική καλλιέργεια από το κληροδότημα Σημαντήρη (εξαγωγή βιολογικών προϊόντων και υποπροϊόντων ελιάς).
- τυποποίηση βρώσιμης ελιάς (ΛΕΒΑ Α.Ε.-Μόρια)
- παραγωγή αθέρμιστου λαδιού (Μόρια)

2. ΓΑΛΑ

- επεξεργασία γάλακτος της Ε.Α.Σ Λήμνου
- παραγωγή τυριών (προϊόντα Π.Ο.Π) όπως φέτα, κασέρι, λαδοτύρι Μυτιλήνης και καλαθάκι Λήμνου
- γιαουρτιού Μανταμάδου (σε πλήλινη συσκευασία) και Αγιάσου (Τσουκαρέλλης)
- τραχανάς

3. ΜΕΛΙ

- παραγωγή μελιού Λέσβου (Αγρ. Συνεταιρισμού Αλυφάντων) και Λήμνου, βασιλικού πολτού, γύρης και πρόπολης.

4. ΣΤΑΦΥΛΙΑ

- παραγωγή καλής ποιότητας σταφυλιών και οίνου (VQPRD) Λήμνου.
- μονάδα παραγωγής ούζου (Βαρβαγιάννη)

5. ΦΡΟΥΤΑ

- παραγωγή μαρμελάδων (Παπαγιαννίδη), γλυκών (γλυκά κουταλιών Λήμνου), παραδοσιακών γλυκών Σκουτάρου και αποξηραμένων φρούτων.
- εμφιάλωση αναψυκτικών (Λήμνου)

6. ΞΗΡΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

- καρύδια, αμύγδαλα

7. ΒΟΤΑΝΑ

- τσάι (βουνού), χαμομήλι, κυνόροδα και μελισσόχορτο Πλωμαρίου (βιταμίνη C), βλαστοί, ρίζες, φύλλα.

8. ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ ΚΑΙ ΟΣΠΡΙΑ

- ψωμί Λισβορίου, Αγ. Παρασκευής, Λήμνου και ζυμαρικά (φλωμάρια Λήμνου).

9. ΨΑΡΙΑ

- αλίπαστων (Μπουχλή)
- επεξεργασίας και τυποποίησης αλιευμάτων Λήμνου

Αξιοποίηση τοπικών φυσικών πόρων

- Δημιουργία επιχείρησης επεξεργασίας και τυποποίησης τοπικής πέτρας (Μιστεγνών, Λήμνου).
- Εκσυγχρονισμός σαπωνοποιείου στα Πάμφιλα.
- Πρότυπη εγκατάσταση παροχής ηλεκτρικού ρεύματος από αξιοποίηση ηλιακής ενέργειας στο Βαφειό-Μήθυμνας.

Αξιοποίηση δομημένου περιβάλλοντος

Οι ενέργειες που αφορούν στη δημιουργία κάποιων έργων υποδομής (που σέβονται τον παραδοσιακό χαρακτήρα των οικισμών) και παροχής υπηρεσιών είναι:

- Καταλύματα παραδοσιακού χαρακτήρα ειδικότερα έγιναν τα παρακάτω:
 - Συντήρηση και αναπαλαίωση δημοτικού ακινήτου σε Ξενώνα και βιβλιοθήκη στο Δήμο Ερεσού.
 - Αναπαλαίωση παραδοσιακού κοινοτικού κτιρίου σε Ξενώνα στην Κοινότητα Πλαγιάς.
 - Εκσυγχρονισμός δωματίων με ηλεκτρο-μηχανολογικό εξοπλισμό αγροτουριστικού συνεταιρισμού Γυναικών Δήμου Πέτρας.
 - Ανακαίνιση παραδοσιακού κτιρίου (Πασσάδικα) Δήμου Θερμής σε Ξενώνα.
 - Αναπαλαίωση παλαιού αλευρόμυλου (Περγάμηνού Στρ.) σε Ξενώνα.
 - Μετατροπή παλαιού ελαιτριβείου σε Ξενώνα Κοινότητας Συκαμινέας.
 - Μετατροπή παλαιού δημοτικού ακινήτου σε Ξενώνα Δήμου Πολυχνίτου.
 - Αναπαλαίωση κοινοτικού κτηρίων και μετατροπή σε Ξενώνες Κοινοτήτων Παπάδου και Σκοπέλου.
 - Αναπαλαίωση οικιών σε αγροτουριστικά καταλύματα (Παναγιωτέλλη, Χαλκιώτη, Καζατζή).
 - Αναπαλαίωση αρχοντικού και μετατροπή σε Ξενώνα στο αγρόκτημα Αχλαδερή.

- Μετατροπή αποθηκών ελαιοκάρπου σε Ξενώνες Κοινότητας Αγ. Παρασκευής.
- Αναπαλαίωση διατηρητέου και μετατροπή σε Ξενώνα στη Κοινότητα Βατούσας.
- Χάνι της Αγιάσου.
- Χώροι υποδοχής τουριστών (χώροι ενοικίασης αυτοκινήτων, δίκυκλων και ποδηλάτων για άμεση επαφή με τη φύση).
- Χώροι παροχής πληροφοριών και εντύπου υλικού: η ιστορία, ο πολιτισμός, η χλωρίδα και πανίδα της περιοχής, η τοπική κουζίνα παρέχονται προφορικά, σε φυλλάδια και βιβλία (Δήμοι Αγιάσου και Πλωμαρίου).
- Κέντρα εστίασης με είδη διατροφής τοπικής παραγωγής
- Εκθεσιακοί χώροι (τοπική ιστορία και παράδοση, θρησκευτική παράδοση, φυσικό περιβάλλον, τοπική κουζίνα και προϊόντων χειροτεχνίας στους Δήμους Αγιάσου-Ασώματος και Πλωμαρίου).
- Παλαιού τύπου κτίσματα:
 - ελαιοτριβεία (Παλιοχωρίου, Νεοχωρίου), αποκατάσταση και διαρρύθμιση παλιού ελαιοτριβείου σε χώρο ψυγαγωγίας στη Κοινότητα Αγ.Παρασκευής.
 - παλαιά σαπωνοποιεία (Παλιοχωρίου).
 - παλιοί μύλοι (αναστύλωση μύλου Δήμου Λ.Θερμής).
- Βελτίωση εσωτερικού οδικού δικτύου (βελτίωση εσωτερικής οδοποιίας Κοινότητας Μανταμάδου, ανάπλαση διαδρομής Καλλονής-Κλαπάδου-Λαφιώνος).
- Βελτίωση σήμανσης

Αξιοποίηση φυσικού περιβάλλοντος

Το φυσικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη του Τουρισμού υπαίθρου.

Κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Λέσβου είναι:

- παραλίες Αγίου Ισιδώρου, Εφταλούς, Ερεσσού, Μελίντας, Τάρτι.
- Γεωθερμικές πηγές Παναγίας Κρυφτής, Εφταλούς, Κόλπου Γέρας.
- Εκτεταμένες πευκόφυτες εκτάσεις Πολυχνίτου Καλλονής, Αγιάσου (δάσος αναψυχής Τσίγκου-Αγιάσου)
- Μικρά δάση με καρυδιές και καστανιές (Αγιάσου).

Βασικά έργα για την προσέλκυση επισκεπτών:

- Δημιουργία καταφυγίων και καταλυμάτων στην ύπαιθρο.
- Σήμανση διαδρομών/ μονοπατιών για παροχή απαραίτητων πληροφοριών στον επισκέπτη (χάραξη διαδρομών για mountain bikes και δίκυκλες μηχανές enduro).
- Διάνοιξη μονοπατιών (Τα μονοπάτια της Ελιάς, 4 πεζοπορικές διαδρομές). Κατασκευάστηκε παραδοσιακός λιθόστρωτος πρόσβασης στο περίφημο Ρωμαϊκό υδραγωγείο Μόριας και ανάπλαση της φυσικής διαδρομής Πατουμένης Αγιάσου.
- Βελτίωση αγροτικών οδικών δικτύων (η κλασική δασική διαδρομή Καλλονής-Κλαπάδου-Λαφιώνα).
- Κατασκευή μικρών έργων στις πηγές (κιόσκια, παγκάκια).
- Αναπαλαίωση ή πλήρη κατασκευή κάποιων κτισμάτων της υπαίθρου (Ελαιόμυλοι, ανabaθμίδες, καμίνια, γεφύρια).
- Διαμόρφωση κάποιων χώρων για υπαίθριες γιορτές ή πολιτιστικές εκδηλώσεις ή εκδηλώσεων ανάδειξης και διατήρησης της τοπικής κληρονομιάς (καρναβάλια).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ

Το Σχέδιο Στρατηγικής Ανάπτυξης αποτελεί τμήμα ευρύτερης δράσης που έχει αναλάβει η ΤΕΔΚ Λέσβου με στόχο τη δημιουργία ενός οράματος για το μέλλον του Νομού Λέσβου. Η περιοχή έχοντας υποστεί σημαντική αιμορραγία σε ότι αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό αλλά και τις οικονομικές δραστηριότητες κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, χρειάζεται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη τις πολλαπλές πτυχές της τοπικής ζωής και των προβλημάτων της, των πλεονεκτημάτων αλλά και των μειονεκτημάτων της, των προοπτικών αλλά και των περιορισμών που θέτει το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Έχοντας συνείδηση της μακροχρόνιας κρίσης που έχει δημιουργήσει ένα κλίμα απογοήτευσης και αδράνειας, θα πρέπει ότι όλοι οι ενδιαφερόμενοι (αιρετοί, επαγγελματικές οργανώσεις, κοινωνικοί φορείς και ιδιώτες) να συνεργαστούν, μοιραζόμενοι τις γνώσεις, τις εμπειρίες, τις ιδέες, τη φαντασία και τον δυναμισμό τους, με στόχο να δοθεί μια προοπτική στο τόπο. Για το λόγο αυτό το στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης δεν πρέπει απλά να απαντά σε μεμονωμένα προβλήματα, αλλά θα πρέπει να προβλέπει λύσεις τέτοιες που θα επιτρέπουν τη δρομολόγηση μιας αναπτυξιακής διαδικασίας με μακροχρόνια προοπτική. Η ύπαρξη ενιαίου αναπτυξιακού σχεδίου φαίνεται να συμβαδίζει με τις προτάσεις της ΕΕ για απλοποίηση των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων.

Ασφαλώς το εγχείρημα δεν είναι καθόλου εύκολο, χρειάζεται χρόνο για να αναπτυχθούν οι νέες ιδέες, να συζητηθούν, να κινητοποιήσουν, να ωριμάσουν, να εφαρμοστούν και να αποδώσουν αποτελέσματα. Αποτελεί όμως το μοναδικό τρόπο για την αντιμετώπιση του μακροχρόνιου διαρθρωτικού προβλήματος της υπανάπτυξης. Το Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Αιγαίου έχει αναλάβει να επεξεργαστεί τις ιδέες αυτές, να τις τεκμηριώσει και να τις φέρει στο τραπέζι των συζητήσεων. Στη συνέχεια να επεξεργαστεί τις προτάσεις των φορέων και να προετοιμάσει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο που θα χαράζει το πλαίσιο δράσης. Τα Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα που θα συνταχθούν στη συνέχεια θα προσδιορίζουν τις επιμέρους πρωτοβουλίες, παρεμβάσεις και ενέργειες που θα πρέπει να αναληφθούν για την υλοποίηση του σχεδίου, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον ιδιαίτερα στους ΟΤΑ.

Στη πρώτη φάση γίνεται προσπάθεια:

- να τεκμηριωθεί η αντίληψη περί προβληματικότητας του Ν.Λέσβου
- να εντοπιστούν και αναλυθούν οι παράμετροι εκείνοι που έχουν δημιουργήσει τη κατάσταση αυτή

- να προσεγγιστούν οι προοπτικές ανάπτυξης και να χαραχτεί κατ'αρχή η στρατηγική.

Έμφαση δόθηκε στην τεκμηρίωση όλων των παραμέτρων του αναπτυξιακού προβλήματος και ιδιαίτερα των παραγόντων που έχουν συμβάλει στην προβληματικότητα του Νομού Λέσβου και εμποδίζουν την ανάπτυξη του, όπως είναι η νησιωτικότητα.

1. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΕΣΒΟΥ

Η ελκυστικότητα μιας περιοχής διαπιστώνεται από τη δυνατότητα που έχει η περιοχή αυτή να προσελκύει οικονομικές δραστηριότητες και ανθρώπους για εγκατάσταση σ'αυτήν. Μια μη ελκυστική περιοχή όχι μόνο δεν προσελκύει νέες δραστηριότητες, αλλά έχει τη τάση να "χάνει" και αυτές που προϋπήρχαν που για διάφορους λόγους είτε διακόπτουν τη λειτουργία τους, είτε μεταφέρονται σε περιοχές που προσφέρουν όσα χρειάζονται για να συνεχίσουν την λειτουργία τους και να αναπτυχθούν περισσότερο.

Το ίδιο ισχύει και για τους ανθρώπους των οποίων η παραμονή ή η εγκατάσταση σε μια περιοχή επηρεάζεται κύρια από το εάν μπορούν να έχουν μια απασχόληση που να καλύπτει τις ανάγκες, τις προσδοκίες ή τα προσόντα τους, και από το εάν οι υπηρεσίες στους τομείς υγείας, παιδείας, πολιτισμού, αθλητισμού, ψυχαγωγίας, επικοινωνίας, πληροφόρησης κλπ, βρίσκονται στο επίπεδο που θεωρούν ικανοποιητικό έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ποιότητα ζωής που επιθυμούν.

Ο παράγοντας της εντοπιότητας -σημαντικός στην Ελλάδα μέχρι σήμερα- δημιουργεί μια αδράνεια που μπορεί να αναστείλει κάποιες αποφάσεις αναφορικά με το χώρο εγκατάστασης ανθρώπων και δραστηριοτήτων, δεν μπορεί όμως να τις ματαιώσει οριστικά, χωρίς να υπάρξουν συνέπειες, οικονομικές και κοινωνικές. Αν και αποτελεί υπερβολική γενίκευση, δεν απέχει πολύ από τη πραγματικότητα αυτό που συχνά υποστηρίζεται, ότι σε μια φθίνουσα περιοχή δεν μένουν παρά αυτοί που δεν μπορούν να φύγουν. Η σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας το έχει δείξει με τα μεγάλα ρεύματα μετανάστευσης που καταγράφηκαν κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα.

Εξετάζοντας τα οικονομικά και τα δημογραφικά δεδομένα του νομού από το 1960 και μετά παρατηρούμε:

- συνεχιζόμενη συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού που είναι αποτέλεσμα της έλλειψης θέσεων εργασίας,

- μείωση της συμμετοχής του Ν.Λέσβου στο ΑΕΠ της χώρας εξ αιτίας της συρρίκνωσης βασικών τομέων όπως ο πρωτογενής, και η μεταποίηση, χωρίς αναπλήρωση τους από άλλες δραστηριότητες (π.χ. τουρισμός),

- κατάσταση του νομού στην 37η θέση σε σύνολο 52 νομών με βάση το κατά κεφαλή ΑΕΠ,

- αρνητική εξέλιξη του πληθυσμού τόσο στο σύνολο της περιόδου όσο και κατά την τελευταία δεκαετία (1983/93 -0,3% ετησίως) αντίθετα με ότι συμβαίνει στο σύνολο της χώρας (+0,5%),

- χαμηλό δείκτη γεννητικότητας και αρνητική φυσική κίνηση (γεννήσεις μείον θάνατοι),

- χαμηλό ποσοστό ενεργού πληθυσμού και επομένως υψηλό δείκτη εξάρτησης (μη ενεργός / ενεργό πληθυσμό),

- χαμηλό ποσοστό απασχόλησης των γυναικών,

- υψηλό βαθμό γήρανσης του πληθυσμού .

Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει συρρίκνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στον Νομό που συνεχίζεται όλη τη μεταπολεμική περίοδο και εκφράζεται από την μείωση των απασχολουμένων. Η συρρίκνωση αυτή έχει άμεσο αντίκτυπο στον ανθρώπινο παράγοντα, τα δυναμικότερα στοιχεία του οποίου φεύγουν για να βρουν περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες απασχόλησης. Ο φαύλος αυτός κύκλος συντελεί στην καταστροφή του οικονομικού και κοινωνικού ιστού της περιοχής, οδηγώντας την στη προβληματικότητα.

Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει το γεγονός ότι από την ανάλυση των στοιχείων προκύπτει ότι ο Ν.Λέσβου, παρουσιάζει μεγάλο αριθμό δεικτών που είναι αρνητικοί, τόσο σε σχέση με ότι συμβαίνει στην Ελλάδα και στους περισσότερους νομούς, όσο και με ότι συμβαίνει στην Ευρώπη και ιδιαίτερα τις νησιωτικές της περιφέρειες.

2. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Το γεγονός που επικαλούνται όλοι οι φορείς στη Λέσβο, σε ότι αφορά τον υψηλό βαθμό ανάπτυξης που είχε ιδιαίτερα το νησί της Λέσβου από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι και τη περίοδο του μεσοπολέμου, αποτελεί μια τυπική περίπτωση περιοχής όπου κάτω από συγκεκριμένη οικονομική, κοινωνική και πολιτική συγκυρία σημείωσε σημαντικές επιτυχίες και γνώρισε αξιόλογη πρόοδο. Πιο συγκεκριμένα η Λέσβος αξιοποίησε την ύπαρξη σημαντικού αγροτικού δυναμικού με κινητήριο μοχλό την ελαιοπαραγωγή δημιουργώντας ένα καθετοποιημένο ολοκληρωμένο παραγωγικό σύμπλεγμα, τα δίκτυα εμπορίας και μεταφορών και γνώρισε μία σημαντική περίοδο οικονομικής, δημογραφικής και πολιτιστικής ακμής. Αξιοποίησε σωστά ένα συγκριτικό πλεονέκτημα που λειτούργησε ως κινητήριο μοχλός της οικονομίας με πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα.

Στη συνέχεια όμως οι εξωτερικές συνθήκες άλλαξαν:

- ο πρωτογενής τομέας έπαψε με τη πάροδο του χρόνου να διαδραματίζει τον ίδιο ρόλο με πριν δίνοντας τη θέση του στη βαριά βιομηχανία και σήμερα στις υπηρεσίες,

- τα δίκτυα των θαλάσσιων μεταφορών άλλαξαν με την εμφάνιση μεγάλων πλοίων που παρακάμπτουν τα νησιά, ενώ ταυτόχρονα οι θαλάσσιες μεταφορές έχασαν τη κυρίαρχη θέση τους με την ανάπτυξη των μαζικών μεταφορών σε ξηρά και αέρα,

- οι μονάδες παραγωγής εντατικοποιούνται και γιγαντώνονται για να επωφεληθούν από τις οικονομίες κλίμακας μεταφερόμενες σε περιοχές που διαθέτουν συγκριτικά πλεονεκτήματα: σε ότι αφορά τη βιομηχανία συγκεντρώνονται στα μεγάλα αστικά κέντρα που διαθέτουν τις αναγκαίες υποδομές και ανθρώπινο δυναμικό, ενώ σε ότι αφορά στη γεωργία στις πεδινές, αρδευόμενες περιοχές και κοντά στις μονάδες μεταποίησης.

- η Μεσόγειος χάνει το κυρίαρχο ρόλο της από τα νέα κέντρα που αναδύονται γύρω από τον Ατλαντικό και τον Ειρηνικό κλπ.

Το συγκριτικό πλεονέκτημα που υπήρχε άρχισε να φθίνει και έγινε σιγά -σιγά μειονέκτημα τη μεταπολεμική περίοδο όπου ο μεγάλος αγροτικός τομέας με τη χαμηλή παραγωγικότητα ταυτίστηκε με την οικονομική καθυστέρηση, ο αγροτικός χώρος με τον διάσπαρτο πληθυσμό δεν δημιουργεί κίνητρα για την εγκατάσταση νέων υπηρεσιών που θέλουν να εκμεταλλευτούν τις οικονομίες συγκέντρωσης. Οικονομίες συγκέντρωσης δημιουργούνται στα μεγάλα αστικά κέντρα, που βρίσκονται πάνω στους νέους άξονες χερσαίων μεταφορών και όχι στα απομονωμένα νησιά. Πολλοί επιχειρηματίες του νησιού το εγκατέλειψαν για να συνεχίσουν τις δραστηριότητές τους στην Αθήνα, όταν διέγνωσαν ότι δεν συντρέχουν πλέον οι αναγκαίες προϋποθέσεις στο νησί.

Η Λέσβος βρέθηκε ανέτοιμη να συνεχίσει την ανοδική της πορεία προσαρμοζόμενη στα νέα δεδομένα και οι εθνικές προτεραιότητες την εποχή εκείνη ήταν στραμμένες προς την αναδιοργάνωση της χώρας και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης και όχι για ισόρροπη μεταξύ των περιφερειών ανάπτυξη.

Όμως το φαινόμενο της κρίσης σε μία περιοχή έχει παρουσιαστεί πολλές φορές σε όλα τα πλάτη και τα μήκη του πλανήτη σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Πιο πρόσφατα παραδείγματα στην Ευρώπη αποτελούν οι υφαντουργικές και οι ανθρακοπαραγωγές περιφέρειες της Μ.Βρετανίας, οι περιοχές της σιδηροβιομηχανίας και της χαλυβουργίας στη Γαλλία, το Βέλγιο και τη Γερμανία, οι περιοχές με αναπτυγμένη βιομηχανία αυτοκινήτων ή ναυπήγησης πλοίων κλπ, που πέρασαν μέσα σε διάστημα λίγων χρόνων από τα υψηλά επίπεδα ευημερίας σε περιόδους μεγάλης κρίσης που συνοδεύτηκε από μείωση της παραγωγής, υψηλά ποσοστά ανεργίας, εγκατάλειψη κλπ.

Δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε τις αντίστοιχες ελληνικές περιοχές όπου ανάλογες συγκυρίες δημιούργησαν αντίστοιχα προβλήματα όπως π.χ. Καβάλα και Καλαμάτα παλαιότερα, Λαύριο, Πάτρα, Βόλος, Σύρος πιο πρόσφατα.

Βέβαια η ιστορία της Λέσβου δεν είναι η ίδια με εκείνη της Λήμνου και του Αγ.Ευστρατίου. Τα δύο αυτά νησιά δεν γνώρισαν βιομηχανική ανάπτυξη και παρέμειναν σε όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα καθαρά γεωργικά όπως άλλωστε και η πλειοψηφία των νησιών του Αιγαίου. Επίσης δεν θα πρέπει να λησμονηθεί ότι πρόσφατα ο Αγ.Ευστράτιος αποτέλεσε τόπο εξορίας, γεγονός που μαρτυρά την απομόνωση που γνώρισε το νησί. Έχει ιδιαίτερη σημασία να υπογραμμιστεί η διαφορετική πορεία των νησιών, ώστε να καταδειχτούν η ανάγκη για ξεχωριστή εξέταση της κάθε περίπτωσης και ο κίνδυνος από τις υπεραπλουστεύσεις.

Οι παράμετροι που επηρεάζουν την αναπτυξιακή διαδικασία μπορούν να κατατάσσονται -όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή- σε δύο κατηγορίες: τις **εξωγενείς**, δηλαδή αυτές που καθορίζονται εξωτερικά και στις οποίες υπάρχει πολύ

περιορισμένη δυνατότητα επηρεασμού τους και τις **ενδογενείς**, τις εσωτερικές παραμέτρους, τα οικονομικά, δημογραφικά κλπ χαρακτηριστικά της περιοχής, που μπορούν να αλλάξουν μετά από συγκεκριμένη δράση.

Οι παράμετροι αυτοί είναι:

α. Οι ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου που, δεδομένου του αναπτυξιακού μοντέλου (ομοιογενής παραγωγή σε μεγάλη κλίμακα, αξιοποίηση εξωτερικών οικονομιών, πρόταξη της αρχής της οικονομικής αποτελεσματικότητας, υψηλός βαθμός αστικοποίησης), σε συνδυασμό με τις αλλαγές στο σύστημα των μεταφορών, **οδήγησαν τα νησιά σε οικονομική, δημογραφική, πολιτιστική και τεχνολογική περιθωριοποίηση.**

Τα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

- μικρό μέγεθος τόσο ως προς την έκταση, όσο και ως προς τον πληθυσμό. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα μικρά νησιά, αλλά και για τα μεγαλύτερα πάντα συγκρινόμενα με την ηπειρωτική χώρα. Η περιορισμένη ποικιλία και ποσότητα φυσικών πόρων, η μικρή αγορά και η περιορισμένη φέρουσα ικανότητα από φυσικής, οικονομικής και κοινωνικής πλευράς, αποτελεί μέρος των περιορισμών κάτω από τους οποίους λειτούργησαν τα νησιά.
- η περιφερειακότητα και η απομόνωση συνεπάγεται αυξημένο κόστος -άμεσο και έμμεσο- το οποίο επιβαρύνει τη λειτουργία όλων των φορέων που δρουν στο νησιωτικό χώρο -επιχειρήσεις, νοικοκυριά δημόσιος τομέας. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ανταγωνιστικότητα των προϊόντων και των υπηρεσιών που παράγονται στα νησιά δεν θα πρέπει να αναζητείται κύρια από το χαμηλό κόστος παραγωγής, αλλά με βάση άλλα χαρακτηριστικά όπως η ποιότητα, η ιδιαιτερότητα, η δυνατότητα κατάκτησης μονοπωλιακής θέσης σε συγκεκριμένη αγορά (π.χ. τουρίστες για παρακολούθηση πουλιών) κλπ.
- Η ιδιαίτερη βιωματική ταυτότητα που έχει επηρεαστεί από τις ιδιαιτερότητες του νησιωτικού χώρου, ο οποίος δημιουργεί ένα "κλίμα" μέσα στο οποίο διαπλάθεται ο νησιώτης και επηρεάζει πολύ το τρόπο σκέψης και δράσης του
- Το ιδιόμορφο, πλούσιο αλλά και εύθραυστο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, που έχει ανάγκη ιδιαίτερης διαχείρισης στην προοπτική της αειφόρου ανάπτυξης.

Επομένως η πολιτική ανάπτυξης μαζικού τουρισμού στην οποία στηρίχτηκε τις τρεις τελευταίες δεκαετίες η ανατροπή των αρνητικών οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στα νησιά, δεν έχει μακροχρόνια προοπτική. Οι φυσικοί και ο πολιτιστικοί πόροι στους οποίους στηρίζεται σήμερα θα έχουν καταναλωθεί, και η μόνη διέξοδος για τους νησιώτες θα είναι και πάλι η φυγή.

Η ανάλυση των ιδιαιτεροτήτων των νησιών καταδεικνύει ότι η ενιαία και ομοιόμορφη πολιτική που ασκήθηκε τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν ήταν η κατάλληλη για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της υπανάπτυξης στο νησιωτικό χώρο. Η διερεύνηση των αρχών που θα πρέπει να διέπουν μια στρατηγική ανάπτυξης, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες αυτές και τους περιορισμούς που επιβάλλουν.

Η ανατρεψιμότητα ή μη των θεωρούμενων ως “μειονεξίες” χαρακτηριστικών εξαρτάται από την οπτική γωνιά και την προσέγγιση με την οποία εξετάζεται το αναπτυξιακό πρόβλημα. Αναλύοντας ιστορικά την εξέλιξη της αναπτυξιακής πορείας των νησιών, βλέπουμε ότι η επικράτηση του σημερινού μοντέλου ανάπτυξης αποτέλεσε - μαζί με τη μείωση της σπουδαιότητας των θαλάσσιων δρόμων - τη γενεσιουργό αιτία της σημερινής κατάστασης που ξεκίνησε στην αρχή του 20ου αιώνα και πήρε μεγάλες διαστάσεις μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο. Επομένως -και τα στατιστικά δεδομένα συμφωνούν- μπορούμε να πούμε ότι με βάση αυτό το μοντέλο ανάπτυξης η νησιωτικότητα αποτέλεσε παράγοντα αποτρεπτικό για την εγκατάσταση ανθρώπων και δραστηριοτήτων.

β. Οι εξελίξεις στο ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα. Η διερεύνηση των αιτιών της προβληματικότητας σε μια περιοχή δεν μπορεί να μην λαμβάνει υπόψη του τις μείζονες αλλαγές που έχουν συντελεστεί στο παγκόσμιο σύστημα και έχουν επηρεάσει αναπόφευκτα και τις τοπικές εξελίξεις. Οι σημαντικότερες απ’ αυτές είναι:

- η συρρίκνωση του πρωτογενή τομέα σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες χώρες κατ’αρχήν υπέρ της βιομηχανίας και σήμερα υπέρ των υπηρεσιών είναι ένα γεγονός.
- η μαζικοποίηση της παραγωγής, η ανάπτυξη των μεταφορών και οι τεχνολογικές αλλαγές είναι παράμετροι αλλαγής της χωροθέτησης των δραστηριοτήτων.
- οι κλασικές και μη εξειδικευμένες οικονομικές δραστηριότητες, με χαμηλή προστιθέμενη αξία, “ωθούνται” προς τις λιγότερο αναπτυγμένες ζώνες. Η εξειδίκευση σ’αυτό τον τύπο των δραστηριοτήτων -όπως ο μαζικός τουρισμός παραλίας- συνεπάγεται αυξημένο ανταγωνισμό με χώρες χαμηλού κόστους παραγωγής.
- η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η περιφερειοποίηση των παρεμβάσεων, έχει ως αποτέλεσμα την ανάγκη για συνεχή προσπάθεια βελτίωσης του βαθμού ανταγωνιστικότητας της κάθε περιοχής.

γ. Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πορεία της ΕΕ προς την Οικονομική και Νομισματική Ενοποίηση πρέπει να εξεταστεί μέσα στη λογική της παγκοσμιοποίησης των αγορών. Επομένως πρέπει να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις:

α) από τις πολιτικές της ΕΕ

β) από την πορεία προς την ΟΝΕ.

Στη πρώτη περίπτωση εντάσσονται κύρια η διαρθρωτική πολιτική και η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) που απορροφούν περίπου το 85% του κοινοτικού προϋπολογισμού. Η πρώτη ενισχύει τις περιφέρειες που αντιμετωπίζουν σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη τους και τη σύγκλιση προς τον μέσο κοινοτικό όρο, περιφέρειες σε κρίση, περιφέρειες με υψηλή ανεργία, περιφέρειες με διαρθρωτικά προβλήματα στον αγροτικό τομέα. Σε όλη της Ελλάδα - που εντάσσεται στον στόχο 1 του κανονισμού των διαρθρωτικών ταμείων- γίνονται παρεμβάσεις προσθετικές σε σχέση μ’ αυτές που θα γίνονταν με εθνικούς πόρους μόνο.

Η ΚΑΠ με παρεμβάσεις για την στήριξη των τιμών και αλλαγή των δομών στον πρωτογενή τομέα, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην αύξηση του εισοδήματος των αγροτών και στην αύξηση της παραγωγής. Το υψηλό όμως κόστος της πολιτικής αυτής οδήγησε την ΕΕ να ξεκινήσει από το 1988 την σταδιακή της μεταρρύθμιση μειώνοντας τον βαθμό προστασίας των παραγόμενων προϊόντων και προωθώντας συμπληρωματικά μέτρα που στοχεύουν στη διόρθωση των περιβαλλοντικών και των διαρθρωτικών προβλημάτων της ευρωπαϊκής γεωργίας. Η μείωση του ρόλου της

γεωργικής παραγωγής και η ανάπτυξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων αποτελούν τη βάση της νέας πολιτικής ανάπτυξης της υπαίθρου.

Οι πολιτικές αυτές -που βέβαια δεν έχουν σχεδιαστεί για τον νησιωτικό χώρο- συνέβαλαν ασφαλώς στη μεταφορά πόρων προς τα νησιά αλλά δεν φαίνεται να μπόρεσαν να μεταβάλουν ουσιαστικά τις δομές τους και να τα οδηγήσουν προς μια αναπτυξιακή πορεία.

Η δημιουργία της Ενιαίας Αγοράς, πορεία προς την ΟΝΕ και η διεύρυνση της ΕΕ προς την Ανατολική Ευρώπη αναμένεται να αυξήσει τα εμπόδια στην πορεία των νησιών προς την ανάπτυξη, αν δεν υιοθετηθούν ειδικές ρυθμίσεις υπέρ των νησιών, όπως αποφασίστηκε με την νέα συνθήκη του Amsterdam.

Η σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΕ δεν αναμένεται να επηρεάσει ουσιαστικά τον Ν.Λέσβου, εάν δεν βελτιωθούν οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας.

δ. Οι εθνικές πολιτικές. Η έλλειψη εθνικής πολιτικής υπέρ των νησιών δεν βοήθησε στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του. Οι όποιες ειδικές ρυθμίσεις εφαρμόστηκαν κατά καιρούς στον νομό αφορούσαν το σύνολο των παραμεθόριων προβληματικών περιοχών της χώρας χωρίς να αντιμετωπίζουν τα ειδικά προβλήματα της νησιωτικότητας.

Τα μέτρα αυτά στόχευαν κυρίως στη μείωση του κόστους λειτουργίας των επιχειρήσεων με επιδοτήσεις είτε του λειτουργικού κόστους τους είτε της εγκατάστασης νέων (δωρεάν επιχορηγήσεις). Σε μικρότερο βαθμό τα μέτρα αφορούσαν τη μείωση του κόστους ζωής των κατοίκων (μείωση ΦΠΑ, πρόσθετο αφορολόγητο όριο). Τα μέτρα αυτά έχουν χαρακτηριστεί ανεπαρκή από τους τοπικούς πολιτικούς και επαγγελματικούς φορείς για να υπερκαλύψουν τις επιπτώσεις της νησιωτικότητας.

Ούτε οι κλαδικές πολιτικές (π.χ. γεωργική, τουριστική) έλαβαν υπόψη τους τις ιδιαιτερότητες των νησιών με αποτέλεσμα να σημειωθούν παρενέργειες. Στον τουριστικό τομέα σημειώνονται συγκέντρωση σε ορισμένα νησιά, άναρχη ανάπτυξη και υποβάθμιση των περιοχών αυτών, μονόπλευρη ανάπτυξη του μαζικού ηλιοτροπικού τουρισμού, έλλειψη προβολής και οργάνωσης του τουριστικού προϊόντος, συνεχής αύξησης της προσφοράς κλινών (ιδιαίτερα σε αυτοεξυπηρετούμενα καταλύματα) με αποτέλεσμα τον αυξημένο ανταγωνισμό και τις χαμηλές τιμές, ελλείψεις στις υποδομές και χαμηλές υπηρεσίες από κράτος και επιχειρήσεις. Όλα τα παραπάνω δεν επέτρεψαν στον τουρισμό να διαδραματίσει έναν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των νησιών, έστω και αν θεωρείται το συγκριτικό τους πλεονέκτημα.

Στη γεωργία, η εφαρμογή ενιαίας πολιτικής στο σύνολο του ελλαδικού χώρου, είχε ως αποτέλεσμα την συρρίκνωση της στα νησιά όπου επικρατούν συνθήκες που δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη της ανταγωνιστικής γεωργίας. Αν και τα διαρθρωτικά προβλήματα στα νησιά είναι εντονότερα από εκείνα της ηπειρωτικής χώρας, οι επιδοτήσεις που προέρχονται από την ΚΑΠ επιτρέπουν ακόμη την διατήρηση ορισμένων δραστηριοτήτων.

Η υποβάθμιση του ρόλου που διαδραματίζει το ανθρώπινο δυναμικό στην διαδικασία ανάπτυξης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο μέχρι πρόσφατα, είχε ως αποτέλεσμα να μην δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη κατάρτιση του. Το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης που παρουσιάζεται σήμερα εμποδίζει την εφαρμογή των καινοτόμων δράσεων που είναι αναγκαίες, ενώ το σύστημα κατάρτισης που αναπτύχθηκε με βάση τις χρηματοδοτήσεις της ΕΕ δεν είναι αποτελεσματικό. Παράλληλα η κρατική πολιτική

έρευνας και μεταφοράς τεχνολογίας και τεχνογνωσίας είναι συγκεντρωτική και ανεπαρκής για να επιφέρει την αναγκαία διάχυση των γνώσεων και των εφαρμογών τους στη περιφέρεια.

Η έλλειψη υποδομών και κατάλληλων υπηρεσιών σε μια κοινωνία με συνεχώς αυξανόμενες και διαφοροποιούμενες ανάγκες δεν μπορεί παρά να ενισχύει την τάση συγκέντρωσης των δυναμικότερων στοιχείων του πληθυσμού και των επιχειρηματιών μακριά από την περιφέρεια και ειδικότερα στη Λέσβο. Αυτό οφείλεται σε τρεις λόγους:

- στην ανεπάρκεια των πιστώσεων
- στην κακή οργάνωση του κράτους και των υπηρεσιών του
- στον ειδικό σχεδιασμό που είναι απαραίτητος στο νησιωτικό χώρο.

Πολύ μικρή σημασία έχει αποδοθεί μέχρι σήμερα στους μηχανισμούς που δημιουργούν θετικό ή αρνητικό αναπτυξιακό κλίμα στη περιφέρεια. Ιδιαίτερα στις περιφέρειες εκείνες -μεταξύ των οποίων και οι νησιωτικές- που μετά από μια παρατεταμένη περίοδο εγκατάλειψης αντιμετωπίζουν αντικειμενικά προβλήματα δραστηριοποίησης. Η ανάπτυξη έχει θεωρηθεί ως μία γραφειοκρατική διαδικασία, που σχεδιάζεται σε γραφεία, διατυπώνεται σε αποφάσεις και εγκυκλίους και όλα στη συνέχεια παίρνουν αυτόματα τον δρόμο τους.

Το πρόβλημα εντοπίζεται σε τέσσερα σημεία:

α) το συγκεντρωτικό και αναποτελεσματικό κράτος που δεν μπορεί να λάβει υπόψη του τις τοπικές ιδιαιτερότητες

β) τη στήριξη της ανάπτυξης στη διοίκηση με βάση γραφειοκρατικές διαδικασίες αντί της δημιουργίας αναπτυξιακών θεσμών

γ) την αδυναμία σωστής αξιοποίησης των κοινοτικών μέτρων και χρηματοδοτήσεων καθώς και αδυναμία προώθησης ρυθμίσεων στις κοινοτικές πολιτικές που να εξυπηρετούν τις ελληνικές ιδιαιτερότητες. Η δυσκαμψία της διοικητικής μηχανής, η δυσκολία για σωστή και έγκαιρη ενημέρωση των δικαιούχων, η προσήλωση στη μεγιστοποίηση της απορρόφησης των πόρων και κυρίως η έλλειψη μακροχρόνιου σχεδιασμού είναι οι βασικές αιτίες του προβλήματος.

δ) η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού δηλαδή κατευθυντήριων αξόνων δράσης για τους προς επίτευξη στόχους, για το τρόπο που θα επιτευχθούν και τα μέσα που θα διατεθούν.

3. Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ Ν.ΛΕΣΒΟΥ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΠΟΥ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

“Με τον όρο προβληματικότητα θεωρούμε τη δυσκολία μιας συγκεκριμένης παραγωγικής διάρθρωσης (μιας περιοχής στη περίπτωση μας) να λειτουργήσει και να εξελιχθεί απρόσκοπτα και αποδοτικά εξ αιτίας εξωτερικών πιέσεων. Οι πιέσεις αυτές προκαλούν και αναδεικνύουν τις εσωτερικές αδυναμίες της συγκεκριμένης περιοχής. Η διατήρηση των εσωτερικών αδυναμιών για μεγάλο χρονικό διάστημα διαμορφώνουν συνθήκες κρίσης οι οποίες οδηγούν στην αποδιάρθρωση και τελικά στη καταστροφή της περιφέρειας.”

Η αναστροφή της κατάστασης αυτής απαιτεί τη δημιουργία αναδιαρθρωτικών μηχανισμών. Οι τελευταίοι θα πρέπει, αφού συγκεκριμενοποιηθεί το αίτιο της

προβληματικότητας που κανείς δεν διαφωνεί ότι είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νησιωτικότητας που οδηγούν σε υψηλό κόστος παραγωγής, να ανασυντάξουν τα μέσα και τους παραγωγικούς πόρους της περιοχής ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία με τις συνθήκες της αγοράς.

Οι συνήθεις παράμετροι παρέμβασης των αναδιρθρωτικών μηχανισμών είναι:

- το ενδογενές δυναμικό ανάπτυξης (πόροι, δεξιότητες ανθρώπινου δυναμικού, τεχνογνωσία, παράδοση) είναι κρίσιμος παράγοντας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας.
- το επίπεδο των υποδομών (βασικών και εξειδικευμένων) που πρέπει να εκσυγχρονιστούν ώστε να αποτελέσουν πόλο έλξης νέων δραστηριοτήτων
- οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες αποτελούν τον κρίσιμο κρίκο στην αναπτυξιακή προσπάθεια
- οι αναπτυξιακοί θεσμοί-φορείς: το θεσμικό πλαίσιο πρέπει να παρέχει τα κατάλληλα κίνητρα ώστε να αξιοποιηθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, ενώ οι φορείς διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στο σχεδιασμό, την υλοποίηση και τη παρακολούθηση αναπτυξιακών προγραμμάτων

Το συσσωρευτικό αποτέλεσμα των προηγούμενων παραμέτρων προσδιορίζουν και τις αναπτυξιακές δυνατότητες μιας περιοχής. Εδώ βρίσκεται και το σημείο κλειδί για τον Ν.Λέσβου καθώς και η δυσκολία του εγχειρήματος: οι θεωρούμενοι κρίσιμοι παράμετροι για το ξεπέρασμα της προβληματικότητας δεν βρίσκονται σε κατάσταση που να επιτρέπουν εύκολα την κοινωνικο-οικονομική αναδιάρθρωση της περιοχής. Μοναδική θετική εξαίρεση αποτελούν οι τοπικοί πόροι (φυσικοί, πολιτιστικοί και χρηματικοί) που παραμένουν ανεκμετάλλετοι.

Ιδιαίτερα σε ότι αφορά στο ανθρώπινο δυναμικό και το αναπτυξιακό κλίμα η κατάσταση είναι ιδιαίτερα αρνητική. Το μεν πρώτο εκτός του χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης, διαπνέεται από μία απογοήτευση, αδράνεια και άρνηση για ανάληψη πρωτοβουλιών. Σε ότι αφορά στο δεύτερο, η ένταση στις ελληνο-τουρκικές σχέσεις, η μακροχρόνια κρίση και η έλλειψη τοπικών αναπτυξιακών φορέων με δυναμικές πρωτοβουλίες ικανές να ανατρέψουν την φθίνουσα πορεία, συνθέτουν ένα αρνητικό κλίμα που επιβαρύνει πρόσθετα την ήδη κακή κατάσταση.

4. ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ: ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΕΝΑΝΤΙ ΠΟΣΟΤΗΤΑΣ

Οι αλλαγές που έχουν συντελεστεί τις τελευταίες δεκαετίες επιτρέπουν την μείωση της βαρύτητας των χαρακτηριστικών της νησιωτικότητας. Ιδιαίτερα αναφέρουμε:

- τις τεχνολογικές αλλαγές στους τομείς των τηλεπικοινωνιών και της πληροφόρησης που επιτρέπουν να επανεκτιμηθεί η βαρύτητα αρχών όπως οι οικονομίες κλίμακας και οι οικονομίες συγκέντρωσης όσον αφορά στην οργάνωση του χώρου και της παραγωγικής διαδικασίας.
- τις άλλες τεχνολογικές αλλαγές (ανάπτυξη νέων μορφών ενέργειας, τεχνολογίες μερικής υποκατάστασης φυσικών πόρων, πρόσδος στο τομέα των μεταφορών κλπ) που περιορίζουν τις επιπτώσεις που προέρχονται από το μικρό μέγεθος και την απομόνωση των νησιών.
- το κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζουν σήμερα οι υπηρεσίες στο σχηματισμό του εθνικού πλούτου γεγονός που απελευθερώνει τα νησιά από τους περιορισμούς που επιβάλλει η έλλειψη επαρκών φυσικών πόρων.

- τις αλλαγές που καταγράφονται σχετικά με τις ανθρώπινες επιδιώξεις υπέρ ποιοτικών στόχων όπως η διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος, η προτίμηση για προϊόντα "υγιεινά", μη μαζικής παραγωγής και υψηλής ποιότητας, η διάθεση ανακάλυψης τοπικών πολιτισμών, η βελτίωση του πλαισίου της καθημερινής ζωής με στροφή προς τις μικρές κλίμακες.
- την αυξανόμενη ζήτηση που εκφράζουν τα "λευκά κολάρα" (ερευνητές, ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων κλπ) για εγκατάσταση τους σε χώρους με υψηλής ποιότητας φυσικό και δομημένο περιβάλλον αλλά και υψηλή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών.
- την συνεχώς αυξανόμενη βαρύτητα που έχει στον οικονομικό τομέα ο ελεύθερος χρόνος και οι δραστηριότητες που συνδέονται με αυτόν.
- την ενίσχυση του περιφερειακού και τοπικού επιπέδου ως του κατάλληλου επιπέδου λήψης αποφάσεων

Η ανάδειξη της αειφορίας ως στρατηγικού στόχου ανάπτυξης για τον 21 αιώνα, επιτρέπει στα νησιά να αξιοποιήσουν τα μειονεκτήματα που δημιουργούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους ως πλεονεκτήματα. Η επιλογή της ποιότητας (έν)αντι της ποσότητας στην αξιοποίηση των συγκριτικών τους πλεονεκτημάτων φαίνεται να είναι ο μόνος δρόμος ο οποίος θα επιτρέψει στα νησιά να ξεπεράσουν τη σημερινή τους υστέρηση και να ατενίσουν με ελπίδα το μέλλον. Η ποιότητα, η καινοτόμος δράση θα πρέπει να χαρακτηρίζει όλες τις πλευρές της δραστηριότητας στο Αιγαίο, που αξιοποιώντας τη μοναδικότητα του, θα αποτελεί παγκόσμιο σημείο αναφοράς και σύγκρισης.

Οι αρχές που πρέπει να χαρακτηρίζουν τη στρατηγική ανάπτυξης των νησιών με στόχο την αειφορία είναι:

- η προώθηση παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών χαμηλής ελαστικότητας ζήτησης, υψηλής ποιότητας και προστιθέμενης αξίας, που ενσωματώνουν χαρακτηριστικά στοιχεία του κάθε νησιωτικού χώρου και όχι προϊόντων μαζικής παραγωγής τα οποία δεν θα κατορθώσουν να είναι ανταγωνιστικά στην ευρύτερη αγορά,
- ο προσδιορισμός των ορίων (φέρουσα ικανότητα) για τη διατήρηση των ισορροπιών στα νησιωτικά οικοσυστήματα είτε αυτά αφορούν τις φυσικές διαδικασίες, είτε την αναπαραγωγή του οικονομικού και του κοινωνικού ιστού,
- η προσέλκυση δραστηριοτήτων έρευνας και επιστημονικής ανάπτυξης, που είναι απαραίτητη για την παραγωγή και διάδοση της γνώσης και την προώθηση καινοτομιών σε όλο το φάσμα της οικονομικής, διοικητικής και κοινωνικής ζωής των νησιών,
- η ανασυγκρότηση του κοινωνικού ιστού και η εξομάλυνση της πυραμίδας ηλικιών με παράλληλη ποιοτική αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού,
- η διατήρηση και η αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς
- η αξιοποίηση της τεχνολογίας των επικοινωνιών για τη βελτίωση της παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις και τοπικό πληθυσμό, συγχρόνως με την ανάδειξη του νησιού ως της βασικής διοικητικής μονάδας
- η διαφοροποίηση των παρεμβάσεων, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του καθενός νησιού, ή ομάδας νησιών και η προσαρμοστικότητα τους ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις εξωτερικές αλλαγές.

5. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ Ν.ΛΕΣΒΟΥ

Έχοντας διερευνήσει τόσο τις αιτίες που έχουν οδηγήσει τον Ν.Λέσβου στη σημερινή κατάσταση όσο και το υφιστάμενο σήμερα κοινωνικο-οικονομικό και διοικητικό πλαίσιο, χρειάζεται να γίνει μια πρώτη προσέγγιση του περιγράμματος του αναπτυξιακού στόχου, της αναπτυξιακής στρατηγικής που θα ακολουθηθεί και των βασικών εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη του. Στόχος δεν είναι να αναφερθούμε σε όλους τους τομείς δραστηριότητας, αλλά σε βασικούς που μπορούν να έχουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στο σύνολο του νησιωτικού συστήματος. Οι υπόλοιποι τομείς στους οποίους τουλάχιστον στη παρούσα φάση δεν θα αναφερθούμε ιδιαίτερα δεν σημαίνει ότι κρίνονται άνευ σημασίας - άλλωστε κάθε δραστηριότητα συμβάλλει με το δικό της τρόπο στην αναπτυξιακή διαδικασία- αλλά θεωρείται ότι δεν μπορούν να διαδραματίσουν το ρόλο της κινητήριας δύναμης, του μοχλού ανάπτυξης που έχει ανάγκη η λεσβιακή οικονομία.

Ο στρατηγικός στόχος του σχεδίου είναι να σταματήσει την δημογραφική κάμψη επιτρέποντας στον τοπικό πληθυσμό να ζήσει στο νομό και δίνοντας ταυτόχρονα στη περιοχή τα μέσα να υποδεχτεί νέο ενεργό πληθυσμό

Ο στόχος αυτός εξειδικεύεται σε:

1. βελτίωση του εισοδήματος των κατοίκων
2. βελτίωση της σύνθεσης της πυραμίδας ηλικιών με την συγκράτηση κατ'αρχήν και την προσέλκυση, σε δεύτερη φάση, νέων δυναμικών τμημάτων πληθυσμού, με ταυτόχρονη
3. εξασφάλιση στους κατοίκους ποιότητας ζωής ανάλογης και σύμφωνα με τα σύγχρονα standards, όμως διαφορετικού περιεχομένου από εκείνη των αστικών κέντρων
4. δημιουργία των συνθηκών εκείνων που προσελκύνοντας νέες δραστηριότητες θα δημιουργούν μακροπρόθεσμες και σταθερές προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης, μέσα στη λογική της αειφορίας.

Οι παραπάνω επιμέρους στόχοι δεν μπορούν και δεν πρέπει να εξετάζονται μεμονωμένα, αλλά σε συνδυασμό, γεγονός που δημιουργεί ένα διαφορετικό πρότυπο ανάπτυξης προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες-πλεονεκτήματα του νησιωτικού χώρου (μικρή κλίμακα, ιδιαίτερης αξίας αλλά και ευαισθησίας φυσικό περιβάλλον) και δεν εκφράζεται μόνο σε οικονομικούς όρους (εισόδημα και κατανάλωση). Οι στόχοι αυτοί λαμβάνουν υπόψη τους και την εθνική διάσταση του προβλήματος. Από την ανάλυση που προηγήθηκε αλλά και από τη παρουσίαση των μελετών και των υπομνημάτων που έχουν υποβληθεί προκύπτει ότι τα πιθανά σενάρια είναι τρία.

Στη συνέχεια θα γίνει παρουσίαση των παραπάνω σεναρίων.

1° σενάριο: Αποδοχή της μειονεκτικότητας των νησιών

Το σενάριο αυτό αποδέχεται άμεσα ή έμμεσα ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών αποτελούν φυσικές μειονεξίες και επομένως τα νησιά και κατ' επέκταση ο Ν.Λέσβου δεν είναι δυνατόν να συναγωνιστεί τις άλλες περιοχές και θα παραμείνει υπανάπτυκτος. Ως λύση προτείνεται η καθιέρωση ενός σταθερού πλαισίου μεταφορικών πόρων το οποίο θα έχει ως στόχους:

- τη κατασκευή των υποδομών που λείπουν οδηγώντας τον νομό στην οικονομική και κοινωνική καθυστέρηση.

- τη καθιέρωση ενός πλέγματος δημοσιονομικών ελαφρύνσεων και επιδοτήσεων που θα έχουν ως στόχο τη προσπάθεια δημιουργίας μιας ανταγωνιστικής τοπικής οικονομίας μέσα από τη μείωση του κόστους παραγωγής. Οι επιδοτήσεις αυτές θα πρέπει να καλύπτουν το πρόσθετο κόστος που συνεπάγεται η παραγωγή στο νησί.
- τη καθιέρωση ενός πλέγματος δημοσιονομικών μέτρων και επιδοτήσεων με στόχο τη δημιουργία ζώνης χαμηλού κόστους διαβίωσης για την διατήρηση και ενδεχόμενα για την αύξηση του πληθυσμού.

Αν και η αντίληψη ότι τα νησιά δεν μπορούν να συναγωνιστούν τις ηπειρωτικές περιοχές μέσα στο πλαίσιο της αγοράς εξ αιτίας των ιδιομορφιών τους έχει γίνει αποδεκτή εδώ και χρόνια, η αποδοχή της μειονεκτικότητας -δηλαδή της φυσικής αδυναμίας για εκπλήρωση του συλλογικού στόχου της ευημερίας για τους πολίτες-κατοίκους των νησιών με αποτέλεσμα να ζητείται η εφαρμογή αντίστοιχης προσέγγισης με εκείνης της πρόνοιας (assistance)- χρονολογείται από την δεκαετία του '80. Από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, η προσέγγιση αυτή - που πιθανόν υιοθετήθηκε κατ'αρχήν για να υπογραμμίσει την δυσκολία για ανάπτυξη στα νησιά - επεκτάθηκε σε όλα σχεδόν τα fora.

Στην Ελλάδα η θέση αυτή φαίνεται να έχει υιοθετηθεί τόσο από κεντρικούς φορείς όπως το ΥΠΕΘΟ και το Κοινοβούλιο, όσο από τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και από τα Επιμελητήρια όπως δείχνουν τα σχετικά κείμενα. Αίτημα όλων των φορέων είναι η επέκταση και η ενίσχυση των μέτρων που κατά καιρούς εφαρμόζονται υπέρ των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών. Οι παραπάνω φορείς θεωρούν ότι η μείωση του πρόσθετου κόστους -που όντως δημιουργεί η νησιωτικότητα- θα βοηθήσει τα νησιά να επανακτήσουν την ελκυστικότητά τους έτσι ώστε να γίνουν πάλι χώροι εγκατάστασης ανθρώπων και δραστηριοτήτων.

Ποια είναι τα βασικά μειονεκτήματα μιας τέτοιας προσέγγισης;

- είναι μια στρατηγική που στηρίζεται αποκλειστικά σε εξωγενείς παραμέτρους, δηλαδή σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που δεν επηρεάζονται καθόλου από τα νησιά.
- είναι μια στρατηγική που έχει ένα μόνιμο κόστος του οποίου το ύψος δεν έχει υπολογιστεί.
- η πολιτική των επιδοτήσεων μπορεί να είναι αποτελεσματική σε περίοδο κρίσης για να βοηθήσει μια περιοχή ή ένα κλάδο ή ακόμη και μια επιχείρηση να την αντιμετωπίσει, δεν μπορεί όμως να αποτελέσει σταθερή πολιτική διότι είναι αδιέξοδος.
- η στρατηγική που προσβλέπει στην δημιουργία ζώνης χαμηλού κόστους παραγωγής έχει, ακούσια ή εκούσια, ακολουθηθεί μέχρι σήμερα σε πολλούς τομείς (βλέπε ιδιαίτερα το λάδι αλλά και τα υπόλοιπα βασικά προϊόντα του σ'γενή τομέα, τον τουρισμό αλλά και το τομέα των κατασκευών) χωρίς θετικά αποτελέσματα, δεδομένου ότι η τοπική οικονομία εγκλωβίζεται στο φαύλο κύκλο χαμηλού κόστους - χαμηλής ποιότητας.

Όπως αναλύσαμε σε προηγούμενες παραγράφους η μόνιμη μείωση του κόστους είναι αδύνατη λόγω της ιδιομορφίας του νησιωτικού χώρου που:

α) είτε συσσωρεύει πρόσθετα κόστη σε σύγκριση με ότι συμβαίνει στην ηπειρωτική χώρα.

β) είτε δεν επιτρέπει τη παραγωγή σε μεγάλη κλίμακα, γεγονός που θα επέτρεπε μέσα από τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας τη μείωση του κόστους παραγωγής. Ταυτόχρονα οι ανταγωνιστές των προϊόντων αυτών προέρχονται συχνά από τις χώρες της μη Ευρωπαϊκής Μεσογείου όπου το χαμηλό κόστος επιτυγχάνεται με χαμηλούς μισθούς και υψηλές διευκολύνσεις προς τις επιχειρήσεις.

Επομένως είναι πρακτικά αδύνατον μια νησιωτική περιοχή να είναι ανταγωνιστική στην εθνική ή στην διεθνή αγορά με προϊόντα χαμηλού κόστους.

2ο σενάριο: Τουριστική ανάπτυξη με κλαδικές διασυνδέσεις

Το 2ο σενάριο αποδέχεται αυτό που πολλοί θεωρούν φυσικό: ο τουρισμός αποτελεί το μόνο συγκριτικό πλεονέκτημα που έχουν τα νησιά και πρέπει να το αξιοποιήσουν "πάση θυσία". Η θέση αυτή έχει εκφραστεί πολλές φορές σε πολλά επίσημα κείμενα (π.χ. προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης της Ελλάδας) όταν αναφέρονται είτε γενικά στην ανάπτυξη των περιφερειών της χώρας είτε ειδικότερα στην ανάπτυξη των νησιών. Αυτή ήταν και η επίσημη αναπτυξιακή πολιτική που εφαρμόζεται εδώ και σαράντα περίπου χρόνια, όπου παρατηρείται άναρχη τουριστική ανάπτυξη βασισμένη στην αύξηση της ζήτησης. Την θέση αυτή υποστηρίζει και η πρόσφατη μελέτη του ΚΕΠΕ.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι σε πολλά νησιά η δημιουργία τουριστικού ρεύματος συνέβαλε καθοριστικά στην αναστροφή της τάσης δημογραφικής αποψίλωσης και συρρίκνωσης της παραγωγικής βάσης καθώς και στην βελτίωση του επιπέδου ευημερίας των κατοίκων. Ιδιαίτερα μάλιστα σε μια εποχή όπου καμία πρόνοια δεν υπήρξε σε εθνικό επίπεδο για στήριξη άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων στα νησιά.

Όμως η απρογραμμάτιστη τουριστική ανάπτυξη που στράφηκε στο μαζικό ηλιοτροπικό τουρισμό με την δημιουργία συγκεκριμένου είδους ανωδομών (καταλύματα, εσπιατόρια, bars και άλλα κέντρα διασκέδασης), την συγκέντρωσή τους σε ορισμένες περιοχές των νησιών (παράκτιες ζώνες και λιμάνια), την έλλειψη οργάνωσης, την εμπλοκή σε όλα σχετικά με τον τουρισμό επαγγέλματα ανθρώπινου δυναμικού χωρίς τα απαραίτητα προσόντα, την έλλειψη υποδομών, την υποβάθμιση του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος, την έλλειψη διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος μεταξύ των περιοχών, την κυριαρχία των tour-operators στην προβολή της χώρας και στην ρύθμιση των τουριστικών ροών κλπ οδήγησαν στην εμφάνιση προβλημάτων υποβάθμισης του τουριστικού προϊόντος της χώρας και την μείωση των θετικών αποτελεσμάτων.

Τρία ερωτήματα τίθενται σήμερα:

- είναι δυνατή η αλλαγή στη πορεία της τουριστικής ανάπτυξης στη χώρα;
- είναι δυνατόν σήμερα να επαναληφθεί το επιτυχημένο παράδειγμα της Ρόδου;
- κατά πόσο αποτελεί σήμερα λύση για τον νομό Λέσβου η υιοθέτηση ανάλογης στρατηγικής τουριστικής ανάπτυξης, όταν εκπρόσωποι τουριστικά αναπτυγμένων περιοχών καλούν να μην επαναλάβουμε τα λάθη τους;

Στη συνέχεια γίνεται παράθεση γνωστών επιχειρημάτων που υποστηρίζουν ότι ο Ν.Λέσβου δεν πρέπει να ακολουθήσει τον δρόμο του μαζικού τουρισμού:

- η τουριστική ανάπτυξη στον νομό δεν γνωρίζει ρυθμούς και μεγέθη ανάλογα με εκείνα που γνώρισαν ή γνωρίζουν άλλα νησιά στα οποία δεν υπήρξε κάποιο

οργανωμένη τουριστική πολιτική, π.χ. πολλές από τις Κυκλάδες, η Σάμος. Η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού δεν ταιριάζει στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών του Ν.Λέσβου: η κάμψη των τελευταίων χρόνων και τα προβλήματα επιβίωσης που έχουν πολλές μονάδες το αποδεικνύει.

- η ταχεία αύξηση των καταλυμάτων αυτοεξυπηρέτησης -που απευθύνονται σε τουρίστες χαμηλότερου εισοδηματικού επιπέδου- περιορίζουν τις θετικές επιπτώσεις στην απασχόληση και στα εισοδήματα.
- η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού διέρχεται τη φάση της ωρίμανσης του, δηλαδή τη περίοδο όπου η προσφορά έχει αυξηθεί, υπάρχει υψηλός ανταγωνισμός και από χώρες χαμηλού κόστους, ενώ η ζήτηση στρέφεται προς νέα εξειδικευμένα τουριστικά προϊόντα και νέους προορισμούς. Είναι σκόπιμο να επιμένει η Λέσβος στην ανάπτυξη αυτού του είδους του τουρισμού;
- η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού έχει αποδειχθεί ότι στα νησιά οδηγεί αναπόφευκτα σε υψηλό βαθμός εξειδίκευσης και μονοκαλλιέργειας με τους κινδύνους που αυτή συνεπάγεται. Η ανάπτυξη και άλλων δραστηριοτήτων, που όμως θα καλύπτουν τη ζήτηση που δημιουργεί ο τουρισμός, είναι δυνατή όταν αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των τουριστών. Όμως η εξάρτηση όλων των δραστηριοτήτων από τον τουρισμό κάνει την τοπική οικονομία περισσότερο ευάλωτη.
- η εποχικότητα του τουρισμού δημιουργεί έντονα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, αναδεικνύοντας τη περιορισμένη συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη. Όσο η τουριστική δραστηριότητα είναι πιο έντονη, τόσο πιο έντονο είναι το φαινόμενο του δυισμού μέσα στο χρόνο, ανάμεσα σ' ένα καλοκαίρι με έντονη δραστηριότητα και έναν χειμώνα κυριολεκτικά "νεκρό", με τους κατοίκους να εγκαταλείπουν το νησί.
- οι νέες θέσεις απασχόλησης που δημιουργούνται στη πλειοψηφία τους δεν προσθέτουν στο ανθρώπινο δυναμικό νέες δεξιότητες που μπορεί να αξιοποιηθούν και σε άλλες θέσεις εργασίας. Οι λίγες θέσεις που απαιτούν γνώσεις και εξειδίκευση συνήθως καταλαμβάνονται από εισαγόμενο προσωπικό.
- η υποβάθμιση του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος από την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού υπονομεύει το μέλλον των νησιών, για κάποια πρόσκαιρα και αμφίβολα οφέλη. Η υποβάθμιση αυτή είναι κατά κανόνα μη αναστρέψιμη.

Άλλωστε και η μελέτη του ΚΕΠΕ που εισηγείται την τουριστική ανάπτυξη ως άμεση λύση για να αποφευχθεί η κοινωνικο-οικονομική κατάρρευση των νησιών - αντικρούοντας έμμεσα ως μη ρεαλιστική την ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ των διαφορετικών τομέων- παραδέχεται ότι η ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού παρουσιάζει τα προβλήματα που αναφέραμε, αλλά υπακούει στη λογική "μεταξύ δύο κακών δοθέντων, το μη χειρόν βέλτιστον". Άλλωστε και στο σενάριο που τελικά προτείνεται, που απέχει από αυτό που γνωρίζουμε ως μαζικό τουρισμό σήμερα, γίνεται προσπάθεια για περιορισμό των αρνητικών συνεπειών μέσα από έντονη σχεδιαστική παρέμβαση.

3ο σενάριο: Ποιότητα εναντίον ποσότητας

Το 3ο σενάριο προτείνει την αξιοποίηση των ιδιαιτεροτήτων των νησιών μετατρέποντας τα από μειονεκτήματα σε συγκριτικά πλεονεκτήματα με στόχο τη προώθηση νέων υπηρεσιών και την ανάδειξη της ποιότητας ως κύριας στρατηγικής για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης.

Το σενάριο βασίζεται στη προσπάθεια για ανάπτυξη δραστηριοτήτων που παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες ποιότητας, ανταποκρινόμενοι σε μια διαρκώς αναπτυσσόμενη ζήτηση, και:

- συνδέονται με τοπικούς πόρους, δεξιότητες και ιδιαιτερότητες (π.χ. ειδικές μορφές τουρισμού, παράγωγα ελιάς, αμπελιού, σιταριού και κτηνοτροφίας, χειροτεχνήματα, εξόρυξη ειδικών φυσικών πόρων όπως Λημναία γη και η πέτρα Μυστεγνών, φυσικό περιβάλλον, δομημένο περιβάλλον, πολιτιστικές αξίες κλπ),
- απευθύνονται σε αναδυόμενες και μεταβαλλόμενες μικρές αγορές, μέσα από άτυπα ή εξειδικευμένα δίκτυα και
- σχετίζονται με ειδικές υπηρεσίες (π.χ. βοήθεια σε μειονεκτούντα άτομα, καλλιτεχνική δημιουργία, συλλογή, επιλογή και διάχυση της κατάλληλης πληροφόρησης, εξερεύνηση και ανάδειξη της φύσης, προστασία του περιβάλλοντος) που δεν μπορούν παρά να παραχθούν επί τόπου.

Τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που παράγονται σε μικρή κλίμακα και εξάγονται δημιουργώντας νέα εισοδήματα στη περιοχή, είναι συνήθως μη τυποποιημένα (δηλαδή διαφέρουν από εκείνα της μαζικής παραγωγής), έχουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, υψηλή ποιότητα και σχετικά υψηλή τιμή, απευθύνονται σε ειδικές μικρές αγορές. Οι αγορές αυτές, που δεν καλύπτονται από ανάλογα προϊόντα μαζικής παραγωγής, χαρακτηρίζονται από συνεχή τάση διεύρυνσης που συμβαδίζει με τη βελτίωση του οικονομικού επιπέδου όλο και μεγαλύτερων στρωμάτων του πληθυσμού.

Η επινόηση νέων προϊόντων και κυρίως νέων υπηρεσιών που συμβαδίζουν με τις απαιτήσεις του σύγχρονου καταναλωτή είναι αναγκαίο στοιχείο της παραγωγικής διαδικασίας. Το γεγονός ότι μπορούν να δανείζονται πολλά στοιχεία τους από τις παλαιότερες δραστηριότητες του τόπου, δεν σημαίνει ότι πρέπει να μένουν προσκολλημένες σ'αυτές. Η χρήση νέων υλικών, μεθόδων παραγωγής και τεχνολογιών και γενικά η ενσωμάτωση της εξέλιξης αποτελεί καθοριστικό στοιχείο της ζωής.

Η δημιουργία τοπικού σήματος ποιότητας και επεξεργασία χάρτα συμπεριφοράς ανά δραστηριότητα με την άμεση συνεργασία των επαγγελματικών οργανώσεων αποτελεί μια οριζόντια δράση, ικανή από μόνη της να εμψυχήσει μια δυναμική στις παραγωγικές δραστηριότητες. Η εθελοντική προσχώρηση στο σήμα επιχειρήσεων και περιοχών και η άμιλλα που θα δημιουργήσει, θα βελτιώσει τόσο την εικόνα της περιοχής και θα συμβάλει στην ανατροπή του κλίματος της απογοήτευσης και της αδράνειας.

Στη συνέχεια θα επισημάνουμε τους τομείς εκείνους στους οποίους θεωρούμε ότι θα πρέπει να επέλθουν οι σημαντικότερες μεταβολές έτσι ώστε να δρομολογηθεί η αναπτυξιακή δυναμική που είναι απαραίτητη να "παρασύρει" το σύνολο του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος. Κατ' αρχήν αναφερόμαστε στις παραγωγικές δραστηριότητες που θεωρούμε ως κρίσιμες για την υλοποίηση του σεναρίου και στη συνέχεια στις προϋποθέσεις που πρέπει να εκπληρούνται.

Παραγωγικές δραστηριότητες

α) Η αξιοποίηση του πολιτιστικών και φυσικών πόρων των νησιών για τη δημιουργία νέων μορφών ενεργού τουρισμού.

Ο τουρισμός αυτός δεν αναπτύσσεται σε αντίθεση με τον μαζικό, αλλά διαφοροποιείται απ'αυτόν και τον επηρεάζει θετικά αφού αναβαθμίζει τα παρεχόμενα αγαθά και υπηρεσίες.

Έχει πολλές φορές αναφερθεί η δυνατότητα να αναπτυχθούν στο νομό αυτές οι μορφές τουρισμού.

Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Αγροτουρισμός και τουρισμός υπαίθρου, δηλαδή μιας μορφής τουρισμού συνδεδεμένου με τον πρωτογενή τομέα, τις παραδόσεις του, τον πολιτισμό του, τα προϊόντα του. Το πρόγραμμα για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού στην ορεινή επαρχία Πλωμαρίου αποτελεί μια πιλοτική δράση που θα μπορούσε να εφαρμοστεί και σε άλλες περιοχές της Λέσβου και της Λήμνου.
- Ιαματικός - οικολογικός - γεωλογικός τουρισμός, με βάση τα ενδιαφέροντα του σύγχρονου ανθρώπου, αλλά και εκείνων με τις ειδικές γνώσεις. Στη περίπτωση του οικολογικού τουρισμού εντάσσεται η δημιουργία του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας του Σιγρίου και οι άλλες παρεμβάσεις που γίνονται στη περιοχή όπως ανάδειξη του απολιθωμένου δάσους, μονοπάτια κλπ
- Συνεδριακός τουρισμός ειδικής μορφής, εφόσον απευθύνεται σε τουρίστες που δεν αναζητούν την πολυτέλεια αλλά τη μικρή κλίμακα, την αυθεντικότητα, την ποιότητα, την χαλάρωση.
- Ναυταθλητικός τουρισμός μέσα στους κόλπους της Γέρας, της Καλλονής και την Μύρινas, με έμφαση στα μαθήματα για παιδιά και όχι μόνο
- Πολιτιστικός τουρισμός που να ξεφεύγει από τη μουσειακή παρουσίαση με έμφαση στα αρχαιολογικά μνημεία, δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στη νεότερη ζωντανή παράδοση και στην καλλιτεχνική δημιουργία
- Εκπαιδευτικός τουρισμός με βάση το Πανεπιστήμιο Αιγαίου (καλοκαιρινά μαθήματα, σεμινάρια, συνέδρια, μαθητικές εκδρομές), αντλώντας από το παράδειγμα του νορβηγικού πανεπιστημίου

Η επιτυχία των παραπάνω προτάσεων απαιτεί σημαντικές μεταβολές στις μέχρι τώρα πρακτικές, στηριζόμενη σε τρεις βασικές αρχές:

- τη δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών προϊόντων βασισμένων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, που να ανταποκρίνονται στη ζήτηση συγκεκριμένων τμημάτων της παγκόσμιας αλλά και της εγχώριας αγοράς
- τη δημιουργία τουριστικής εικόνας που να διακρίνει την περιοχή αναφοράς από άλλες παρεμφερείς περιοχές και να γίνεται εύκολα αντιληπτή από τους τουρίστες
- τη σύνδεση μεταξύ σχεδιασμού, υλοποίησης και παρακολούθησης των δράσεων έτσι ώστε να ελέγχεται η προσέγγιση των στόχων.

Ο τουρισμός προτείνεται να έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- να αξιοποιεί τοπικούς πόρους και προϊόντα (π.χ. κτίσματα και οικισμούς ιδιαίτερης αξίας, πολιτιστικά χαρακτηριστικά, λάδι, τυρί, χειροτεχνήματα),
- να ενσωματώνεται στον κοινωνικο-οικονομικό ιστό του τόπου, ενεργοποιώντας το τοπικό δυναμικό,
- να συντελέσει στη διατήρηση της αυθεντικότητας και της ιδιαιτερότητας του νησιού, να προστατεύσει το περιβάλλον και γενικά την αρμονία του ως στοιχεία πολύτιμα για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη,
- να επιτύχει καλύτερη διασπορά τουριστών στο χώρο και στο χρόνο εφόσον δεν εστιάζεται στο τουρισμό ήλιου και θάλασσας,
- να στηρίζεται στην υψηλή ποιότητα του τουριστικού προϊόντος (που δεν συμπίπτει με τη πολυτέλεια) και όχι στη ποσοτική αύξηση των τουριστών.

β) Η αξιοποίηση των τοπικών γεωργικών πόρων μέσα από την ποιοτική βελτίωση των προϊόντων.

Αυτή χρειάζεται να εστιαστεί στη προσπάθεια για προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας και υψηλής ποιότητας που μπορούν να εξασφαλίσουν υψηλή τιμή, έτσι ώστε να ξεπεραστεί το εμπόδιο του υψηλού κόστους παραγωγής και μεταφοράς που αναπόφευκτα υπάρχει όπως ήδη έχει εξηγηθεί. Επομένως θα πρέπει να διερευνηθεί η δυνατότητα και οι προϋποθέσεις για τη παραγωγή, τυποποίηση και διακίνηση οικολογικών προϊόντων, Προϊόντων Ονομασίας Προέλευσης, προϊόντων αγροκτήματος, προϊόντων με τοπικό σήμα ποιότητας κλπ. Η τυποποίηση των προϊόντων θα επιτρέψει να υπάρξει αυξημένη προστιθέμενη αξία και επομένως αυξημένες τιμές για τους τοπικούς παραγωγούς.

Παράλληλα θα πρέπει να διευρυνθεί η γκάμα των προϊόντων που παράγονται πέρα από το λάδι, το κρασί, τα κτηνοτροφικά προϊόντα, το μέλι, τα αρωματικά φυτά και με άλλα που ήταν γνωστά για τη ποιότητα τους.

Η στροφή προς τα προϊόντα ποιότητας -που είναι μια διαδικασία η οποία έχει ανάγκη από κάποιο χρόνο για να ωριμάσει- δεν συνεπάγεται αυτόματη εγκατάλειψη των προϊόντων που παράγονται ήδη όπως π.χ. τα σπηρά και των οποίων το μέλλον δεν φαίνεται να είναι ευνοϊκό.

Όλα τα παραπάνω δεν θα πρέπει να γίνουν αποσπασματικά, αλλά στο πλαίσιο ενός σχεδίου αγροτικής ανάπτυξης, το οποίο θα περιλαμβάνει και τις δυνατές διασυνδέσεις της γεωργίας με τους άλλους τομείς (μεταποίηση και τουρισμό). Η επεξεργασία του σχεδίου αυτού φαίνεται ότι θα είναι προϋπόθεση για την συνέχιση των χρηματοδοτήσεων μετά την ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων της ΚΑΠ, όπως προβλέπει το σχέδιο Agenda 2000 -του οποίου τις βασικές γραμμές παρουσίασε ο επίτροπος Fischer και που τώρα συζητείται σε επίπεδο κρατών μελών.

γ) Δημιουργία κέντρων έρευνας, παραγωγής και μεταφοράς τεχνολογίας με τη προσέλκυση επιστημόνων από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Ο στόχος είναι τετραπλός:

- αμυντική θωράκιση της περιοχής μέσα από τους δεσμούς που θα δημιουργήσουν οι ξένοι ερευνητές και επισκέπτες
 - οφέλη από την έρευνα που θα διεξάγεται εδώ, που θα πρέπει να προσανατολίζεται - όχι με αποκλειστικό τρόπο- σε θέματα που άπτονται της Λέσβου και του Αιγαίου γενικότερα όπως την αντιμετώπιση της έλλειψης πόρων, της άρσης της απομόνωσης (π.χ. διαχείριση υδάτινων πόρων, ανάπτυξη τεχνολογίας και εφαρμογών στις ήπιες μορφές ενέργειας, εφαρμογές τηλεπικοινωνιών, συντήρηση μνημείων και κειμηλίων, ανακατασκευή διατηρητέων κτιρίων για νέες χρήσεις...).
 - ανάπτυξη ιδιότυπης μορφής "μακράς διάρκειας τουρισμού" στην εκτός εποχής περίοδο
 - αξιοποίηση κτιρίων ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού κάλλους που σήμερα παραμένουν εκτός χρήσης και καταρρέουν (π.χ. βιομηχανικά κτίρια, μοναστήρια, αρχοντικά)
- Η ιδέα αυτή υπάρχει στο πρόγραμμα Αιγαίο-Αρχιπέλαγος και πηγάζει από την ζήτηση που υπάρχει από επιστήμονες του εξωτερικού να περάσουν μερικούς μήνες στο Αιγαίο που είναι φημισμένο για τον οικολογικό και τον πολιτιστικό του πλούτο, αλλά και για το ήπιο κλίμα του.
- Με αντίστοιχη λογική μπορούν να λειτουργήσουν κέντρα πολιτιστικής δημιουργίας όπως λογοτεχνίας, ζωγραφικής, χειροτεχνίας που συνδέονται και με τη τοπική παράδοση.

δ) Η μεταποίηση δεν μπορεί να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο σχέδιο που περιγράψαμε -κυρίως για λόγους που συνδέονται με το κόστος παραγωγής και μεταφοράς-, χωρίς βέβαια ο ρόλος να είναι αμελητέος. Θα μπορούσε κανείς, για λόγους διευκόλυνσης της ανάλυσης, να διαιρέσει σε τρεις κατηγορίες τις πιθανές επενδύσεις στο δευτερογενή τομέα στη Λέσβο.

1) Επενδύσεις παραγωγής προϊόντων κλασικού τύπου, που απευθύνονται σε οποιαδήποτε αγορά. Γενική κατηγορία αναφερόμενη στο σύνολο των προϊόντων βιοτεχνικής και βιομηχανικής παραγωγής, για την οποία εξεταστέα είναι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα (μειονεκτήματα) παραγωγής τους εδώ ή κάπου αλλού (π.χ. μπαταρίες αυτοκινήτων, προφίλ αλουμινίου, ηλεκτρικές κουβέρτες).

2) Επενδύσεις παραγωγής προϊόντων απευθυνόμενων αποκλειστικά ή κύρια στην τοπική αγορά (π.χ. υλικά για τον κατασκευαστικό τομέα, αρτοποιεία, παρασκευαστήρια γλυκών, ζωοτροφές κλπ).

Στη κατηγορία αυτή η κατάσταση μπορεί να είναι περισσότερο ευνοϊκή υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- α) Η φύση των προϊόντων να είναι τέτοια που να μπορούν να παραχθούν σε σχετικά μικρή κλίμακα, χωρίς αυτό να σημαίνει υπερβολική επιβάρυνση του κόστους.
- β) Η ποιότητα σε παραγωγή μικρής κλίμακας να είναι ανταγωνιστική.
- γ) Το κόστος μεταφοράς πρώτης ύλης να μην υπερβαίνει το κόστος μεταφοράς έτοιμου προϊόντος. Ενωείται ότι πολύ καλύτερο είναι να υπολείπεται σημαντικά.

3) Επενδύσεις παραγωγής προϊόντων με έντονα παραδοσιακά ή τοπικά στοιχεία, που απευθύνονται τόσο στην τοπική όσο και σε άλλες αγορές αξιοποιώντας τοπικές πρώτες ύλες και δεξιότητες ανθρώπινου δυναμικού που στη περίπτωση του νομού

ενδεικτικά είναι τα ολίπαστα, το ούζο, τα παξιμάδια, το κρασί, τα τυριά, το λάδι, η καλλιτεχνική χειροτεχνία.

Προϋποθέσεις:

Για να μπορέσουν να υλοποιηθούν τα παραπάνω είναι απαραίτητο να υπάρξουν τομές σε ότι αφορά:

α) Ανθρώπινους πόρους. Οι νέες θέσεις εργασίας απαιτούν νέες ειδικεύσεις - παρέμβαση στη παρεχόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση ως προς τη θεματολογία και ως προς τη ποιότητα της. Αν και το εκπαιδευτικό σύστημα σχεδιάζεται κεντρικά υπάρχουν ορισμένοι βαθμοί ελευθερίας που έχουν να κάνουν π.χ. με τις εξειδικεύσεις των ΤΕΛ που θα πρέπει ίσως να επανεξεταστούν.

Η εκτίμηση των αναγκών του προτεινόμενου σχεδίου και οι υπάρχουσες και σήμερα ανάγκες θα πρέπει να προσανατολίσουν την κατάρτιση. Χρειάζεται εκπόνηση ολοκληρωμένου προγράμματος κατάρτισης ανέργων και εργαζομένων και συνδυασμός των παρεμβάσεων των φορέων κεντρικού και τοπικού σχεδιασμού & υλοποίησης προγραμμάτων

Το θέμα των ανθρώπινων πόρων και της αξιοποίησης τους δεν είναι αποκλειστικά αντικείμενο οικονομικών διεργασιών ή εκπαίδευσης αλλά και κοινωνικής παρέμβασης. Η προώθηση των σύγχρονων ιδεών περί ανάπτυξης και απασχόλησης, η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας σε επίπεδο ομάδας, η δημιουργία συναισθήματος αυτοπεποίθησης, η εγκατάλειψη της παθητικής και αρνητικής στάσης κλπ, απαιτούν παρεμβάσεις που έχουν ανάγκη ειδικούς μηχανισμούς.

β) Περιβάλλον & Πολιτισμό ως πόρους προς διατήρηση και ως εστίες δημιουργίας νέων μορφών απασχόλησης. Έχοντας θεωρήσει την ποιότητα ζωής ως καθοριστικό στοιχείο της προσέλκυσης δραστηριοτήτων και ανθρώπινου δυναμικού ποιότητας, είναι προφανείς οι λόγοι για τους οποίους είναι απαραίτητο να προστατεύσουμε τη φυσική και τη πολιτιστική κληρονομιά.

Στη συνέχεια αναφέρουμε έναν αριθμό ενδεικτικών δράσεων:

- πολιτική διατήρησης & ανάδειξης των πόρων
- πολιτική ενημέρωσης για τη σημασία των πόρων αυτών στην ανάπτυξη
- αξιοποίηση κοινοτικών προγραμμάτων όπως π.χ. διατήρηση αναβαθμίδων
- πολεοδομικές παρεμβάσεις και αναβάθμιση της κατοικίας
- η αλλαγή νοοτροπίας στον κατασκευαστικό τομέα και ανάδειξη νέας γενιάς "μαστόρων" σε αντικατάσταση των "μπετατζήδων" που κυριαρχούν σήμερα στο επάγγελμα
- ανάδειξη του πολιτισμού ως νέου πόλου ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο.

γ) Υποδομές - Υπηρεσίες Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι υποδομές από μόνες τους δεν φέρνουν ανάπτυξη, ενώ αντίθετα μπορούν να την εμποδίσουν αν η τελευταία στηρίζεται σε δράσεις όπως είναι ο ήπιος τουρισμός. Η αναφορά γίνεται κυρίως για τους δρόμους που και απορροφούν τεράστια ποσά από τα ΠΕΠ και γίνονται με αφάνταστη προχειρότητα και καταστροφική μανία. σε βάρος τοπιών, μαντρών, βιότοπων, δέντρων κλπ

Είναι λοιπόν απαραίτητο να επανεξεταστεί το πλαίσιο υποβολής προτάσεων για έργα υποδομής με βάση τους αναπτυξιακούς στόχους και τις δράσεις που θα επιλεγούν και όχι να αποτελούν αυτοσκοπό. Η ιεράρχηση των αναγκών ανά κατηγορία και η καθιέρωση κριτηρίων που θα βοηθούν στην επιλογή των έργων σε ότι αφορά το είδος και τον χώρο που θα γίνουν αποτελεί ένα απαραίτητο βήμα για την εξυγίανση του συστήματος και την απόδοση πραγματικού αναπτυξιακού έργου.

Ανάλογη διερεύνηση θα πρέπει να γίνει σχετικά με τις υπηρεσίες που παρέχονται στους πολίτες και τις επιχειρήσεις κυρίως από πλευράς δημοσίου τομέα. Η ποιότητα τους και η σωστή τους χωροθέτηση είναι στοιχεία απαραίτητα για τη στήριξη των προτάσεων που αναπτύξαμε στις προηγούμενες παραγράφους.

Απαραίτητο είναι επίσης:

- η πλήρης αξιοποίηση των υπάρχουσών υποδομών και ο επανασχεδιασμός των υπηρεσιών
- η κατασκευή συμπληρωματικών υποδομών και η δημιουργία νέων υπηρεσιών που ανταποκρίνονται στις νέες ανάγκες τόσο των μονίμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών
- ο σωστός σχεδιασμός των προγραμματιζόμενων έργων υποδομής έτσι ώστε να ελαχιστοποιείται το περιβαλλοντικό και το οικονομικό κόστος
- η σωστή εκπόνηση των ΜΠΕ ώστε να μην αποτελούν απλά ένα επιπλέον πιστοποιητικό που επιτρέπει την εκτέλεση ενός έργου, αλλά ένα ουσιαστικό συστατικό του ίδιας βαρύτητας με την μελέτη κατασκευής του.

δ) Αναπτυξιακό κλίμα. Η υλοποίηση των όσων αναφέρθηκαν προηγούμενα δεν είναι εφικτή αν δεν ανατραπεί το αρνητικό κλίμα που έχει κυριολεκτικά εγκατασταθεί στον νομό.

Κρίσιμο ρόλο στη δημιουργία του θετικού κλίματος θα διαδραματίσουν:

- η αποδοχή του στρατηγικού σχεδίου ανάπτυξης και η συστράτευση για την υλοποίησή του. Δεν υπονοείται εδώ ότι πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο ως θέσφατο, αλλά αφού επιλεγεί το σενάριο που ανταποκρίνεται καλύτερα στις επιθυμίες κατοίκων και φορέων, να υπάρξει οργανωμένη συμμετοχή για την προώθησή του.
- η προβολή όλων των θετικών και καινοτόμων ενεργειών που γίνονται σήμερα στον Νομό
- η προώθηση δράσεων "φάρων" που θα δώσουν την αίσθηση της προς τα εμπρός κίνησης
- η επισήμανση των ατόμων εκείνων που έχουν ξεχωρίσει είτε από την δράση τους στα κοινά, είτε ως επιχειρηματίες, είτε ως πνευματικοί άνθρωποι, είναι θετικά διακείμενοι προς τους στόχους και τη στρατηγική του σχεδίου και μπορούν να συνδράμουν στην πραγμάτωση του
- η οργάνωση κόμβου για την συλλογή και τη διάχυση της πληροφόρησης
- η κινητοποίηση των αναπτυξιακών εταιρειών και άλλων συναφών φορέων που δραστηριοποιούνται στους τομείς που αναφέραμε και η δημιουργία δισυσσυνδέσεων με τη βοήθεια εμπυχωτών ανάπτυξης σε επίπεδο α'βάθμιων ΟΤΑ. Η παροχή εξειδικευμένων συμβουλών σε φορείς του δημοσίου και ιδιώτες είναι μεταξύ των βασικών υπηρεσιών που πρέπει να προσφέρονται από τους φορείς αυτούς.
- η δημιουργία ενός φορέα που θα παρακολουθεί την υλοποίηση του σχεδίου, θα επισημαίνει αδυναμίες, λάθη, καθυστερήσεις, θα συμβάλλει στην αναδιτύπωση δράσεων και στην βελτίωση παρεμβάσεων, θα συντονίζει τους επιμέρους φορείς και γενικά που θα ελέγχει τη πορεία του έργου είναι αναγκαία

Η συνεργασία όλων των φορέων στην εκπόνηση του στρατηγικού σχεδίου αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχία του. Η συμφωνία των μερών δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στις στρατηγικές αρχές -στις οποίες άλλωστε δύσκολα μπορεί να διαφωνήσει κανείς- αλλά και στο τρόπο που οι στόχοι αυτοί θα επιτευχθούν. **Η επεξεργασία ενός "συμβολαίου" μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών θα αποτελούσε μια δέσμευση τους για συνεργασία και κοινή δράση και θα συνέβαλε ουσιαστικά μέσα από τη δημιουργία αισθήματος συνυπευθυνότητας.**

Από το κείμενο που προηγήθηκε γίνεται εμφανές ότι στη α'φάση δόθηκε προτεραιότητα στην ανάλυση της βιβλιογραφίας και ειδικά των μελετών που αφορούν τα νησιά και τον Ν.Λέσβου ειδικότερα. Θεωρήθηκε ότι είναι απαραίτητο το αναπτυξιακό πρόβλημα του Νομού να τεθεί τεκμηριωμένα στη σωστή του βάση, ελέγχοντας όλες τις υπάρχουσες ιδέες και απόψεις.

Έχοντας αναλύσει τα χαρακτηριστικά του Ν.Λέσβου που οδηγούν στην κατάταξη του στις προβληματικές περιοχές, καθώς και στις αιτίες που έχουν προκαλέσει αυτήν την προβληματικότητα, διαπιστώνουμε ότι οι εξωγενείς παράμετροι που έχουν επηρεάσει καθοριστικά την πορεία του Νομού δημιουργούν πολλούς περιορισμούς σχετικά με τις αναπτυξιακές προοπτικές.

Παράλληλα γίνεται σαφές ότι η ανάπτυξη στον Ν.Λέσβου δεν μπορεί να μην λάβει υπόψη της τις τάσεις στην ελληνική επικράτεια, ενώ θα βοηθηθεί πολύ εφόσον υπάρξει μια γενικότερη πολιτική για τα νησιά, σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, με δεδομένο τον υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης.

Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στα ενδογενή εμπόδια που επισημάνθηκαν, γιατί αν αυτά δεν αρθούν, η οποιαδήποτε εξωτερική παρέμβαση δεν θα μπορεί να είναι αποτελεσματική. Το ανθρώπινο δυναμικό και οι μηχανισμοί σχεδιασμού και προώθησης της αναπτυξιακής διαδικασίας αποτελούν τα κλειδιά για την όποια παρέμβαση. Το ίδιο σημαντικό είναι να υπάρξει η ευρύτερη δυνατή συναίνεση αλλά και ενεργή εμπλοκή των παραγωγικών δυνάμεων, της διοίκησης αλλά και των απλών πολιτών στις επιλογές που τελικά θα υιοθετηθούν.

Είναι λοιπόν προφανές ότι οι λύσεις για να είναι βιώσιμες και να διαρκέσουν στον χρόνο δεν θα πρέπει να περιορίζονται στην αντιμετώπιση επιμέρους προβλημάτων με βάση το χθές, αλλά στη δημιουργία των προϋποθέσεων "βλέποντας" προς το μέλλον, να είναι καινοτόμες, να παρακολουθούν αλλά να μην αντιγράφουν τις εξελίξεις. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι πρέπει να εγκαταλειφθούν στην τύχη τους άνθρωποι χωρίς τα κατάλληλα προσόντα και δραστηριότητες που φθίνουν, αλλά ότι οι παρεμβάσεις που θα γίνουν θα πρέπει να έχουν προοπτική. Μόνο τότε, μέσα σ'ένα θετικό περιβάλλον και οι δραστηριότητες σε κρίση θα μπορούν να μετεξελιχθούν και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα.

Η επιλογή ενός από τα προτεινόμενα σενάρια δεν σημαίνει ότι αυτό θα εφαρμοστεί αυτούσιο χωρίς να λάβει υπόψη του και τα θετικά στοιχεία των υπολοίπων συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη καλύτερη υλοποίηση του. Άλλωστε υπάρχουν πολλά σημεία τους που είναι συμπληρωματικά.

Όπως φαίνεται από την ανάλυση που προηγήθηκε, το τρίτο σενάριο συγκεντρώνει την προτίμηση της ομάδας μελέτης. Η επιλογή της ποιότητας ως βασικής στρατηγικής για την δημιουργία αναπτυξιακής δυναμικής στον νομό δεν συνεπάγεται ότι όλα θα επιτευχθούν άμεσα και θα εγκαταλειφθεί κάθε τι μη ποιοτικό. Όμως, είναι απαραίτητο να ξεκινήσει άμεσα η διαδικασία που θα επιτρέψει στους τομείς-κλειδιά να δώσουν γρήγορα θετικά αποτελέσματα ώστε να συμπαρασύρουν το σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας.

Απ' όσα αναφέρθηκαν, ιδιαίτερα στην τελευταία ενότητα σχετικά με τις προϋποθέσεις που θεωρούνται απαραίτητες για την επιτυχία του σχεδίου, φαίνεται ο σημαντικός ρόλος που μπορούν και πρέπει να διαδραματίσουν οι ΟΤΑ στην αναπτυξιακή

διαδικασία. Χωρίς οι ίδιοι να εμπλέκονται υποχρεωτικά άμεσα στην παραγωγική διαδικασία, μπορούν να παρέμβουν ουσιαστικά και να διαμορφώσουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται, βοηθώντας την εξάπλωση του. Ο ρόλος των ΟΤΑ θα γίνει εμφανής στη τρίτη φάση της μελέτης όπου και θα υπάρξει εξειδίκευση για τις προτεινόμενες δράσεις.

Κύριοι στόχοι ανάπτυξης του Νομού

- 1.** Αναστροφή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης και της περιθωριοποίησης της νησιωτικής οικονομίας με την αξιοποίηση της τεχνολογίας και των τοπικών πλεονεκτημάτων.
- 2.** Κατασκευή, βελτίωση και ολοκλήρωση έργων υποδομής σε όλους τους τομείς (υγεία, περιβάλλον, μεταφορές, τουρισμός, κοινωνία της πληροφορίας, ΜΜΕ κ.λ.π.)
- 3.** Προστασία του περιβάλλοντος και βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιφέρειας.
- 4.** Ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών και σύνδεσή της με την τουριστική δραστηριότητα.
- 5.** Προώθηση της απασχόλησης, πρόληψη και καταπολέμηση της ανεργίας, επαγγελματική κατάρτιση - εξειδίκευση και ανάδειξη του ανθρώπινου δυναμικού.
- 6.** Διασφάλιση συνθηκών ασφαλείας των κατοίκων και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.
- 7.** Ανάπτυξη και αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιφέρειας στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα.
- 8.** Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ΜΜ, προώθηση της κοινωνίας της πληροφορίας και ανάπτυξη της καινοτομίας.
- 9.** Στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξη της υπαίθρου.
- 10.** Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Σε εποχή που φαίνεται να είναι δύσκολη για το παρόν και το μέλλον του τουρισμού στη χώρα μας και στη Λέσβο ειδικότερα, διοργανώθηκε το Σεπτέμβριο ένα Πανεπιστημιακό Εργαστήριο Πεδίου (Campus) με θέμα «Τουρισμός υπαίθρου και σχεδιασμός νέων προϊόντων στη Λέσβο».

Τα Campus, που οργανώνονται με την οικονομική στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βασίζονται σε τρεις απλές ιδέες **εκμάθηση** για τους συμμετέχοντες, **έκφραση αλληλεγγύης** προς το τοπικό πληθυσμό και **αλληλοκατανόηση** μεταξύ πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη συμβίωση και τη συνεργασία που διαρκεί ένα μήνα.

Το συγκεκριμένο Campus, στο οποίο συμμετείχαν 10 φοιτητές από πέντε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δύο Έλληνες, με σπουδές και εμπειρίες πάνω στο αντικείμενο, είχε ως στόχο να επεξεργαστεί συγκεκριμένες ιδέες προτάσεις για τη δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες του χώρου απαραίτητων για την ανανέωση και διαφοροποίηση της τουριστικής εικόνας της Λέσβου, χρησιμοποιώντας ως βάση τον αγροτικό χώρο.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων διοργανώθηκαν διαλέξεις και συζητήσεις με ειδικούς επιστήμονες πάνω σε θέματα, όπως οι νέες τάσεις στο τουρισμό (στροφή από το μαζικό απρόσωπο και παθητικό τουρισμό σε τουρισμό συμμετοχικό, επιλεκτικό, με σεβασμό στο τοπικό πολιτισμό και το περιβάλλον, στροφή από το τουρισμό καταλύματα σε τουριστικό προϊόν), οι νέες μορφές τουρισμού, όπως π.χ. ο αγροτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, περιβαλλοντικός τουρισμός κλπ., που διαφοροποιούν τη μονόπλευρη ζήτηση για τουρισμό παραλίας, οι μέθοδοι αξιοποίησης τοπικών πόρων και σχεδιασμού τουριστικών προϊόντων. Επίσης, με ορμητήρια τα πολύκεντρα της Αγίας Παρασκευής και του Πλωμαρίου, έγιναν πολλές επισκέψεις στα περισσότερα χωριά της κεντρικής και ανατολικής Λέσβου για να γνωρίσουν οι φοιτητές το χώρο, να συναντήσουν και να συζητήσουν με ανθρώπους που ζουν δραστηριοποιούνται σ' αυτόν, γνώστες των τοπικών χαρακτηριστικών και προβλημάτων, έτσι ώστε οι προτάσεις να μην είναι θεωρητικές αλλά πρακτικά εφαρμόσιμες.

Η χρησιμότητα της δουλειάς που έγινε είναι πολλαπλή:

- Αναπτύχθηκε μεθοδολογία για το σχεδιασμό τουριστικών προϊόντων και συγκεκριμένων διαδρομών, που θα είναι στη διάθεση όποιου ενδιαφέρεται να τη χρησιμοποιήσει, ιδιαίτερα για το δυτικό τμήμα του νησιού, που δυστυχώς δεν είχαμε το χρόνο να το επισκεφθούμε.
- Έγινε για πρώτη φορά δουλειά πεδίου για τη καταγραφή των πολιτιστικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών πόρων που μπορούν να αξιοποιηθούν μέσα από το τουρισμό.
- Έδειξε στη πράξη τι είναι ο εκπαιδευτικός τουρισμός και πως μπορεί να αναπτυχθεί μια από τις νέες μορφές τουρισμού στο νησί, ιδιαίτερα να αξιοποιηθεί σωστά το Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Έδωσε την ευκαιρία για να γνωρίσουν τη Λέσβο, τη φύση της, τα αξιοθέατα, τη κουλτούρα της, τα προϊόντα της, νέοι άνθρωποι – επιστήμονες που

σίγουρα αύριο θα μιλήσουν με τα καλύτερα λόγια γι' αυτήν στο περιβάλλον τους και θα γίνουν οι καλύτεροι διαφημιστές της.

- Τέλος, ξεπερνώντας τις γενικότητες, που επαναλαμβάνονται τα τελευταία χρόνια χωρίς να παρουσιάζεται κάποια συγκεκριμένη πρόταση, η δουλειά που έγινε δείχνει τους εναλλακτικούς δρόμους που μπορεί να υιοθετήσει η Λέσβος στο τουριστικό τομέα, έτσι ώστε να μπορέσει να ακολουθήσει τις νέες τάσεις του διεθνούς τουρισμού, μέσα από ένα σχεδιασμό, που θα έχει ως αποτέλεσμα την ολοκληρωμένη και ισόρροπη ανάπτυξη του νησιού.

Στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να μεταφέρουμε συνοπτικά τα συμπεράσματα καθώς και τις συγκεκριμένες προτάσεις στις οποίες κατάληξε η ομάδα των φοιτητών και περιλαμβάνονται στην έκθεση που κατατέθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που χρηματοδότησε τη προσπάθεια αυτή.

Η αναγκαιότητα της αλλαγής της εικόνας της Λέσβου – που μέχρι τώρα στηρίζεται στο δίπτυχο ήλιος και θάλασσα γίνεται αισθητή εξ αιτίας των μέτριων οικονομικών αποτελεσμάτων που καταγράφονται τα τελευταία χρόνια και οφείλονται, τόσο στην αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ περιοχών που προσφέρουν το ίδιο τουριστικό προϊόν όσο και στη χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών. Η νέα τουριστική εικόνα της Λέσβου πρέπει να στηριχθεί στα ιδιαίτερα της χαρακτηριστικά – σε εκείνα που την διαφοροποιούν από τις ανταγωνίστριες περιοχές ελληνικές και ξένες – και αποτελούν τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα: **το πολιτισμό και το περιβάλλον**. Όμως δεν αρκεί η ύπαρξη πλούσιου υλικού και ανάλογης παράδοσης για τη προσέλκυση τουριστών που έχουν σχετικά ενδιαφέροντα. Είναι απαραίτητη η ανάδειξη τους μέσα από συγκεκριμένα τουριστικά προϊόντα.

Με βάση την αντίληψη ότι εικόνα αποτελεί το άθροισμα των στοιχείων και των μηνυμάτων που στέλνει ένα προϊόν προς τους καταναλωτές, θα πρέπει να δημιουργηθεί μια τέτοια εικόνα της Λέσβου που θα απευθύνεται στους τουρίστες, έτσι ώστε να τους προσελκύσει να την επισκεφθούν. Η εικόνα αυτή θα χρησιμεύσει ακόμα στο να δημιουργηθεί αυτόνομη ζήτηση για τουρισμό στη Λέσβο, πέρα από τις όποιες προτάσεις και σχέδια των tour operators.

Για να προσδιορίσουμε την εικόνα αυτή, ήταν απαραίτητο να διευκρινίσουμε το είδος του τουρισμού που είναι επιθυμητό να αναπτυχθεί και το είδος των πελατών στους οποίους απευθυνόμαστε.

Ο τουρισμός προτείνεται να έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Να αποτελέσει ένα από τα βασικά στηρίγματα της τοπικής οικονομίας με στόχο τη σφαιρική κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη,
- Να αξιοποιεί τοπικούς πόρους και προϊόντα (πχ. λάδι, τυρί, χειροτεχνήματα),
- Να ενσωματώνεται στον κοινωνικο-οικονομικό ιστό του τόπου, ενεργοποιώντας το τοπικό δυναμικό,
- Να συντελέσει στη διατήρηση της αυθεντικότητας και της ιδιαιτερότητας του νησιού, να προστατεύσει το περιβάλλον και γενικά την αρμονία του ως στοιχεία πολύτιμα για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη,

- Να επιτύχει καλύτερη διασπορά τουριστών στο χώρο και στο χρόνο εφόσον δεν εστιάζεται στο τουρισμό ήλιου και θάλασσας,
- Να στηρίζεται στην υψηλή ποιότητα του τουριστικού προϊόντος (που δεν συμπίπτει με τη πολυτέλεια) και όχι στη ποσοτική αύξηση των τουριστών.

Προφανώς ο τουρισμός αυτής της μορφής δεν στοχεύει να καταργήσει τον υφιστάμενο μαζικό τουρισμό, αλλά να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς αυτόν παρασύροντας τον σε μια ποιοτική αναβάθμιση που θα έχει και ανάλογα θετικά οικονομικά αποτελέσματα. Η αναβάθμιση αυτή θα διαφοροποιήσει σταδιακά και τη πελατεία. Ο τουρίστας στον οποίο στοχεύει η προσπάθεια αυτή δεν είναι αυτός που κάνει την επιλογή του αποκλειστικά με βάση τη χαμηλότερη τιμή, αλλά με την ικανοποίηση των ενδιαφερόντων του. Δεν στοχεύει μόνο στο τουρίστα πακέτου, αλλά και στο μεμονωμένο πελάτη που θα έρθει να ανακαλύψει το τόπο.

Οι πόροι που μπορούν να αξιοποιηθούν μέσα από αυτής της μορφής το τουρισμό καλύπτουν όλα τα πεδία, από την αξιοποίηση υπάρχοντων κτιρίων για τη δημιουργία καταλυμάτων με χαρακτήρα ή άλλων κοινόχρηστων χώρων, μέχρι τη διεύρυνση της αγοράς για τα τοπικά προϊόντα μέσα από την ανακάλυψη της τοπικής κουζίνας. Άλλωστε τα συγκεκριμένα τουριστικά προϊόντα που προτείνονται στη συνέχεια δεν αποτελούν παρά έναν ενδεικτικό κατάλογο πιθανών προϊόντων, που στηρίζονται κυρίως στα ενδιαφέροντα των συγκεκριμένων ανθρώπων που τα δούλεψαν.

Οι ποικίλες διαδρομές, οι επισκέψεις και η επιτόπια ανάλυση οδήγησαν σε πέντε τουριστικά προϊόντα, όπου καθένας εστιάζεται σε μια θεματική – ιδιαίτερο γνώρισμα του νησιού. Ακολουθώντας μια θεματική διαδρομή, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να συνδυάσει διακοπές με μάθηση, ανακαλύπτοντας τις φυσικές ομορφιές και την πολιτισμική κληρονομιά, σ' ένα ξεκούραστο αλλά και αυθεντικό χώρο. **«Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων εβδομάδων που περάσαμε στο νησί, εντυπωσιασθήκαμε από τη ποικιλότητα των τοπίων, τον φυσικό και πολιτιστικό πλούτο της Λέσβου. Σ' αυτά μπορούμε να προσθέσουμε μια πληθώρα από ποτάμια και θερμότητες, που δεν έχουν αξιοποιηθεί τουριστικά, όμως αποτελούν μεγάλα συγκριτικά πλεονεκτήματα και θέλητρα για αυτό το νησί του Αιγαίου»**, γράφουν οι ευρωπαίοι φοιτητές του CAMPUS στη τελική τους έκθεση. Και αυτοί οι ίδιοι και οι πολλοί συμπατριώτες τους με τις ανάλογες ευαισθησίες αποτελούν τους πιθανούς αυριανούς επισκέπτες του νησιού τους οποίους πρέπει να προσελκύσουμε και να κατακτήσουμε.

Τα πέντε τουριστικά προϊόντα - θεματικές είναι τα εξής:

1. Λέσβος, Η τριλογία του νερού

Αναφέρεται στις τρεις μορφές νερού που συναντάμε στη Λέσβο: το ζεστό, το γλυκό και το αλμυρό. Οι διαδρομές των θερμών πηγών και των ιαμσικών λουτρών, που βρίσκονται διάσπαρτα είτε απομονωμένα στο λεσβιακό χώρο, δίνουν τη δυνατότητα προσέγγισης μιας διαφορετικής γεωργίας, μιας διαφοροποιημένης αρχιτεκτονικής των χωριών και των πόλεων της Λέσβου (νεοκλασικά κτίρια, αγροικίες, εργαστήρια κλπ).

Τα ποτάμια (και πιο συγκεκριμένα οι κοίτες τους και οι γύρω χώροι που συγκεντρώνουν πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος) έλκουν τους τουρίστες, οι οποίοι μπορούν να εγκαταλείψουν για λίγο τη θάλασσα για να ανακαλύψουν την ενδοχώρα, μια Λέσβο πιο παραδοσιακή, της αγγειοπλαστικής (π.χ. Λισβόρι – ρεβίθια, Αγία Παρασκευή – κισκέτς), και των ορεινών οικισμών (π.χ. Συκαμιά, Ασώματος, Κώμη - περίπατος με άλογο).

Οι ακτές που εκτείνονται σε 370 χιλιόμετρα προσφέρονται για περίπατους, ενώ οι ασφαλείς και ήρεμοι κόλποι με πλούσιο βυθό για καταδύσεις και σχολές θαλάσσιων σπορ, ιδίως για παιδιά.

2. Λέσβος, Μια Σύνοψη της Ιστορίας

Η Λέσβος παρουσιάζει το μοναδικό πλεονέκτημα να συγκεντρώνει στη μικρή της επικράτεια αξιοθέατα και μνημεία όλων των ιστορικών περιόδων. Μέσα από τις διαδρομές που προτείνονται μπορεί κανείς να ξετυλίξει το νήμα της ιστορίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η ιστορική προσέγγιση γίνεται, λοιπόν, η αφορμή για ανακάλυψη του τόπου και για διακοπές.

Οι κύριες δραστηριότητες που προτείνονται είναι επισκέψεις:

α) μνημείων (βυζαντινές – παλαιοχριστιανικές εκκλησίες, μιναρέδες, κάστρα, θέρμες, ρωμαϊκά υδραγωγεία, απολιθωμένο δάσος, αρχαίο θέατρο, . . .),

β) μουσείων (μοντέρνας τέχνης – Τεριάντ, Θεόφιλου, λαϊκής τέχνης Αγιάσσο, γεωλογικό μονής Λειμώνος, Βυζαντινό και Αρχαιολογικό Μυτιλήνης, παλιά βιομηχανικά κτίρια Αγίας Παρασκευής, Πλωμαρίου, Πολυχνίτου, κ.α.),

γ) τόπων υψηλής αρχιτεκτονικής αξίας (παραδοσιακοί οικισμοί Συκαμιάς, Ασώματος, Πολυχνίτου κ.α., κτίρια – πύργοι όπως αυτοί στους Πύργους Θερμής, τα νεοκλασικά κτίρια, όπως της Μυτιλήνης, Πλωμαρίου, Αγίας Παρασκευής, το σπίτι της Βαρελτζίδενας στη Πέτρα, οι τουρκικές συνοικίες, όπως στη Μυτιλήνη, θέρμες κλπ),

δ) τόπων παραδοσιακών δραστηριοτήτων (τα τσουκαλαριά του Αγίου Στεφάνου, τα Μυλέλια, τα τυροκομεία του Μανταμάδου, τα εργαστήρια αγγειοπλαστικής στην Αγιάσσο και Μανταμάδο, τα εργαστήρια ξύλου στην Αγιάσσο, τα ποτοποιεία στο Πλωμάρι, τα ελαιοτριβεία, όπως της Σκάλας Συκαμιάς κλπ),

ε) αγορά παραδοσιακών προϊόντων (λάδι, τυριά, μέλι, πήλινα, ξυλόγλυπτα, κιλίμια κλπ).

Το τουριστικό αυτό προϊόν επιτρέπει, όχι μόνο την αξιοποίηση των ποικίλων πόρων του νησιού, αλλά και τη προστασία τους, όπως και την αναγνώριση της αξίας της ιστορίας και των μνημείων του τόπου από τους ίδιους τους κατοίκους.

3. Λέσβος, τα μονοπάτια της ελιάς

Η κυρίαρχη παρουσία της ελιάς σ' ένα μεγάλο μέρος του νησιού δημιουργεί στον επισκέπτη τη διάθεση να ανακαλύψει το τοπίο, την αρχιτεκτονική, την κοινωνικο – οικονομική κληρονομιά, τον πολιτισμό. Τα μονοπάτια της ελιάς φέρνουν τον επισκέπτη σε επαφή με τους τόπους, τις ιδιαιτερότητες τους, τις ιστορίες τους, τους ανθρώπους και τα μυστικά τους.

Το τουριστικό αυτό προϊόν στοχεύει στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων, ειδικότερα:

- ❖ το φυσικό τοπίο (ελαιώνας, ξερολιθιές, αγροτικοί δρόμοι και μονοπάτια, αυτοφυής βλάστηση, αισθητικό τοπίο των χρωμάτων, . . .)
- ❖ την αρχιτεκτονική κληρονομιά (παλιά και σύγχρονα βιομηχανικά κτίρια, νεοκλασικά σπίτια, παραδοσιακά χωριά)
- ❖ τοπική κουζίνα στη βάση του ελαιόλαδου και τοπικών προϊόντων (π.χ. παστές σαρδέλες Καλλονής, κολοκυθοάνθος, χταπόδι με σάλτσα, . . .)
- ❖ τα προϊόντα της ελιάς (σαπούνι, ξύλο, ελαιοπυρήνας, καλλυντικά, . . .)

Με εστία διαμονής τα πολύκεντρα της Αγίας Παρασκευής, Πλωμαρίου και Μανταμάδου, αλλά και τα νοικιαζόμενα δωμάτια του Συνεταιρισμού της Συκαμιάς, πάνω από το ελαιοτριβείο της Σκάλας, προτείνονται διαδρομές σε όλο το Β.Α τμήμα του νησιού («τα μπαλκόνια του Αιγαίου») και της ενδοχώρας της περιφέρειας Πλωμαρίου. Η χειμερινή περίοδος (Νοέμβριος – Μάρτιος) ενδείκνυται για όσους ενδιαφέρονται να παρακολουθήσουν το λιομάζεμα και τη παραγωγή του λαδιού, και να συμμετάσχουν στη ζωή των Μυτιληνίων, στο πολιτισμό της ελιάς. Καθόλη τη διάρκεια του έτους μπορούν να παρακολουθήσουν πανηγύρια και τοπικές γιορτές (του ταύρου στη Αγία Παρασκευή και Κώμη, το καρναβάλι της Αγιάσσου, . . .), να γευθούν τα τοπικά εδέσματα και να επισκεφθούν εργαστήρια και βιοτεχνίες της «τέχνης της ελιάς».

4. Λέσβος, Η φυσική επιλογή

Η ποικιλότητα των φυσικών τοπίων, της χλωρίδας και της πανίδας και οι εντυπώσεις που αφήνουν στις πέντε αισθήσεις, είναι ο οδηγός αυτού του τουριστικού προϊόντος. Με ορμητήριο τη Συκαμιά και την Αγία Παρασκευή, οι διαδρομές για την ανακάλυψη του τοπίου και του πολιτισμού μέσω των αισθήσεων επικεντρώνονται:

Α) στη παράκτια ζώνη (θαλάσσια ζωή, άγνωστες παραλίες, θερμές πηγές, ήχοι / σφή, . . .)

Β) στο βουνό (πανοραμικές θέες, άγρια χλωρίδα, φρούτα και ξηροί καρποί – γεύσεις / αρώματα, . . .)

Γ) στους ελαιώνες (αυθεντικό αγροτικό τοπίο, γεύσεις και αρώματα – ήχος της ηρεμίας . . .)

Δ) στο πευκοδάσος (άρωμα του πεύκου, επιβλητικές θέες . . .)

Ε) στους βιότοπους, κοίτες ποταμιών και παράκτιες ζώνες, στους ξηρικούς κάμπους, για να ακούσεις και να παρατηρήσεις τα πουλιά, να μυρίσεις το γλυκάνισο, να απολαύσεις τη θέα των κόλπων, τη ποικιλία των δένδρων και θάμνων . . .

5. Λέσβος, Περίπατος στο Πολιτισμό

Το νησί αποτελεί από μόνο του ένα τόπο ζωντανού πολιτισμού. Σπάνια μνημεία, μοναδικά μουσεία, όπως αυτό του Τεριάντ, τοπικές γιορτές και πανηγύρια, θεατρικές ομάδες, καλλιτεχνικές καταβολές από τη Σαπφώ έως τον Ελύτη. Η παράδοση και ο πολιτισμός, δεμένα με τη καθημερινή ζωή των Λεσβίων, μπορούν να αναδειχθούν αξιοποιώντας τα μέσα από έναν διαφορετικό τουρισμό. Τουρισμό που θα απευθύνεται σε επισκέπτες που ενδιαφέρονται να έρθουν σε επαφή με το ντόπιο πληθυσμό, να ανακαλύψουν τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά, να τη προστατέψουν και να συμβάλλουν στη διαίωσή της. Οι διαδρομές και δραστηριότητες αυτού του τουριστικού προϊόντος επικεντρώνονται στη Τέχνη και το Περιβάλλον σαν δύναμη δημιουργίας και πηγή πολιτισμού.

Προτείνονται κατά κύριο λόγο, τμήματα πρακτικής εξάσκησης και σεμιναριακά μαθήματα στην αγγειοπλαστική (εργαστήρια Αγιάσσου, Μανταμάδου), στη ζωγραφική (σχολή Καλών Τεχνών Μόλυβος, μουσείο Τεριάντ), στη υφαντουργία (Αγιάσσος, Σκουτάρος..), αλλά και μαθήματα ελληνικής γλώσσας, παραδοσιακών χορών και μαγειρική (γυναικείος συνεταιρισμός Πέτρας και αλλού). Για τις δραστηριότητες αυτές έχει ήδη εκδηλωθεί ενδιαφέρον από τους αντίστοιχους φορείς και ιδιώτες.

Επίσης προτείνεται ένα πλέγμα καλοκαιρινών εκδηλώσεων, ένα «καλοκαιρινό φεστιβάλ» με επίκεντρο δήμους και κοινότητες του νησιού (Μυτιλήνη, Πλωμάρι, Μόλυβος, Αγία Παρασκευή) με θέμα «Λέσβος, το περιβάλλον – δημιουργική του δύναμη». Στις εκδηλώσεις θα περιλαμβάνονται παράλληλες εκθέσεις, διαγωνισμοί (π.χ. φωτογραφία, βίντεο, ποίησης, ζωγραφικής), παραστάσεις, μουσικές εκδηλώσεις, προβολές, συζητήσεις συνδέοντας παρελθόν και παρόν.

Τα πιο πάνω τουριστικά προϊόντα, οι διαδρομές και οι δραστηριότητες, μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα, χωρίς να χρειάζονται μεγάλες υποδομές. Μικρές μόνο επεμβάσεις είναι αναγκαίες, όπως π.χ. βελτίωση της σήμανσης τόπων μνημείων και περιπατητικών μονοπατιών, βελτίωση του συστήματος καθαρισμού και αποκομιδής σκουπιδιών σε δρόμους και περιοχές με αξιοθέατα, ανακαινίσεις κτιρίων.

Όμως η προώθηση τους χρειάζεται ενιαία, αλλά ευέλικτη τουριστική, αλλά και γενικότερα αναπτυξιακή στρατηγική με κοινούς μη αλληλοσυγκρουόμενους στόχους, γεγονός που απαιτεί συνεργασία και συντονισμό των δημόσιων φορέων, των επιχειρηματιών αλλά και του πληθυσμού γενικότερα. Η έλλειψη μακροπρόθεσμης στρατηγικής ήταν ένα από τα στοιχεία που εντυπωσίασαν αρνητικά τους φιλοξενούμενους μας.

Όλα τα στοιχεία που περιγράφουν τα πέντε τουριστικά προϊόντα, η φύση, οι παραδόσεις και ο πολιτισμός, συντίθεντο σε ένα διαφημιστικό φυλλάδιο. Το μήνυμα είναι: Λέσβος, το ψηφιδωτό του Αιγαίου. Ένα ζωντανό ψηφιδωτό, Λέσβος, φτιαγμένο από ζωντανούς ανθρώπους, τοπία, μνημεία, παραδόσεις και κληρονομίες.

Το διαφημιστικό φυλλάδιο επιθυμεί να προσελκύσει νέους τουρίστες προτείνοντας μια νέα, δυναμική εικόνα της Λέσβου, βασισμένη στη πολιτισμική κληρονομιά, το φυσικό πλούτο και την επαφή με τους ντόπιους. Σε αντίθεση με όπi έχει γίνει μέχρι σήμερα σε ανάλογες προσπάθειες, είναι σχεδιασμένο κατά τρόπο, ώστε, να τραβήξει την προσοχή του υποψήφιου επισκέπτη και να δώσει την εικόνα που προωθείται και λίγες γενικές κυρίως πληροφορίες για την Λέσβο. Το εξώφυλλο με μια και μόνο ματιά, δίνει το όνομα του νησιού και ταυτόχρονα την εικόνα του ψηφιδωτού που υποστηρίζει το λογότυπο (σλόγκαν). Δηλαδή, προϊδεάζει από τη πρώτη στιγμή τον αναγνώστη ότι η Λέσβος παρουσιάζει ποικιλόμορφη όψη προς ανακάλυψη. Το πρώτο μέρος, περιλαμβάνει χαρακτηριστικές φωτογραφίες, που συνοδεύονται από γενικές πληροφορίες (περιλήψεις) των προτεινόμενων διαδρομών. Στη συνέχεια, ο αναγνώστης μπορεί να βρει τις δραστηριότητες κάθε θέματος, ένα πίνακα με τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε εποχής, ένα χάρτη και τέλος πληροφορίες για το που μπορεί να απευθυνθεί για πιο ολοκληρωμένη ενημέρωση.

Δεν είναι βέβαια δυνατό η δουλειά αυτή να αποτελέσει μια ολοκληρωμένη μελέτη που να δίνει απαντήσεις σε όλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τομέας. Ούτε το χρόνο διαθέταμε, ούτε τα μέσα και κύρια δεν ήταν ο στόχος μας.

Φιλοδοξούμε όμως ότι, με τις συγκεκριμένες προτάσεις που περιέχει, θα αποτελέσει μια αφητηρία προβληματισμού για μια νέα πορεία του τουρισμού στη Λέσβο, αλλά και για ανάληψη συγκεκριμένων δράσεων που θα προκύπτουν μέσα από στρατηγικό σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Η ύπαρξη Γενικών Αρχών έχει σαν πρώτιστο και βασικό στόχο την βελτίωση της ποιότητας ζωής των ίδιων των κατοίκων και κατόπιν την ικανοποίηση των επισκεπτών. Αλήθεια, πως είναι δυνατόν να δώσουμε καλή εικόνα για τον τόπο μας στους άλλους αν εμείς οι ίδιοι δεν είμαστε ευχαριστημένοι από αυτόν!

Σήμερα οι ίδιοι οι κάτοικοι μιλάνε απαξιωτικά για τον τόπο και τους εαυτούς τους.

Θα πρέπει επομένως να τεθούν κάποιες Γενικές Αρχές – που θα συμφωνηθούν και θα κοινοποιηθούν – σε τρόπο ώστε να υπάρξει η απαραίτητη κοινωνική συναίνεση που θα οδηγήσει στην αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφοράς :

ΑΡΧΗ ΠΡΩΤΗ

Ο τουρισμός θα πρέπει να αποτελέσει μια σημαντική πηγή εισοδήματος για το Νομό με την προϋπόθεση ότι δεν θίγει ανθρώπους και περιβάλλον αλλά ενσωματώνεται σ' αυτά. Μας ενδιαφέρει να προσελκύσουμε περισσότερους και υψηλότερου οικονομικού επιπέδου επισκέπτες και για μεγαλύτερο διάστημα.

ΑΡΧΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Η Παράδοση και ο Πολιτισμός μας είναι ότι πολυτιμότερο έχουμε. Θα πρέπει όχι μόνο να το διαφυλάξουμε αλλά και να το προάγουμε.

ΑΡΧΗ ΤΡΙΤΗ

Το μεγάλο βάρος θα πρέπει να δοθεί προς την πλευρά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Ιαματικού, Αγροτουρισμού, Θρησκευτικού, Συνεδριακού, Περιπατητικού, Γαστρονομικού κλπ) .

ΑΡΧΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες θα πρέπει να είναι οι καλύτερες δυνατές. Ο πελάτης κερδίζεται από την λεπτομέρεια.

ΑΡΧΗ ΠΕΜΠΤΗ

Το περιβάλλον (φυσικό και δομημένο) είναι το σπίτι μας και θα πρέπει να το φροντίζουμε σαν το σπίτι μας. Αυτό δεν σημαίνει μόνο καθαριότητα αλλά και ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης.

ΟΙ ΔΗΜΟΙ ΤΟΥ Ν. ΛΕΣΒΟΥ ΚΑΙ ΤΑ «ΔΥΝΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΗΜΕΙΑ»

Ακολουθεί μία πρώτη καταγραφή των Δήμων του Νομού όπου παρουσιάζονται για τον καθένα από αυτούς τα σημεία εκείνα που αποτελούν τα σημεία αφετηρίας με βάση τα οποία θα γίνει ο παραπέρα σχεδιασμός (σε αυτά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι απόψεις των μελετητών που συντάσσουν τα Τοπικά Αναπτυξιακά Προγράμματα ΤΑΠ όπου προφανώς έχουν ληφθεί υπόψη και οι απόψεις των τοπικών κοινωνιών και φορέων):

Δήμος Μυτιλήνης

- Μουσεία
- Εκκλησίες
- Αρχιτεκτονική
- Ιαματικά
- Γαστρονομία
- Οδός Ερμού

Δήμος Γέρας

- Κόλπος Γέρας
- Πράσινο
- Γαστρονομία

Δήμος Αγιάσου

- Προσκύνημα Παναγίας
- Παραδοσιακός οικισμός
- Ξυλογλυπτική
- Αγγειοπλαστική
- Παράδοση και Πολιτισμός
Όλυμπος
- Αναγνωστήριο
- Περιπατητικές Διαδρομές

Δήμος Πλωμαρίου

- Παράδοση
- Παραλίες
- Ούζο
- Φύση
- Διαδρομές περιπάτου
- Αγροτουρισμός

Δήμος Πολιχνίτου

- Ιαματικά
- Παραλίες
- Παράδοση
- Παλαιοντολογικό Μουσείο

Δήμος Ευεργέτουλα

- Φυσική ομορφιά
- Υδροβιότοπος
- Παραδοσιακός Οικισμός Ασωμάτου
- Ρωμαϊκό Υδραγωγείο Λ. Μύλων

Δήμος Καλλονής

- Βιότοπος
- Φυσική Ομορφιά
- Κέντρο νησιού
- Μονή Λειμώνας
- Δήμος Μήθυμνας
- Παραδοσιακός οικισμός
- Ιαματικά
- Γαστρονομία (Βαφειός)
- Κάστρο

Δήμος Πέτρας

- Παράδοση
- Εκκλησία
- Παραλία

Δήμος Μανταμάδου

- Παραδοσιακός Οικισμός
- Μοναστήρι
- Τυροκομικά
- Αγγειοπλαστική

Δήμος Ερεσσού – Αντίσσης

- Τυροκομικά
- Παραδοσιακοί Οικισμοί
- Παραλίες
- Μοναστήρια
- Απολιθωμένο
- Σαπφώ
- Αγροτουρισμός
-

Δήμος Λουτροπόλεως Θερμής

- Παραλίες
- Θερμαλισμός
- Αρχαιότητες
- Φύση

Δήμος Αγίας Παρασκευής

- Παράδοση
- Πανηγύρι του ΤΑΥΡΟΥ
- Φύση
- Γαστρονομία
- Αρχαιολογικοί χώροι

Δήμος Μύρινας

- Κρασί
- Παραλίες
- Γαστρονομία
- Κάστρο
- Μουσεία

Δήμος Μούδρου

- Κρασί
- Παραλίες
- Γαστρονομία
- Καβείρια
- Πολιόχνη

Δήμος Ατσικής

- Κρασί
- Παραλίες
- Γαστρονομία
- Αμμόλοφοι

Δήμος Κοντιά

- Κρασί
- Ούζο
- Παραλίες
- Γαστρονομία
- Παραδοσιακός οικισμός

Κοινότητα Αγίου Ευστρατίου

- Άγρια φύση
- Μακριά από τον «πολιτισμό»

Ταυτόχρονα βέβαια είναι απολύτως απαραίτητη η ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας μεταξύ των Δήμων ώστε να είναι δυνατές οι συμπληρωματικές δράσεις .

ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ

Οι Γενικές Αρχές που παραπάνω έχουν διατυπωθεί θα πρέπει να μορφοποιηθούν σε συγκεκριμένες ενέργειες και συμπεριφορές

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ

Η προώθηση του τουριστικού προϊόντος φαίνεται να βρίσκεται σε μεγάλο βαθμό στα χέρια των πρακτόρων για τους οποίους θεωρούμε ότι είναι απολύτως απαραίτητο να συνταχθούν με τις βασικές αρχές αλλά και τις λεπτομέρειες του παρόντος.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Προώθηση τοπικής παραδοσιακής κουζίνας στα εστιατόρια των ξενοδοχείων.

Ο Ελληνικός καφές να συμπεριλαμβάνεται στις επιλογές του πρωινού (όπως κάνει η Κέρκυρα) ψημένος στην άμμο!

Η διακόσμηση αλλά και τα χρηστικά αντικείμενα (π.χ σταχτοθήκες) να προέρχονται από την τοπική παραγωγή (π.χ αγγειοπλαστική).

Να υπάρχει με κάποιο τρόπο προβολή των τοπικών προϊόντων. (π.χ ούζο, λάδι, κρασί, τυροκομικά, αλίπαστα, πήλινα, προϊόντα συνεταιρισμών γυναικών, μέλι κλπ).

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Η διακόσμηση να περιλαμβάνει τοπικά στοιχεία (π.χ αγγειοπλαστική, πίνακες του Θεόφιλου ή άλλων ντόπιων ζωγράφων, φωτογραφίες εκθεμάτων από Μουσεία).

Να υπάρχει με κάποιο τρόπο προβολή των τοπικών προϊόντων.

Όπως και στα ξενοδοχεία εδώ η «οικογενειακή» ατμόσφαιρα μπορεί να είναι ακόμα περισσότερο αποτελεσματική. (Με το σερβίρισμα για παράδειγμα ενός λιτού πρωινού που περιλαμβάνει φρούτο εποχής, γλυκό του κουταλιού και ελληνικό καφέ)

Τα ενοικιαζόμενα δωμάτια δεν είναι απαραίτητο να είναι πολυτελή. Αυτό όμως δεν τα εμποδίζει να είναι προσεγμένα.

ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ

- Προώθηση τοπικής παραδοσιακής κουζίνας.
- Προώθηση τοπικών παραδοσιακών γλυκών (όπως στο Βαφειό) .
- Προώθηση τοπικών ποτών (κρασί Λήμνου , ούζο Λέσβου) .
- Καθαριότητα.
- Χρήση τοπικών προϊόντων στην παρασκευή των φαγητών (πχ ελαιόλαδο)
- Μεσογειακός τρόπος υποδοχής!!!
- Εξάλειψη του (μεμονωμένου) φαινομένου υπερβολικής χρέωσης.
- Χρήση τοπικών κεραμικών στα τραπέζα

ΚΑΦΕΤΕΡΙΕΣ

- Προώθηση του Ελληνικού καφέ.
- Προώθηση τοπικών παραδοσιακών γλυκών (όπως στο Πέραμα του Κόλπου Γέρας ή στη Μύρινα).
- Χρήση τοπικών κεραμικών στα τραπέζα.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

- Προώθηση των ειδών Λαϊκής τέχνης τοπικής παραγωγής όπως κεντήματα, κεραμικά, ξυλόγλυπτα κλπ.

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Α. Ταξί

- Καθαρό όχημα και εμφάνιση.
- Ευγένεια.
- Γνώσεις για θέσεις αξιοθέατων και άλλου τουριστικού ενδιαφέροντος θεμάτων
- Χρήση ταξίμετρου σε κάθε διαδρομή σύμφωνα με το Νόμο.
- Να υπάρχουν πινακίδες στα οχήματα αλλά και στα λιμάνια- αεροδρόμια με τιμές χαρακτηριστικών διαδρομών.

Β. Υπεραστικά λεωφορεία

- Συμπεριφορά που αρμόζει σε πελάτες.
- Βελτίωση Σταθμού.
- Ανάρτηση δρομολογίων.
- Αλλαγή μικροφωνικής.
- Κατασκευή υπόστεγου.

Γ. Πλοία ΝΕΑ (Ναυτιλιακής Εταιρείας Λέσβου)

- Στις δημοπρατήσεις για την τροφοδοσία να μπαίνει όρος για χρήση τοπικών προϊόντων .
- Προβολή ντοκιμαντέρ για το Νομό.
- Διανομή τουριστικών εντύπων.
- Η ΝΕΑ να εκδίδει το καλοκαίρι ένα ειδικό εισιτήριο για εσωτερική μετακίνηση στα νησιά Χίος – Λέσβος – Λήμνος και να παρέχει πληροφορίες διαμονής πάνω στα πλοία της.

ΕΦΟΡΙΕΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Οι Εφορίες έχουν ήδη πολύτιμη προσφορά στην ανάδειξη της ιστορίας και πολιτιστικής κληρονομιάς των νησιών. Ίσως μεγαλύτερο βάρος θα μπορούσε να δοθεί στην ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων, κτηρίων, μνημείων κλπ (όπως έγινε με το αρχαίο Ιχθυοτροφείο στο Μακρύ Γιαλό και το αρχοντικό της Βαρελτζιδαινας στην Πέτρα).

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Ανταλλακτήρια συναλλάγματος και ΑΤΜ στους τουριστικούς προορισμούς για όλη τη σεζόν.(Απρίλιος – Οκτώβριος).

ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΛΕΣΒΟΥ

Στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση πέφτει το βάρος (δια μέσου της Νομαρχιακής Επιτροπής Τουρισμού αλλά και της συνδρομής των κοινωνικών εταιριών όπως Δήμων, ΤΕΔΚ, ΝΕΑ, ΕΟΤ, Επιμελητήριο, Αναπτυξιακών εταιριών, Πανεπιστήμιο, Ένωση Ξενοδόχων Λέσβου, Συλλόγου Ξεναγών, Συλλόγου Ενοικιαζομένων Δωματίων, Πολιτιστικών Σωματείων, Συλλόγου Τουριστικών Πρακτόρων κλπ) του συντονισμού της όλης προσπάθειας καρπός της οποίας είναι το παρόν κείμενο.

Επιπλέον η δημιουργία υποδομών, η καθαριότητα και καλή κατάσταση των Εθνικών δρόμων, η συνδρομή σε κάθε επιμέρους φορέα για κάθε προσπάθεια που απορρέει από το «Κείμενο Αρχών».

Ακόμα η ευθύνη για το σχεδιασμό και έκδοση τουριστικών οδηγών και φυλλαδίων, η φιλοξενία δημοσιογράφων και τουριστικών πρακτόρων (κάτι που ήδη γίνεται με τη συνδρομή της Ένωσης Ξενοδόχων) αλλά και η προώθηση των αρχών του παρόντος κειμένου κάτι που βέβαια αποτελεί ευθύνη όλων.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΛΕΣΒΟΥ - ΑΕΝΑΛ

Η ΑΕΝΑΛ θα πρέπει να συνεχίσει την υλοποίηση προγραμμάτων τουριστικής προβολής, υποστήριξης των επαγγελματιών και συντονισμού της όλης προσπάθειας από την οποία άλλωστε απορρέει τούτο το κείμενο.

ΔΗΜΟΙ

Οι Δημοτικές αρχές θα πρέπει να φροντίσουν για την καθαριότητα στην περιοχής ευθύνης τους, την ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής τους κληρονομιάς, των δικών τους ιδιαιτεροτήτων, τον φωτισμό κτηρίων αρχιτεκτονικής αξίας, τον γενικότερο καλλωπισμό, την ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης στους Δημότες τους και η εν γένει προώθηση του παρόντος.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου θα πρέπει να συνεχίσει να φροντίζει για την οικονομική υποστήριξη της τουριστικής προβολής του Νομού, την προώθηση στην Νομαρχιακή Επιτροπή Τουρισμού προγραμμάτων της ΕΕ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Το Υπουργείο Αιγαίου θα πρέπει να συνεχίσει να φροντίζει για την οικονομική υποστήριξη της τουριστικής προβολής του Νομού, αλλά και κάθε άλλης δράσης σε τομείς όπως ο Πολιτισμός που έχουν παράλληλη θετική επίδραση στην όλη προσπάθεια.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είναι λοιπόν κατανοητό ότι το νησί παραμένει ακαλλιέργητο τουριστικά παρά τα πολλά πλεονεκτήματά του.

Από τα προαναφερόμενα φαίνονται οι δυνατότητες ανάπτυξης του νησιού σε κοινωνικό, οικονομικό και τουριστικό επίπεδο.

Το κλειδί ανάπτυξης της Λέσβου βρίσκεται στα χέρια των κατοίκων. Παρόλα αυτά ακαλλιέργητο τουριστικά. Όταν οι κάτοικοι και κυρίως οι νέοι συνειδητοποιήσουν την δύναμη της τουριστικής προώθησης του νησιού, τότε θα μπορέσει πραγματικά το νησί να παρουσιάσει σημεία ανάπτυξης και βελτίωσης.

Πρέπει λοιπόν να αρπάξουν τις ευκαιρίες που θα τους δοθούν και να μετατρέψουν την Λέσβο σε στολίδι του Βορείου Αιγαίου, αφήνοντας στο παρελθόν τυχόν φοβίες και προκαταλήψεις που τους εμποδίζουν να αναπτυχθούν.

Η Λέσβος αξίζει την προβολή και την ανάπτυξη και αναμφισβήτητα θα αποτελέσει σημαντικό πόλο έλξης τουριστών στα επόμενα χρόνια.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ

- ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
- ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (Ε.Ο.Τ)
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
- Ε.Τ.Α.Λ
- ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ – ΦΥΛΛΑΔΙΑ

- **ΟΙ ΔΗΜΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΕΣΒΟΥ**
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΒΟΛΗΣ
COPYRIGHT 2005
- **ΛΕΣΒΟΣ «ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΣΑΠΦΩΣ»**
COPYRIGHT 1997 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΟΥΜΠΗΣ Α.Ε
- **ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ-ΛΕΣΒΟΣ-ΕΛΛΑΔΑ**
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ : ΝΤΙΝΑ ΚΑΛΙΝΤΖΗ(ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ)
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ «ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ»
- **GLOBAL GEOPARKS NETWORK**
ΕΚΔΟΣΗ: ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟΥ ΔΑΣΟΥΣ ΛΕΣΒΟΥ
ΚΕΙΜΕΝΑ: Ν. ΖΟΥΡΟΣ – ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
- **ΕΝΝΑΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ**
ΕΚΔΟΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ – ΔΙ.Σ.Α. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΗ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΠΕΠ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ
2002-2006
- **ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΛΕΣΒΟΥ**
ΕΚΔΟΤΗΣ : ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ Α.Ε – ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΕΜΠΡΟΣ»
ΚΕΙΜΕΝΑ : ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΚΟΡΔΑΣ , ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ : ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΑΘ. ΤΣΑΚΙΡΗ Α.Ε

INTERNET

- <http://www.etal-sa.gr>
- <http://www.about-lesvos.com>
- <http://www.e-lesvos.com>
- <http://www.northaegean.gr>
- <http://www.mytilene.gr>
- <http://www.petrifiedforest.gr>
- <http://www.toubis.gr>
- <http://www.google.com>
- <http://www.ypourgiotourismou.gr>

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

- ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
- ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ
- ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Α.Τ.Ε.Ι ΠΑΤΡΩΝ

